

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

До друку і в світ дозволяю

Заступник ректора
(перший проректор)

І.П. Гладкий

ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

для самостійного вивчення дисципліни
студентами напрямів підготовки

«Економіка підприємства», «Облік і аудит», «Міжнародна економіка»
денної та заочної форм навчання
та для слухачів факультету підвищення кваліфікації

Усі цитати, цифровий,
фактичний
матеріал та бібліографічні
відомості перевірені, написання
одиниць відповідає стандартам

Затверджено методичною
радою університету,
протокол № _____
від “ ____ ” _____ 2009 р.

Укладачі:

В.М. Бережний
Ю.Б. Кравчук

Відповідальний за випуск

В.М. Бережний

Харків ХНАДУ - 2009

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

для самостійного вивчення дисципліни
студентами напрямів підготовки
«Економіка підприємства», «Облік і аудит», «Міжнародна економіка»
денної та заочної форм навчання
та для слухачів факультету підвищення кваліфікації

Затверджено методичною
радою університету,
протокол № _____
від “___” _____ 2009 р.

Харків - 2009

ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ. НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК для самостійного вивчення дисциплін студентами напрямів підготовки «Економіка підприємства», «Облік і аудит», «Міжнародна економіка» денної та заочної форм навчання та для слухачів факультету підвищення кваліфікації.

Укладачі: В.М. Бережний
Кафедра економічної теорії та права

ЗМІСТ

<i>ВСТУП.....</i>	<i>5</i>
<i>НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДО КОЖНОЇ ТЕМИ ДИСЦИПЛІНИ</i>	<i>7</i>
<i>РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА</i>	<i>119</i>
<i>ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК</i>	<i>123</i>

ВСТУП

Навчальний посібник з дисципліни «Політична економія» призначений для самостійної роботи студентів і надає їм можливість апробувати методи вивчення економічних закономірностей і відносин на практиці, перевірити, наскільки добре вони володіють теоретичними знаннями за курсом «Політична економія». Робота з практикумом — це свого роду тренування, за допомогою якого студенти попадають у ситуацію реальних економічних відносин, де вони мають продемонструвати придбані навички визначення значень економічних показників.

Політична економія є базовою дисципліною навчального плану підготовки бакалаврів економічних спеціальностей, методологічною основою вивчення всіх інших економічних наук. Вона є основою вивчення інших дисциплін — розділів економічної теорії — мікроекономіки і макроекономіки. Політична економія вивчає загальні основи економічного життя суспільства, а мікро- і макроекономіка конкретизують них стосовно окремих сфер діяльності людей.

Оскільки політичну економію студенти вивчають у першому семестрі, від них ніхто не очікує знань якихось базових тем з інших дисциплін. Навпаки, знання, отримані за курсом «політична економія», мають скласти фундаментальну базу, на якій буде базуватися вивчення всіх інших економічних дисциплін — теоретичних і прикладних. Політична економія являє собою методологічну основу пізнання і дослідження економічних явищ, тому її вивчення починається в першому семестрі.

Задачі дисципліни — вивчення загальних основ життя суспільства, розкриття закономірностей розвитку економічної системи і діалектики взаємозв'язку її структурних елементів; з'ясування механізму дії економічних законів і механізму їх використання людьми в процесі господарської діяльності; визначення принципових рис основних соціально-економічних систем і напрямків їхньої еволюції.

Основне завдання вивчення політичної економії — домогтися того, щоб студенти твердо засвоїли характер і механізм дії об'єктивних економічних законів, механізм їхнього використання людьми в процесі їхньої господарської діяльності.

Після вивчення курсу студенти мають визначати особливості, переваги і недоліки різних економічних систем і різноманітних організаційних форм бізнесу, доцільність створення обраного типу підприємства в конкретній сфері підприємницької діяльності, обчислювати прибутки та збитки, а також механізми їхнього розподілу між різними суб'єктами господарювання.

У результаті виконання практичних завдань, включених у дійсний навчальний посібник, студенти набудуть тверді навички використання отриманих знань у стандартних ситуаціях: при рішенні питань визначення альтернативної вартості економічних благ, цінності грошей. Це дозволить їм впевнено орієнтуватися в більш складних теоретичних і практичних питаннях обчислення прибутків і збитків суб'єктів господарської діяльності, з'ясування їхніх економічних інтересів. Придбані в ході виконання практичних завдань навички нададуть студентам можливість правильного рішення питань про оцінку ефективності проектів і механізмів розподілу доходу.

Досить важливим для фахівця економічного профілю є розуміння загальних основ відтворення економічних систем в умовах невизначеності і ризику. У даному методичному посібнику пропонується кілька завдань, що розвивають подібні навички.

Рішення задач з ряду тем дасть можливість студентам міцно закріпити теоретичні знання про значення сфер розподілу й обміну в національному відтворювальному механізмі.

Навчальний посібник написаний для студентів, вивчаючих курс «Політична економія». Його зміст та структура дають змогу студентам набути ґрунтовних економічних знань та успішно скласти іспити.

Навчальний посібник дає цілісне висвітлення усіх основних розділів курсу «Політична економія». Матеріал подається достатньо стисло, виділяється найголовніше, найбільш суттєве. Така форма дозволяє, однак, не порушувати цілісність, логіку і взаємоз'язок всіх тем навчальної дисципліни.

Структура посібника, у відповідності з поставленими задачами, являє собою логічно пов'язані тематичні блоки. Він містить контрольні питання до кожної теми та словник економічних термінів. У зв'язку з цим посібник представляє особливий інтерес для студентів економічних спеціальностей, які бажають оволодіти економічною теорією.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДО КОЖНОЇ ТЕМИ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1 **ПРЕДМЕТ І МЕТОД ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ**

Програмні питання

Зародження економіко-теоретичних знань. Економіка як об'єкт вивчення економічної теорії. Загальні засади економічного розвитку. Мікроекономіка. Макроекономіка. Мегаекономіка. Еволюція економічної теорії: основні етапи та напрями розвитку. Політекономія. Економічна теорія. Економікс.

Предмет економічної теорії. Економічні категорії. Економічні закони та принципи господарювання. Механізм дії і механізм використання економічних законів. Економічна система.

Функції економічної теорії і її роль у формуванні економічного мислення. Нормативна та позитивна економічна теорія. Єдність функцій економічної теорії.

Методи пізнання соціально-економічних явищ і процесів, їх класифікація. Загальнонаукові та специфічні методи економічних досліджень. Макро- і мікроекономічний аналіз.

Сучасні напрями розвитку економічної думки: провідні школи та концепції. Виникнення та розвиток економічної думки в Україні. Взаємозв'язок економічної теорії з гуманітарними, природничими і технічними науками, що вивчають суспільство та світ.

Мета вивчення теми — формування у студентів цілісного уявлення про функціонування економічної системи, визначення науки, що вивчає економічні явища та процеси, знайомство студентів із загальнонауковим і специфічним методами економічних досліджень.

Основні поняття і категорії

Економіка. Політична економія. Економічна теорія. Економікс. Мікроекономіка. Макроекономіка. Мезоекономіка. Мегаекономіка. Меркантилізм. Фізіократи. Класична політекономія. Маржиналізм. Неокласицизм. Кейнсіанство. Інституціоналізм. Монетаризм. Предмет економічної теорії. Метод економічної теорії. Економічна категорія. Економічний закон. Наукова абстракція. Економічне моделювання. Економічний експеримент. Функції економічної теорії. Економічна політика.

План семінарського заняття

1. Становлення і розвиток політичної економії.
2. Предмет політичної економії.
3. Закони і категорії політичної економії.
4. Метод політичної економії.
5. Функції політичної економії та її місце в системі економічних наук.

Тести для самоперевірки знань

1. *Економічні знання - це:*
 - а) дані, відомості, факти та інша інформація про виробництво і працю та її результати;
 - б) наукові матеріали про розвиток суспільства;
 - в) інформація про суспільні відносини між людьми;
 - г) все те, що відображає багатогранне життя суспільства.
2. *Виберіть найбільш правильне визначення предмета економічної теорії:*
 - а) економічна теорія вивчає принципи господарського поведіння людей;
 - б) економічна теорія вивчає діяльність людей у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання економічних благ в

умовах альтернативності цілей і можливостей використання обмежених ресурсів;

в) економічна теорія вивчає економічні кризи, інфляцію і безробіття;

г) економічна теорія розглядає, як змінюються відносини власності.

3. *Хто уперше ввів у науковий обіг термін «Політична економія»?*

а) К. Маркс;

б) А. де Монкретьєн;

в) Аристотель;

г) Д. Риккардо;

д) А. Сміт.

4. *Предмет політичної економії головним чином вивчає:*

а) продуктивні сили суспільства;

б) розвиток суспільного виробництва;

в) виробничі відносини, економічні категорії і закони;

г) інноваційні технології виробництва.

5. *Методологічна функція політекономії полягає у:*

а) формуванні в людей економічного мислення і культури;

б) розробці базисних понять і категорій, які служать теоретичною основою для решти економічних дисциплін;

в) допомозі людям реалізовувати економічні знання в їх трудовій діяльності;

г) розширенні світогляду осіб щодо розвитку праці і виробництва.

6. *В системі економічних наук політекономії належить провідна роль, оскільки вона:*

а) розкриває закони розвитку суспільного виробництва;

б) конкретно аналізує господарську діяльність підприємств;

в) є суспільно наукою;

г) базується на філософії.

7. *Вкажіть основні розділи економічної теорії:*

а) мікроекономіка;

б) мегаекономіка;

в) макроекономіка;

г) нормативна економіка;

д) політична економія;

е) економічна політика.

8. *Позитивна економічна теорія вивчає:*

а) те, що має бути;

б) реальні економічні явища та процеси;

- в) позитивні тенденції в економічному розвитку;
- г) жодна з відповідей не правильна.

9. *Нормативна економічна теорія включає:*

- а) оціночні судження про стан економічного розвитку;
- б) наявні факти та процеси економічного розвитку;
- в) спільне та відмінне в різних економічних системах;
- г) те, що має бути в тій чи іншій економічній системі.

10. *Розходження між нормативною і позитивною економічною наукою складається:*

- а) у відсутності або наявності оціночних суджень;
- б) у наявності якої-небудь етичної позиції дослідника;
- в) у різному підході до відповіді на питання «що має бути»;
- г) у різному підході до відповіді на питання «що є».

11. *Мікроекономіка — це наука про:*

- а) закономірності функціонування та розвитку світової економіки в цілому;
- б) закономірності функціонування та розвитку національної економіки;
- в) поведінку економічних суб'єктів первинної ланки;
- г) методологію вивчення економічної науки.

12. *Макроекономіка вивчає:*

- а) поведінку економічних суб'єктів первинної ланки;
- б) закономірності функціонування та розвитку світової економіки в цілому;
- в) закономірності функціонування та розвитку національної економіки;
- г) методологію вивчення економічної науки.

13. *Метод наукової абстракції полягає:*

- а) в описанні важливих поверхневих сторін явища;
- б) у науковому відображенні розвитку економіки;
- в) в обґрунтуванні характерних дій людей;
- г) у зосередженні уваги на внутрішніх, найбільш суттєвих сторонах явища.

14. *Економічна категорія - це:*

- а) теоретичне пояснення змісту певного економічного терміну;
- б) внутрішньо необхідні, сталі й істотні зв'язки в господарських явищах і процесах;
- в) логічне абстрактне поняття, яке відображає певні стійкі взаємозв'язки у господарському житті суспільства;

г) назва конкретного поняття, що стосується праці і виробництва.

15. Яке з приведених положень правильно розкриває сутність економічної категорії?

- а) економічна категорія — це об'єктивно існуюче виробниче відношення;
- б) постійно повторювані, стійкі зв'язки між економічними явищами і процесами;
- в) розумова форма, теоретичне вираження реально існуючих виробничих відносин.

16. Економічні закони розкривають:

- а) сутність господарських явищ і процесів;
- б) зміст і характер праці;
- в) сутність змін у господарстві;
- г) мету розвитку суспільного виробництва.

17. Що з перерахованого відрізняє економічні закони від законів природи?

- а) закони об'єктивні;
- б) закони можна пізнати;
- в) закони діють протягом визначеного історичного періоду;
- г) закони виражають істотний, внутрішньо необхідний зв'язок економічних явищ і процесів.

18. Рух думки від окремих фактів до загального висновку — це:

- а) індукція;
- б) дедукція;
- в) аналіз;
- г) синтез.

19 Економічна політика — це:

- а) система заходів держави, спрямованих на розвиток економіки в інтересах суспільства;
- б) сукупність поглядів, уявлень людини про економічну реальність;
- в) наукове обґрунтування економічних явищ і процесів;
- г) жодна з відповідей не правильна.

20. До функцій економічної теорії можна віднести:

- а) пізнання економічних процесів і явищ у постійно мінливому світі;
- б) передбачення в області короткострокового і довгострокового економічного розвитку;
- в) правильний вибір при проведенні державної політики;
- г) аналіз економічних систем.

21. Які з нижче перерахованих шкіл економічної думки внесли свій внесок у сучасне визначення предмета економічної теорії?

- а) маржиналізм;
- б) меркантилізм;
- в) класична політична економія;
- г) неокласична політична економія;
- д) кейнсіанство;
- е) монетаризм;
- ж) марксизм.

22. Перші відомі спроби систематизації економічних знань почали:

- а) Т. Мен;
- б) Ксенофонт;
- в) Аристотель;
- г) Вольтер;
- д) Платон;
- е) Ф. Кене.

23. Складіть хронологічну послідовність виникнення шкіл економічної думки (поставте 1,2,3 і т.д.):

- маржиналізм;
- марксизм;
- класична політична економія;
- меркантилізм;
- школа фізіократів.

24. Складіть хронологічну послідовність виникнення основних напрямків сучасної економічної теорії (поставте 1,2,3 і т.д.):

- монетаризм;
- неокласичний напрямок економічної теорії;
- кейнсіанство;
- теорія раціональних очікувань.

25. Позначте послідовність виникнення різних розділів економічної теорії:

- макроекономіка;
- політична економія;
- мегаекономіка;
- мікроекономіка;
- метаекономіка.

Питання для самоконтролю

1. Які сучасні економічні теорії ви знаєте і в чому полягає принципова відмінність між ними?
2. Дайте визначення предмета економічної теорії та охарактеризуйте еволюцію його трактування.
3. Назвіть коло проблем, які вивчає економічна теорія, мікро- і макроекономіка.
4. Дайте визначення суті економічного закону і назвіть основні види їх.
5. Чим відрізняються економічні категорії від економічних законів?
6. Чим відрізняються економічні закони від законів природи?
7. Які ви знаєте методи пізнання економічних процесів? Охарактеризуйте основні види їх.
8. Розкрийте функції економічної теорії.
9. Яке місце економічної теорії у системі економічних наук?
10. Чому, на вашу думку, необхідно вивчати курс економічної теорії?
11. Яке практичне значення має економічна теорія?
12. За яких умов забезпечується наукова обґрунтованість економічної політики держави?

Тема 2
ЕКОНОМІЧНІ ПОТРЕБИ СУСПІЛЬСТВА.
ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ

Програмні питання

Економічні потреби суспільства, їхня суть. Моделі ієрархії людських потреб. Суть та класифікація благ. Класифікація економічних потреб за характером виникнення, за засобами задоволення, за нагальністю задоволення, за можливостями задоволення, за участю у відтворювальному процесі, за суб'єктами вияву та кількісною визначеністю та мірою реалізації.

Економічний закон зростання потреб. Взаємовплив потреб і виробництва. Взаємозв'язок потреб і виробництва як основа економічного розвитку.

Економічні інтереси: сутність, об'єкти, суб'єкти. Взаємозв'язок потреб та інтересів. Класифікація економічних інтересів за різними критеріями: за суб'єктами, за нагальністю, важливістю, за часовою ознакою, за об'єктами, за ступенем усвідомлення.

Взаємодія потреб та інтересів як рушійна сила соціально-економічного прогресу.

Мета вивчення теми — формування у студентів знань щодо економічних цілей та рушійних сил економічного розвитку, умінь виявляти шляхи найкращого застосування обмежених ресурсів з метою максимально можливого задоволення безмежних потреб.

Основні поняття і категорії

Потреби. Економічні потреби. Структура економічних потреб. Економічні блага. Споживчі блага. Економічний закон зростання потреб. Проблема вибору. Економічні інтереси. Система

економічних інтересів. Об'єкти економічних інтересів. Суб'єкти економічних інтересів. Взаємодія економічних інтересів.

План семінарського заняття

1. Економічні потреби суспільства, їхня суть та структура.
2. Економічний закон зростання потреб.
3. Економічні інтереси: сутність, суб'єкти, класифікація.
4. Взаємодія потреб та інтересів як рушійна сила соціально-економічного прогресу.

Тести для самоперевірки знань

1. *Потреби класифікують наступним чином:*
 - а) біологічні потреби;
 - б) соціальні потреби;
 - в) духовні потреби;
 - г) матеріальні потреби;
 - д) нематеріальні потреби.
2. *За критерієм нагальності потреб та ієрархічності взаємозв'язків між ними вирізняють моделі:*
 - а) Ф. Герцберга;
 - б) А. Маслоу;
 - в) К. Алдерфера;
 - г) А. Сміта;
 - д) А. де Монкретьєна.
3. *Розрізняють такі блага:*
 - а) неуречевлені;
 - б) уречевлені;
 - в) економічні;
 - г) соціально-економічні.
4. *До неуречевлених благ відносяться:*
 - а) сонячне світло;
 - б) здоров'я;
 - в) спілкування;

- г) знання;
- д) житло.

5. *До уречевлених благ відносяться:*

- а) дари природи;
- б) продукти праці;
- в) їжа;
- г) житло;
- д) інформація.

6. *Носіями економічних благ виступають найрізноманітніші товари та послуги. В їхній сукупності розрізняють:*

- а) споживчі і виробничі блага;
- б) матеріальні і нематеріальні блага;
- в) економічні та соціальні блага;
- г) теперішні і майбутні блага.

7. *За характером виникнення розрізняють:*

- а) первинні потреби;
- б) вторинні потреби;
- в) головні потреби;
- г) абсолютні потреби.

8. *За засобами задоволення розрізняють:*

- а) матеріальні потреби;
- б) нематеріальні потреби;
- в) першочергові потреби;
- г) духовні потреби.

9. *За нагальністю задоволення розрізняють:*

- а) первинні потреби;
- б) першочергові потреби;
- в) вторинні потреби;
- г) другорядні потреби.

10. *За можливостями задоволення розрізняють:*

- а) насичені потреби;
- б) ненасичені потреби;
- в) особисті потреби;
- г) дійсні потреби.

11. *За участю у відтворювальному процесі розрізняють:*

- а) виробничі потреби;
- б) невиробничі потреби;
- в) фактичні потреби;
- г) першочергові потреби.

12. *За суб'єктами вияву розрізняють:*

- а) колективні потреби;
- б) особисті потреби;
- в) теперішні і майбутні потреби;
- г) споживчі і виробничі потреби;
- д) суспільні потреби.

13. *За кількісною визначеністю та мірою реалізації потреби розрізняють:*

- а) дійсні і фактичні;
- б) абсолютні;
- в) первинні та першочергові.

14. *Економічні потреби - це фактично:*

- а) намагання виробити більше продукції для людей;
- б) попит у формі бажання на необхідні життєві блага;
- в) прагнення мати для себе найбільше благ;
- г) правильної відповіді немає.

15. *Чим економічне благо відрізняється від неекономічного?*

- а) неекономічні блага є в будь-якій кількості, а економічні — в обмеженій;
- б) економічні блага є в будь-якій кількості, а неекономічні — в обмеженій;
- в) неекономічні блага, на відміну від економічних, не є засобом задоволення потреб.

16. *Найперші потреби людей:*

- а) інформація, технології, інновації;
- б) культура, освіта, творчість, мистецтво;
- в) модний одяг, комфортне житло, автомобіль;
- г) їжа, одяг, взуття, житло, безпека.

17. *Економічні інтереси - це:*

- а) усвідомлені потреби (умови) існування, прагнення суб'єктів їх задовольнити, що є мотивом для господарської діяльності;
- б) збуджувачі імпульсивної енергії людини, породжені спільною працею;
- в) діалектична закономірність розвитку, який відбувається ніби по спіралі;
- г) боротьба за отримання більшої вигоди.

18. *Суб'єктами економічних інтересів виступають:*

- а) окремі індивіди та сім'ї;
- б) домогосподарства, колективи та групи людей;

- в) держава;
- г) суспільство в цілому;
- д) всі відповіді вірні;
- е) відповіді а) і б) є невірними.

19. *Об'єктами економічних інтересів є:*

- а) економічні блага (товари, послуги, інформація тощо);
- б) неекономічні блага;
- в) матеріальні і нематеріальні блага;
- г) неуречевлені блага.

20. *Економічні інтереси суспільства утворюють складну та динамічну систему. Вони класифікуються за різними критеріями, а саме:*

- а) за суб'єктами;
- б) за нагальністю;
- в) за часовою ознакою;
- г) всі відповіді вірні;
- д) відповідь а) є невірною.

21. *Економічні інтереси вирізняють за об'єктами:*

- а) майнові;
- б) фінансові;
- в) інтелектуальні;
- г) відповідь в) є невірною;
- д) відповіді а), б) і в) є вірними.

22. *Економічні інтереси вирізняють за важливістю:*

- а) головні;
- б) I рівень важливості;
- в) II рівень важливості;
- г) другорядні.

23. *За часовою ознакою економічні інтереси поділяють на:*

- а) поточні;
- б) перспективні;
- в) фактичні;
- г) дійсні.

24. *За ступенем усвідомлення економічні інтереси поділяють на:*

- а) дійсні;
- б) уявні;
- в) планові;
- г) другорядні.

25. До гіпертрофованих інтересів мають відношення:
- а) індивідуалізм, колективізм, патріотизм;
 - б) інтернаціоналізм, інтеграція, співробітництво;
 - в) егоїзм, групівщина, міщанство, расизм;
 - г) правильної відповіді немає.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть характер походження потреб. Які фактори впливають на їхній зміст?
2. Що таке первинні потреби, яке значення вони мають у житті людини?
3. Які ще види потреб вам відомі?
4. Сформулюйте сутність закону зростання потреб.
5. Для чого потрібні знання про тенденції і перспективи розвитку потреб та їхні структурні зміни?
6. Що таке інтерес, як він виникає, на чому ґрунтується?
7. Яка відмінність між економічною потребою та інтересом? Перелічіть суб'єкти й об'єкти економічних інтересів.
8. Охарактеризуйте систему економічних інтересів.
9. На чому ґрунтуються суперечності економічних інтересів?
10. Як досягається єдність економічних інтересів у суспільстві?
11. Чому суперечлива взаємодія інтересів та потреб є рушійною силою соціально-економічного розвитку?

Тема 3
ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА.
ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ
РОЗВИТКУ ПЕРЕХІДНИХ ЕКОНОМІК.
ВІДНОСИНИ ВЛАСНОСТІ

Програмні питання

Формаційний та цивілізаційний підходи до періодизації суспільного розвитку. Поняття цивілізації. Структура категорії "цивілізація". Еволюція цивілізації. Періодизація цивілізацій.

Економічна система, її сутність, цілі й основні структурні елементи. Найважливіші ознаки економічної системи. Основні структурні елементи економічної системи. Система економічних відносин. Типи економічних систем.

Власність, її суть, форми і місце в економічній системі. Система відносин власності. Об'єкти власності. Суб'єкти власності. Власність як юридична категорія. Сукупність правочинностей власника. Еволюція форм власності. Типи власності: приватна та суспільна. Сучасні форми приватної, суспільної та змішаної власності. Відносини та форми власності в Україні в період переходу до ринку. Роздержавлення та приватизація, їхня суть і відмінності.

Місце і роль людини в економічній системі.

Мета вивчення теми — формування у студентів знань щодо закономірностей функціонування економічних систем, навчання студентів вмінню аналізувати сучасні економічні системи країн, закономірності та особливості розвитку перехідних економік, зокрема особливості економіки України перехідного періоду, а також аналізувати переваги і недоліки певних типів, видів і форм власності.

Основні поняття і категорії

Перехідна економіка. Суперечності перехідної економіки. Риси командно-адміністративного соціалізму. Суперечності Командно-адміністративного соціалізму. Концепції трансформації адміністративно-командної економіки в ринкову. Роздержавлення. Приватизація. Демоніполізація. Лібералізація. Макроекономічна стабілізація. Інституціональні зміни в економіці. Ригідність економіки. Віртуальна економіка. Бартер та його особливості у класичній та ригідній економіках.

Соціально-економічна формація. Цивілізація. Економічна система. Продуктивні сили. Економічні відносини. Господарський механізм. Власність. Тип, форма, вид власності. Структура відносин власності. Суб'єкти власності. Об'єкти власності. Право власності. Плюралізм форм власності. Суспільна власність. Приватна власність. Корпоративна власність. Державна власність. Муніципальна власність. Колективна власність. Кооперативна власність. Інтелектуальна власність.

План семінарського заняття

1. *Формаційний та цивілізаційний підходи до періодизації суспільного розвитку.*
2. *Економічна система, її сутність, цілі й основні структурні елементи. Типи економічних систем. Закономірності та особливості розвитку перехідних економік.*
3. *Власність, її суть, форми і місце в економічній системі.*
4. *Місце і роль людини в економічній системі.*

Тести для самоперевірки знань

1. *Продуктивними вважаються сили, які використовуються людьми для:*
 - а) створення життєвих благ;

- б) удосконалення суспільних відносин;
 - в) розвитку особистості;
 - г) правильної відповіді немає.
2. *Об'єктивною формою розвитку продуктивних сил служать:*
- а) економічна політика і право;
 - б) розвиток науки і техніки;
 - в) культура, традиції, звичаї, мораль;
 - г) правильної відповіді немає.
3. *Стосунки, в які залежно від власної волі і свідомості вступають люди між собою під час спільної праці, становлять:*
- а) економічні відносини;
 - б) технологічні відносини;
 - в) організацію виробництва;
 - г) управління підприємством.
4. *Власність як економічна категорія виражає:*
- а) суспільні відносини розвитку господарства;
 - б) зміст праці, використання продуктивних сил;
 - в) систему відносин між людьми з приводу присвоєння ними речей (об'єктів);
 - г) право людей на присвоєння майна (речей).
5. *Юридичний зміст власності відображає:*
- а) відносини присвоєння людьми життєвих благ;
 - б) свідомий вираз належності комусь майна у відповідності з чинним законодавством;
 - в) можливість користуватися засобами виробництва і результатами праці;
 - г) використання об'єктів власності за їх призначенням.
6. *Суб'єктами власності можуть бути:*
- а) продуктивні сили суспільства;
 - б) економічні відносини між людьми;
 - в) виробничі ресурси і природа;
 - г) ті, хто вступає у взаємини між собою з приводу належності комусь речей (об'єктів).
7. *Головним носієм власності у суспільстві виступає:*
- а) держава;
 - б) влада;
 - в) працівник;
 - г) колектив.

8. *Об'єктами власності служать:*

- а) життєві блага і все, що цінується людьми;
- б) суспільні відносини та управління економікою;
- в) культура, мистецтво, мораль, традиції і звичаї;
- г) ринок і підприємницька діяльність на ньому.

9. *Вищою формою присвоєння об'єкта власності служить:*

- а) користування;
- б) володіння;
- в) розпорядження;
- г) купівля-продаж.

10. *Розпорядження власністю означає можливість:*

- а) вільно розпоряджатися об'єктом в межах повноважень, наданих його володарем;
- б) чинити з об'єктом власності на свій розсуд, як завгодно, аби це не суперечило законодавству;
- в) продавати, дарувати чи навіть знищувати речі за своїм бажанням;
- г) здавати об'єкт в оренду без згоди його дійсного власника.

11. *Можливість людей задовольняти свої потреби об'єктами власності, застосовуючи їх за призначенням, називається:*

- а) володінням;
- б) користуванням;
- в) розпорядженням;
- г) відтворенням.

12. *У сільському господарстві головним об'єктом власності служить:*

- а) земля;
- б) сільськогосподарська техніка;
- в) тварини;
- г) продукція рослинництва і тваринництва.

13. *Право власності обмежується:*

- а) розмірами підприємства, засобами його виробництва;
- б) нормами моралі і свідомістю членів суспільства;
- в) державною ідеологією та рекомендаціями науки;
- г) юридичними законами і правилами життя у суспільстві.

14. *Економічна система відносин власності складається із:*

- а) різних форм присвоєння умов, засобів виробництва та результатів праці;
- б) сукупності матеріальних та інших благ у суспільстві;
- в) кількісних та якісних результатів суспільного виробництва;

г) капіталу, праці, землі та підприємливості.

15. *Типи власності:*

- а) індивідуальна, особиста, сімейна і приватна;
- б) колективна, групова, акціонерна і корпоративна;
- в) державна, муніципальна і комунальна;
- г) правильної відповіді немає.

16. *Форми власності:*

- а) первіснообщинна, рабовласницька, феодальна, капіталістична;
- б) індивідуальна, колективна і загальна;
- в) інтелектуальна, регіональна і змішана;
- г) правильної відповіді немає.

17. *Носіями індивідуальної власності виступають:*

- а) підприємства, організації та установи;
- б) декілька (або багато) незалежних фізичних та юридичних осіб;
- в) все населення країни;
- г) окремі індивіди, або їх сім'ї.

18. *Приватна власність має у своїй матеріальній основі:*

- а) результати власної праці і найманої робочої сили;
- б) продукти індивідуальної праці членів сім'ї;
- в) речі (цінності), які належать підприємству;
- г) нетрудові доходи.

19. *Об'єктами колективної форми власності спільно володіють:*

- а) усі члени сім'ї;
- б) засновники корпорації;
- в) підприємства і компанії;
- г) певне число об'єднаних незалежних осіб.

20. *Змішана власність найбільш характерна для:*

- а) країн, що розвиваються;
- б) країн з ринковою економікою;
- в) докапіталістичних формацій;
- г) правильної відповіді немає.

21. *На макрорівні реалізація власності характеризується:*

- а) показниками господарської діяльності підприємств;
- б) задоволенням потреб населення окремих регіонів країни;
- в) величиною заробітної плати працездатного населення;
- г) збільшенням національного багатства.

22. *На мікрорівні формами реалізації власності виступають:*

- а) показники господарської діяльності підприємств;
- б) державний бюджет, грошовий обіг, фінансово-кредитна система;

- в) доходи населення, соціальні виплати і допомоги;
- г) національне багатство.

23. *Трансформація власності у перехідній до капіталізму економіці відбувається з метою її:*

- а) роздержавлення;
- б) приватизації;
- в) демонополізації;
- г) відповіді немає.

24. *Визначте для себе логіку специфікації прав власності (поставте 1, 2, 3 і т.і.):*

- створення поведінкових відносин між людьми, що виникають у зв'язку з існуванням благ і стосуються їхнього використання;
- прийняття законів держави, адміністративних розпоряджень;
- забезпечення прав власності шляхом виключення інших осіб з числа користувачів обмежених ресурсів.

25. *Спираючись на знання з економічної історії, розташуйте форми власності за часом їхнього виникнення:"*

- соціалістична власність;
- колективна обштинна власність;
- приватна трудова власність;
- акціонерна власність;
- капіталістична власність.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає відмінність формаційного і цивілізаційного підходів до періодизації суспільного розвитку?
2. Дайте визначення поняття "цивілізація". Які критерії розвитку цивілізації існують в науці?
3. У чому полягає сутність економічної системи?
4. Які визначення економічної системи існують в економічній науці?
5. Якими критеріями визначається тип економічної системи?
6. Назвіть структурні елементи економічної системи і розкрийте їхній взаємозв'язок.
7. Розкрийте зміст поняття "ринкова економіка".
8. Розкрийте зміст поняття "командна економіка".
9. Розкрийте зміст поняття "змішана економіка".

10. Як в економічній науці відбувається процес еволюції визначення категорії "власність"?
11. Що таке суб'єкт і об'єкт власності?
12. Назвіть суб'єкти й об'єкти державної власності.
12. Що таке відносини власності і яка їхня структура?
13. Розкрийте зміст поняття "право власності"?
14. Що є первинним у взаємовідносинах: власність як економічна категорія чи як юридична категорія?
15. У чому полягають особливості корпоративної форми власності?
16. Розкрийте специфіку інтелектуальної власності.
17. Розкрийте зміст новітніх тенденцій у розвитку відносин власності та їхня причини?
18. Що означає поняття "людина економічна"?
19. Яке місце займає людина в економічній системі?

Тема 4
ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ
СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ЇХНЯ ЕВОЛЮЦІЯ.
ТЕОРІЯ ГРОШЕЙ І ГРОШОВОГО ОБІГУ

Програмні питання

Суспільне виробництво та його сфери. Основні елементи процесу праці: робоча сила, предмети праці, засоби праці. Зародження й еволюції економічних форм суспільного виробництва.

Натуральне господарство: економічний зміст та чинники, що його визначають. Товарна форма організації суспільного виробництва. Причини й умови виникнення та розвитку. Основні категорії та закони товарного виробництва.

Основні етапи розвитку товарного виробництва. Просте та розширене товарне виробництво. Товарне виробництво в сучасних умовах. Виникнення нових форм суспільного господарства в процесі життєдіяльності людини.

Порівняльний аналіз основних економічних форм суспільного господарства: спільні та відмінні риси.

Сутність грошей та їхні властивості. Функції грошей. Теоретичні концепції виникнення грошей. Теорії грошей: металева, номіналістична та кількісна.

Грошовий обіг. Закони грошового обігу. Модель І. Фішера. Зміст поняття «грошова маса». Структура грошової маси. Грошові агрегати.

Грошова система. Елементи грошової системи. Типи та види грошових систем. Сучасні тенденції розвитку грошової системи та сучасні види грошей.

Мета вивчення теми — розкриття змісту суспільного виробництва, зародження та еволюції його економічних форм, порівняння натурального та товарного господарства, аналіз сучасних проявів товарного виробництва, визначення основних категорій, законів та закономірностей його розвитку; ознайомити студентів із сучасною теорією грошей, принципами та законами функціонування грошової системи, інструментами та важелями грошової політики.

Основні поняття і категорії

Суспільне виробництво. Матеріальне виробництво. Нематеріальне виробництво. Фактори виробництва. Ефективність виробництва. Економічне зростання. Натуральне господарство. Товарне господарство. Суспільний поділ праці. Економічне відокремлення виробників. Просте товарне виробництво. Розвинуте товарне виробництво. Товар. Товар-послуга. Вартість. Споживча вартість. Мінова вартість. Корисність. Цінність. Суспільно необхідна праця. Продуктивність праці. Гранічна корисність. Закон вартості.

Грошовий загальний еквівалент. Міра вартості. Засіб обігу. Засіб нагромадження. Засіб платежу. Паперові гроші. Банкнота. Чек. Кредитна картка. Електронні гроші. Грошова маса. Грошовий агрегат. Валютний курс. Конвертованість грошей. Інфляція.

План семінарського заняття

1. Сутність і структура суспільного виробництва. Матеріальне і нематеріальне виробництво.
2. Основні фактори виробництва та їхній взаємозв'язок. Ефективність виробництва, її сутність, економічні та соціальні показники.
3. Форми організації суспільного виробництва: натуральне і товарне.
4. Економічні та неекономічні блага. Товар і його властивості.
5. Альтернативні теорії вартості. Закон вартості, його сутність та функції.
6. Теоретичні концепції виникнення і суті грошей. Функції грошей та їхня еволюція. Грошовий обіг і його закони.
7. Грошова система, її структурні елементи й основні типи.
8. Валютні курси. Конвертованість грошей.
9. Інфляція, її сутність, причини, види і соціально економічні наслідки.

Тести для самоперевірки знань

1. Існування різних видів економічної діяльності зумовлено:

- а) науково-технічним прогресом;
- б) необхідністю повної зайнятості працездатного населення;
- в) розмежуванням прав і обов'язків працівників;
- г) суспільним поділом праці.

2. До основних факторів виробництва належать:

- а) підприємства, які безпосередньо створюють життєві блага;
- б) капітал, земля, праця і підприємливість;
- в) державне управління господарством, соціально-економічна політика;
- г) власність, економічні відносини у суспільстві.

3. Постійний об'єктивний взаємозв'язок між ресурсами, задіяними при створенні благ, виражає економічний закон:

- а) відповідності (з'єднання) основних факторів виробництва;
- б) відповідності виробничих відносин рівню і характеру розвитку продуктивних сил;
- в) росту продуктивності суспільної праці;
- г) правильної відповіді немає.

4. Для натуральної форми виробництва:

- а) продукт праці розподіляється за допомогою обміну;
- б) продукт праці призначається для задоволення власних потреб;
- в) механізація праці та великі масштаби виробництва;
- г) суспільний поділ праці знаходиться у розвиненому стані.

5. Для натурального господарства не є характерним:

- а) замкненість економічної діяльності;
- б) набуття продуктом товарної форми;
- в) вироблення продукту для себе, сім'ї, роду, племені;
- г) панування в усіх докапіталістичних формаціях.

6. Матеріальне виробництво:

- а) безпосередньо пов'язане з виготовленням продукту чи наданням послуг речового змісту;
- б) охоплює всіх зайнятих суспільно-корисною працею;

- в) включає житлово-комунальне господарство, сферу побутового обслуговування населення, освіту, медицину, культуру і мистецтво;
- г) це економічна діяльність, яка обслуговує і підтримує основне виробництво.

7. *Нематеріальне виробництво:*

- а) безпосередньо пов'язане із створенням речових благ;
- б) включає освіту, культуру, медицину і громадське харчування;
- в) це матеріально-технічне постачання, зв'язок і транспортне обслуговування підприємств;
- г) правильної відповіді немає.

8. *Характерними ознаками товарного виробництва є:*

- а) вироблення продуктів спеціально для обміну;
- б) економічна відокремленість виробників;
- в) відкритість;
- г) усе вищезазначене.

9. *Товарне виробництво поділяється на такі типи:*

- а) просте та розвинуте;
- б) матеріальне та нематеріальне;
- в) просте та грошове;
- г) жодна з відповідей не правильна.

10. *Просте товарне виробництво — це:*

- а) такий ступінь організації господарства, що заснований на приватній власності, найманій праці й машинній індустрії;
- б) дрібне виробництво індивідуальних самостійних ремісників і селян;
- в) замкнене виробництво, де кожна виробнича одиниця є самодостатньою;
- г) жодна з відповідей не правильна.

11. *Товарне виробництво є основою:*

- а) командно-адміністративної економіки;
- б) ринкової економіки;
- в) традиційної економіки;
- г) змішаної економіки.

12. *Суспільний поділ праці означає:*

- а) забезпечення робочими місцями працівників;
- б) раціональне використання робочої сили;
- в) відокремлення та існування різних видів трудової діяльності;
- г) спеціалізацію зайнятості за бажанням працюючих індивідів.

13. *Кінцева мета суспільного виробництва зводиться до:*

- а) забезпечення необхідними благами людей для їх нормального життя і розвитку;
- б) раціонального використання та економії виробних ресурсів;
- в) досягнення конкурентних переваг на внутрішньому і зовнішньому ринках;
- г) розвитку економіки на основі досягнень науково-технічного прогресу.

14. *Ефективність суспільного виробництва означає:*

- а) створення багато високоякісних товарів для людей;
- б) досягнення найбільших результатів (благ) за найменших витрат ресурсів;
- в) випуск конкурентоздатної продукції для ринку;
- г) сучасний рівень технологічного забезпечення виробництва.

15. *Продуктивність праці вимірюється:*

- а) обсягом основних фондів у вартісному вираженні на одного працівника;
- б) відношенням вартості продукції до виробничих фондів;
- в) кількістю продукції, виробленої працівником за одиницю робочого часу;
- г) кількістю робочого часу, витраченого працівником на підприємстві.

16. *Результативність речового фактора (виробничих фондів як ресурсу) характеризується показником:*

- а) кількості виробленої продукції;
- б) наявності фондів у розрахунку на одиницю продукції;
- в) відношенням вартості продукції до вартості виробничих фондів;
- г) отриманого підприємством прибутку.

17. *Економічна ефективність виражає:*

- а) результативність (показники) господарської діяльності;
- б) структуру виробничих потреб підприємства;
- в) собівартість основної продукції виробництва;
- г) підвищення добробуту і якості життя всього населення.

18. *Якщо ціль суспільства — економічна ефективність, то:*

- а) економіка в стані повністю використовувати економічні ресурси;
- б) суспільство прагне максимізувати віддачу від обмежених ресурсів;
- в) суспільство прагне вибрати таку комбінацію економічних благ, що дозволила б зняти проблему обмеженості ресурсів.

19. Кожний продукт праці має здатність задовольняти якусь конкретну потребу людини; така властивість продукту називається:

- а) вартість;
- б) споживна вартість;
- в) цінність;
- г) конкурентоздатність.

20. Усі блага об'єднує спільність - втілена у них праця як результат витрат робочого часу; така властивість називається:

- а) корисність;
- б) цінність;
- в) споживна вартість;
- г) вартість.

21. До результатів суспільного виробництва не входять:

- а) засоби виробництва;
- б) товари і послуги;
- в) духовні цінності;
- г) природні ресурси.

22. Складіть хронологічну послідовність виникнення економічних ресурсів у суспільства:

- а) праця;
- б) земля;
- в) підприємницька здатність;
- г) інформація;
- д) капітал.

23. Визначте порядок руху національного продукту по стадіях суспільного виробництва:

- а) обмін;
- б) виробництво;
- в) споживання;
- г) розподіл.

24. Згідно класичної економічної теорії поява грошей спричинена:

- а) об'єктивним історичним процесом розвитку товарного виробництва і обміну, зокрема - еволюцією форм вартості;
- б) домовленістю між людьми, які за згодою ввели гроші для полегшення реалізації продуктів своєї праці;
- в) наявністю у природі благородних металів, у першу чергу золота, яке особливо цініться людьми;

г) політикою держави, яка у примусовому порядку запровадила гроші для задоволення потреб розвитку економіки.

25. *Гроші - це:*

- а) потреба мати кошти для отримання життєвих благ в умовах ринку;
- б) специфічний товар, все загальна форма вартості, універсальний еквівалент при обміні товарів;
- в) кошти як матеріальний ресурс суспільного виробництва;
- г) правильної відповіді немає.

26. *Першою і основною функцією грошей, яка зумовлена самою їх природою, є:*

- а) засіб утворення скарбів та накопичення;
- б) міра вартості товарів;
- в) засіб обігу, або посередництво при обміні товарів;
- г) засіб платежу всередині країни і в зовнішніх її відносинах.

27. *Функція світових грошей є наслідком:*

- а) міжнародного поділу праці;
- б) наявності у всіх країнах виробництва товарів;
- в) здійснення погоджувальної політики співдружністю країн;
- г) розвитку міжнародного товарообміну та інших форм співробітництва.

28. *Паперові гроші:*

- а) мають ідентичну вартість по відношенню до золота;
- б) принципово не відрізняються від золотих грошей;
- в) як і золото, виконують його функції в якості всезагального еквівалента вартості товарів;
- г) правильної відповіді немає.

29. *До кредитних грошей відносяться:*

- а) національні грошові одиниці різних держав;
- б) акції, облігації, ощадні сертифікати;
- в) банкноти, векселі, чеки, платіжні зобов'язання;
- г) правильної відповіді немає.

30. *Замінники повноцінних грошей, знаки або символи їх, монопольно випущені державою для примусового застосування в обігу, називаються:*

- а) паперові гроші;
- б) цінні папери;
- в) кредитні гроші;
- г) документи.

31. *Грошовий обіг представляє собою:*

- а) перехід грошей від одного їх власника до іншого;
- б) рух грошей і виконання ними своїх функцій;
- в) динамічний процес використання грошей як специфічного ресурсу виробництва;
- г) оборот грошей у процесі суспільного відтворення.

32. *Обіг грошей здійснюється в межах грошової системи, яка є:*

- а) встановленим курсом національної грошової одиниці, порядком обміну її на іноземну;
- б) засобом державного регулювання фінансово-кредитних відносин;
- в) формою організації грошового обігу, що історично склалася в державі й закріплена національним законодавством;
- г) органом антиінфляційної політики держави.

33. *До грошової системи не входять такі елементи:*

- а) грошова одиниця, масштаб цін і види грошових знаків;
- б) порядок емісії та вилучення грошей з обігу;
- в) встановлення курсу національної грошової одиниці;
- г) правильна відповідь заперечується.

34. *Грошова система включає:*

- а) ринок валюти і цінних паперів;
- б) регулювання грошового обороту;
- в) державне регулювання грошового обігу;
- г) правильної відповіді немає.

35. *Визначіть два основні типи грошових систем:*

- а) металева і паперово-кредитна;
- б) раціоналістична та еволюційна;
- в) кількісна й номіналістична;
- г) монетариська і кейнсіанська.

36. *Встановлення й законодавче оформлення державою грошової системи не виключає, що рух грошей:*

- а) підвладний лише суб'єктивному фактору;
- б) залежить цілком від політики держави;
- в) зводиться до фінансово-кредитної системи;
- г) у першу чергу регулюється економічними законами.

37. *Інфляція як негативне економічне явище головним чином викликана:*

- а) регулюванням державою функціонування грошової системи;
- б) відставанням розвитку національного ринку та економіки;
- в) непродуманим здійсненням економічної реформи;

г) наявністю в обігу зайвих грошових знаків, не підкріплених вартістю товарів та послуг.

38. *До об'єктивних причин інфляції відносяться:*

- а) різке підвищення цін на товари і послуги;
- б) розбалансування народного господарства;
- в) стихійні лиха, техногенні катастрофи, неврожаї, війни;
- г) нездатність держави нормально регулювати грошовий обіг.

39. *Головною суб'єктивною причиною інфляції є:*

- а) надмірна емісія неповноцінних грошей;
- б) недостатнє макроекономічне регулювання;
- в) засилля іноземної валюти у державі;
- г) ринковий механізм саморегулювання економіки.

40. *Інфляція сприятливо впливає на:*

- а) відповідність структури економіки до ринку;
- б) монополізацію виробництва і ринку, їх "тінізацію";
- в) сталість грошового обігу і стійкість грошей;
- г) профіцитність державного бюджету.

41. *Найтяжчим соціальним наслідком інфляції вважається:*

- а) зниження рівня добробуту і якості життя більшості людей;
- б) підрив мотивації до праці, знецінення заощаджень;
- в) "заохочення" злочинної діяльності на ринку, корупції і мафії;
- г) підрив довіри людей до своєї національної валюти і влади.

42. *За критерієм відсоткового перевищення в обігу грошової маси над товарною розрізняють інфляцію:*

- а) відкриту і приховану;
- б) повзучу, галопуючу і гіперінфляцію;
- в) номінальну і реальну;
- г) помірну, очікувану і не прогнозовану.

43. *Головний суб'єктивний винуватець розладнання грошового обігу - держава має постійно здійснювати антиінфляційну політику, яка включає:*

- а) заходи по недопущенню основних причин і усуненню відчутних ударів інфляції по населенню;
- б) надмірний випуск неповноцінних грошей в обіг;
- в) нерегулювання процесу суспільного відтворення;
- г) згортання соціальних програм і байдужість до малозабезпечених сімей в умовах ринку.

44. *Конвертованість національної валюти буває:*

- а) об'єктивна і суб'єктивна;

- б) внутрішня і зовнішня;
- в) регіональна;
- г) прихована.

45. *Проранжируйте в історичному порядку уявлення людей про багатство:*

- багатство — це усе, що люди цінують;
- багатство втілюється в золоті;
- багатство — це втілена у матеріальних благах накопичена минула праця попередніх і дійсних поколінь.

46. *Спробуйте вибудувати логічний ланцюжок з наступних категорій (поставте 1, 2, 3 і т.д.):*

- виробництво;
- споживання;
- потреби;
- економічні ресурси;
- фактори виробництва;
- обмін;
- розподіл.

47. *Вкажіть історичну послідовність виникнення різних форм грошей:*

- кредитні гроші;
- символічні гроші;
- товарні гроші;
- електронні гроші;
- злитки шляхетних металів.

48. *В якій послідовності види золотого стандарту переміняли один одного (поставте 1, 2, 3, 4)?*

- а) золотодоларовий;
- б) золотомонетний;
- в) золотодевізний;
- г) золотозлитковий.

49. *Які основні етапи еволюції товару-еквівалента?*

- а) золоті монети;
- б) золоті злитки;
- в) кредитні гроші;
- г) паперові гроші;
- д) електронні гроші.

50. *Розташуйте функції грошей у логічній послідовності:*

- а) засіб платежу;

- б) засіб обігу;
- в) міра вартості;
- г) засіб збереження цінності.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення й покажіть відмінності між матеріальним і нематеріальним виробництвом. Що таке "духовне виробництво"?
2. Охарактеризуйте основні риси натурального і товарного виробництва.
3. Які умови виникнення товарного виробництва?
4. Як ви розумієте економічну відокремленість товаровиробників?
5. Які загальні риси і відмінності простого і розвинутого товарного виробництва?
6. Назвіть основні фактори виробництва і розкрийте їхній взаємозв'язок.
7. Розмежуйте поняття "економічне зростання" і "ефективність виробництва".
8. Назвіть економічні й соціальні показники ефективності виробництва та спосіб їхнього розрахування.
9. У чому полягає специфіка поняття "товар-послуга"?
10. У чому полягають сутність і функції закону вартості?
11. Охарактеризуйте основні теорії виникнення грошей.
12. У чому полягає суть грошей?
13. Розкрийте співвідношення основних функцій грошей.
14. Які особливості паперових і кредитних грошей?
15. Що таке ліквідність грошей?
16. У чому полягають негативні наслідки бартеру?
17. Що таке грошова маса і які її показники?
18. Що слід розуміти під грошовою системою і які її елементи?
19. Сформулюйте закони обігу грошей.
20. Напишіть формулу рівноваги грошової і товарної маси І. Фішера.
21. Що таке валютний курс і якими методами він визначається?
22. Які причини інфляції?
23. У чому суть інфляції? Назвіть її основні типи.
24. Перелічіть основні шляхи подолання інфляції.

Тема 5 **КАПІТАЛ. ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА І ПРИБУТОК**

Програмні питання

Підходи до визначення сутності капіталу: предметно-функціональний, соціально-економічний, грошовий підходи, ототожнення капіталу з часом, трактування капіталу як певного вкладення.

Поняття «капітал». Матеріально-речовий зміст капіталу. Соціально-економічна форма капіталу. Багатоаспектність аналізу конкретних форм існування капіталу.

Послідовні стадії та функціональні форми кругообороту промислового капіталу. Кругооборот промислового капіталу. Перший та другий виміри швидкості обороту капіталу. Структура часу обороту промислового капіталу.

Витрати виробництва як форма руху авансованого капіталу. Класифікація витрат виробництва, їх структура. Зовнішні або явні витрати. Внутрішні, неявні витрати. Постійні, змінні та сукупні витрати. Структура витрат виробництва в короткостроковому та довгостроковому періоді. Граничні або маржинальні витрати. Трансакційні витрати. Бухгалтерський та економічний підходи до оцінки витрат.

Прибуток на капітал. Еволюція поняття «прибуток» в економічній теорії. Джерела формування прибутку та чинники, що визначають величину прибутку. Класифікація прибутку: бухгалтерський, нормальний, економічний. Функції прибутку. Умови максимізації прибутку підприємства.

Амортизація. Форми зношування основного капіталу. Моральне та фізичне зношування основного капіталу. Основні методи амортизації

Мета вивчення теми — формування у студентів комплексного уявлення про капітал, стадії та функціональні форми кругообороту промислового капіталу, швидкості та час обороту капіталу, систему витрат підприємства, визначення її структури, розкриття принципів

формування доходу підприємства та розрахунку прибутку підприємства, ознайомлення студентів з основними типами ринкових структур.

Основні поняття і категорії

Капітал. Людський капітал. Інвестиції у людський капітал. Власний і залучений капітал. Постійний і змінний капітал. Реальний і фіктивний капітал. Основний і оборотний капітал. Витрати виробництва. Зовнішні та внутрішні витрати. Альтернативні витрати. Витрати фірми у короткостроковому та довгостроковому періодах. Прибуток, бухгалтерський та економічний прибуток. Нормальний прибуток. Монопольний прибуток. Маса і норма прибутку. Кругооборот і оборот промислового капіталу. Швидкість обороту капіталу. Фізичне та моральне зношування основного капіталу. Амортизація. Норма амортизації. Амортизаційні відрахування. Прискорена амортизація.

План семінарського заняття

1. Капітал як економічна категорія товарного виробництва.
2. Структура авансованого капіталу. Витрати виробництва, їхня сутність та класифікація.
3. Прибуток на капітал і фактори, що його визначають. Економічна роль прибутку.
4. Кругооборот і оборот промислового капіталу. Амортизація і відтворення основного капіталу.

Тести для самоперевірки знань

1. *Класичне поняття капіталу як економічної категорії:*
 - а) гроші, фінансові ресурси, що приносять дохід їх власнику;
 - б) нагромаджена праця, матеріалізована у благах;
 - в) матеріально-речові фактори виробництва;
 - г) це не річ, а економічне відношення, яке втілене у вартості, що приносить додаткову вартість.
2. *Укажіть характерні ознаки марксистського трактування категорії «капітал»:*
 - а) сукупність товарів виробничого призначення;
 - б) основне виробниче відношення між капіталістами і найманими робітниками;
 - в) соціально-економічна форма, яку здобувають засоби виробництва;
 - г) гроші і матеріально-речовинні фактори виробництва.
3. *Матеріально-речовий зміст капіталу як самозростаючої авансованої вартості формують:*
 - а) фактори виробництва, його продукти (товари і послуги);
 - б) відносини експлуатації найманих працівників їх роботодавцями;
 - в) взаємодіючий рух підприємництва та особистої власності суб'єктів у процесі їх ринкової діяльності;
 - г) просування благ у сферах обміну і споживання.
4. *За натуральною формою основний капітал являє собою:*
 - а) засоби праці;
 - б) предмети праці;
 - в) заробітну плату;
 - г) правильні відповіді а) і б);
 - д) правильні відповіді б) і в).
5. *У багатоаспектному форматі категорії «капітал» його, зокрема, аналізують за способом обороту та перенесення вартості, розрізняючи (капітал):*
 - а) постійний, змінний;
 - б) реальний, фіктивний;
 - в) основний, оборотний;
 - г) речовий, людський.

6. *Який критерій покладений в основу розподілу капіталу на основний і оборотний?*

- а) різний характер обороту капіталу;
- б) участь у створенні вартості і споживчої вартості;
- в) участь у процесі експлуатації робочої сили;
- г) усі попередні відповіді правильні;
- д) усі попередні відповіді неправильні.

7. *Як співвідносяться основний і постійний капітали?*

- а) основний капітал менше постійного;
- б) основний капітал більше постійного;
- в) основний капітал дорівнює постійному капіталові.

8. *Як співвідносяться оборотний і змінний капітали?*

- а) оборотний капітал менше змінного;
- б) оборотний капітал більше змінного;
- в) оборотний капітал дорівнює змінному капіталові.

9. *Укажіть фактор, не пов'язаний з моральним зносом машин:*

- а) створення нових, більш продуктивних машин;
- б) виробниче використання (зношування);
- в) здешевлення виробництва машин;
- г) поява нових галузей виробництва.

10. *Під час кругообороту капітал проходить три послідовні стадії:*

- а) обіг (закупівля необхідних факторів виробництва);
- б) виробництво передбаченої бізнес-планом продукції;
- в) обіг (реалізація товарів і послуг);
- г) усі відповіді правильні.

11. *Здійснюючи кругооборот, промисловий капітал послідовно набуває трьох функціональних форм:*

- а) грошової, продуктивної і товарної;
- б) фіктивної, речової і комерційної;
- в) фінансової, матеріальної і трудової;
- г) усі відповіді правильні.

12. *Оборот капіталу зводиться до:*

- а) використання усіх його форм у процесі функціонування підприємства;
- б) поєднання трьох стадій руху капіталу;
- в) безперервного повторення кругообороту, в результаті чого усі авансовані кошти повертаються до своєї висхідної форми, як правило, у збільшеному розмірі;

г) послідовних стадій та функціональних форм руху капіталу при індивідуальному відтворенні.

13. *Час обороту капіталу включає:*

- а) період технологічного циклу створення продукції;
- б) час виробництва і час обігу;
- в) перебування ресурсів у запасах, їх використання і перерви в робочому періоді;
- г) придбання та доставка засобів виробництва і час реалізації товарної продукції.

14. *Час, протягом якого робоча сила безпосередньо взаємодіє із засобами виробництва, називається:*

- а) час виробництва;
- б) час обігу;
- в) робочий період;
- г) відповіді немає.

15. *Фізично і морально зношуються фонди (капітал):*

- а) основний;
- б) оборотний;
- в) фонди обігу;
- г) відповіді немає.

16. *Що відбудеться зі споживчою вартістю і вартістю засобу праці, якщо зламався верстат, постарів будинок?*

- а) засіб праці втратив споживчу вартість і вартість;
- б) споживча вартість зникла, а вартість зберігається;
- в) споживча вартість зберігається, а вартість зникла;
- г) споживча вартість і вартість залишилися без змін.

17. *У процесі господарської діяльності підприємство несе витрати:*

- а) постійні і змінні, в короткому і довгому періодах;
- б) бухгалтерські, зовнішні і внутрішні, економічні;
- в) альтернативні, граничні і трансакційні;
- г) усі відповіді правильні.

18. *Які з витрат можна віднести до неявних витрат виробництва?*

- а) витрати на придбання обладнання;
- б) витрати на зарплату працівникам;
- в) витрати на сировину;
- г) втрачену зарплату підприємця як найманого працівника.

19. *Постійні витрати фірми — це:*

- а) витрати на ресурси за цінами, що діяли на момент їх придбання;

- б) мінімальні витрати виробництва будь-якого обсягу продукції за найбільш сприятливих умов виробництва;
- в) витрати фірми навіть у тому випадку, якщо продукція не виробляється;
- г) неявні витрати;
- д) жодна з відповідей не є правильною.

20. *Яке з тверджень, що відносяться до кривої короткострокових граничних витрат, є неправильним?*

- а) граничні витрати дорівнюють середнім витратам, коли середні витрати набувають мінімальне значення;
- б) граничні витрати не залежать від постійних витрат;
- в) граничні витрати більше середніх витрат у тому разі, коли обсяг продукції, що випускається фірмою, більше оптимального;
- г) на величину граничних витрат не впливає зміна цін на чинники виробництва;
- д) коли середні витрати скорочуються, граничні витрати виявляються менше середніх витрат.

21. *У короткостроковому періоді фірма, що максимізує прибуток, припинить виробництво, якщо виявиться, що:*

- а) нормальний прибуток нижче середньогалузевого;
- б) ціна менше мінімальних середніх загальних витрат;
- в) середні змінні витрати менше, ніж ціна;
- г) загальний дохід менше загальних змінних витрат; є) загальний дохід менше загальних витрат.

22. *Які із зазначених видів витрат не беруться до уваги при прийнятті рішення про оптимальний обсяг виробництва фірми?*

- а) середні змінні витрати;
- б) бухгалтерські витрати;
- в) середні постійні витрати;
- г) граничні витрати;
- д) неявні витрати.

23. *Прибуток як перетворена форма додаткового продукту визначається різницею:*

- а) між вартістю і собівартістю продукції;
- б) між валовою виручкою і сукупними витратами на виробництво продукції (товарів, послуг);
- в) між сумою надходжень від реалізації товарів і коштами, отриманими від позареалізаційних операцій;
- г) усі відповіді правильні.

24. Амортизація - це процес:

- а) використання засобів виробництва на підприємстві;
- б) погашення авансованих коштів на створення продукції;
- в) поступового перенесення вартості засобів праці на новостворену продукцію;
- г) щорічного списання частини вартості основного капіталу.

25. Чим можна попередити втрати від передчасного морального зносу техніки?

- а) підвищенням інтенсивності використання техніки;
- б) капітальним ремонтом;
- в) капітальним будівництвом;
- г) прискореною амортизацією техніки, незалежно від того, як вона використовується.

Питання для самоконтролю

1. Чому капітал функціонує як авансована товарно-грошова вартість?
2. У чому полягає соціально-економічна сутність капіталу?
3. Що являє собою капітал як фактор виробництва?
4. Охарактеризуйте конкретні форми існування капіталу?
5. Що таке витрати виробництва? Які існують види витрат?
6. У чому полягає сутність прибутку?
7. Проаналізуйте основні форми прибутку.
8. Як визначається норма прибутку?
9. Яку економічну роль відіграє прибуток?
10. Що таке оборот капіталу і чим він відрізняється від кругообороту?
11. Яких функціональних форм набуває промисловий капітал у процесі свого руху?
12. За якими ознаками розрізняється основний і оборотний капітал?
13. Охарактеризуйте структуру часу обороту промислового капіталу.
14. Що таке амортизація основного капіталу?
15. В чому сутність фізичного і морального зношування основного капіталу?
16. Розкрийте сутність та значення прискореної амортизації.

Тема 6
РИНКОВА ЕКОНОМІКА:
СУТЬ, СТРУКТУРА ТА ІНФРАСТРУКТУРА.
ПОПИТ І ПРОПОЗИЦІЯ. ТЕОРІЯ РИНКОВОЇ РІВНОВАГИ

Програмні питання

Поняття «ринок». Сектори економіки: ринковий і неринковий. Умови виникнення ринкового господарства. Основні риси сучасної ринкової економіки. Форми прояву економічної свободи. Форми конкуренції за різними критеріями: за суб'єктами, за об'єктами, залежно від ринкових форм, залежно від законності, залежно від наслідків. Структура ринку за різними критеріями: за об'єктами обміну, залежно від умов, в яких діють господарюючі суб'єкти, за територіальною ознакою, стосовно відповідності чинному законодавству, стосовно способу формування. Принципи функціонування ринкової економіки. Функції ринку. Етапи формування ринку.

Основні суб'єкти ринкової економіки. Функції суб'єктів ринкової економіки.

Переваги та недоліки ринкової економіки. Головні завдання держави в умовах ринкових економічних систем.

Інфраструктура ринку. Елементи ринкової інфраструктури. Функції інфраструктури ринку.

Попит, пропонування і ціна — основні елементи ринкового механізму. Сутність ринкового механізму.

Сутність попиту. Взаємозв'язок попиту та потреб. Попит і його величина. Чинники, що визначають величину попиту. Закон попиту. Крива попиту. Еластичність попиту за ціною. Еластичність попиту за доходом. Перехресна еластичність попиту. Класифікація товарів за критерієм еластичності попиту.

Пропонування. Взаємозв'язок пропонування та виробництва. Величина пропонування. Закон пропонування. Крива пропонування. Нецінові чинники пропонування.

Ринкова рівновага. Рівноважна ціна. Фіксовані ціни. Наслідки фіксації цін. Вільний рух цін — основний регулятор збалансування

попиту і пропонування. Ринковий механізм як механізм регулювання відносин привласнення, реалізації власності.

Мета вивчення теми — засвоєння студентами принципів і законів ринку, а також стимулів розвитку, притаманних ринковій формі організації суспільного господарства, формування у студентів глибоких знань щодо функціонування окремих видів ринку та шляхів розбудови ринкової економіки; а також формування у студентів глибоких знань щодо змісту попиту і пропонування на ринку певного товару та способів їх координації і взаємоприспосовування задля досягнення ринкової рівноваги; навчання студентів методам аналізу чинників, що впливають на зміну попиту і пропонування, вмінню приймати рішення відносно шляхів збалансування ринку та встановлення на ньому рівноважних цін.

Основні поняття і категорії

Ринок. Ринковий сектор. Бюджетний сектор. Суб'єкти ринкової економіки. Ринкові і суспільні блага. Позитивні й негативні екстерналії. Переваги ринку. Недоліки ринку. Інфраструктура. Біржі: товарні, фондові, фрахтові, валютні, праці, універсальні й спеціалізовані. Функції інфраструктури. Цінні папери: акції, облигації, векселі, варанти, вауче-ри, сертифікати, коносаменти. Первинний і вторинний ринки цінних паперів. Посередники біржової торгівлі: маклери, брокери, дилери, джобери, "бик", "ведмеді". Біржові угоди: форвард, ф'ючерс, хеджування, онкольн, опціон, аукціон. Торговельно-промислові палати. Торговий дім. Магазин. Ярмарок. Магазин-демзал. Маркетинг. Консалтинг. Аудиторська фірма.

Попит. Крива попиту. Функція попиту. Закон попиту. Зміна величини попиту. Зміни у попиті. Пропозиція. Функція пропозиції. Крива пропозиції. Закон пропозиції. Зміни Обсягу пропозиції. Зміни у пропозиції. Товари-субститути. Товари-комплементи. Нормальні товари. Нижчі товари. Еластичність. Еластичність попиту за ціною, за доходом, Перехресна еластичність. Рівновага. Надлишковий попит (дефіцит). Надлишкова пропозиція (надлишок).

План семінарського заняття

1. Ринкове господарство як невід'ємна складова товарного виробництва.
2. Риси, структура та функції ринку.
3. Основні суб'єкти ринкової економіки. Держава як суб'єкт ринкового господарства.
4. Інфраструктура ринку.
5. Суть попиту і фактори, що його визначають. Пропозиція: зміст і фактори, що на неї впливають.
6. Еластичність попиту і пропозиції. Взаємодія попиту і пропозиції. Ринкова рівновага.

Тести для самоперевірки знань

1. *Виберіть основні етапи формування ринку:*
 - а) XVIII ст. – неокласичний ринок;
 - б) до середини XIX ст. – класичний вільний ринок;
 - в) середина XIX – 50-ті роки XX ст. – регульований ринок;
 - г) середина XIX – 60-ті роки XX ст. – регульований ринок;
 - д) соціально регульований ринок.
2. *Серед важливіших об'єктивних передумов виникнення ринку у першу чергу слід виділити:*
 - а) науково-технічний прогрес;
 - б) суспільний поділ праці і відокремлення товаровиробників;
 - в) еволюцію відносин власності;
 - г) розвиток економічних відносин.
3. *Ринок як економічна категорія виражає:*
 - а) сукупність зв'язків між фазами суспільного відтворення;
 - б) виробничі відносини як форму розвитку продуктивних сил;
 - в) певну сукупність економічних відносин з приводу виробництва життєвих благ з метою їх обміну (купівлі-продажу);
 - г) систему відносин власності у суспільстві.

4. *Виберіть основні риси сучасної ринкової економіки:*

- а) конкуренція;
- б) ризик;
- в) поінформованість господарюючих суб'єктів;
- г) економічна свобода.

5. *Основними принципами функціонування ринкової економіки є:*

- а) альтернативність вибору;
- б) принцип безмежності людських потреб;
- в) принцип обмеженості ресурсів;
- г) всі відповіді вірні;
- д) вірні відповіді а) і в).

6. *Основними суб'єктами ринкової економіки є:*

- а) домашні господарства;
- б) підприємці;
- в) банкіри;
- г) держава.

7. *Суб'єктами ринку фактично стають:*

- а) усі товаровиробники, продавці і покупці, посередники і споживачі продукції, виробленої для реалізації шляхом обміну;
- б) фізичні і юридичні особи, які займаються створенням продукції для задоволення власних потреб;
- в) особи, зайняті в особистому підсобному господарстві селян;
- г) працівники державних установ і організацій.

8. *Об'єктами ринку служить:*

- а) все, що продається і купується;
- б) приватна власність на засоби виробництва;
- в) суспільна форма організації товарного господарства;
- г) система товарно-грошових відносин.

9. *Сучасні ознаки ринкового господарства:*

- а) багатоукладність економіки, відособленість товаровиробників, їх відносна самостійність і свобода дій;
- б) наявність вільних цін і конкуренції;
- в) пріоритетність підприємницької діяльності;
- г) правильні усі відповіді.

10. *Головна фігура -суб'єкт, "некоронований король" розвинутої ринкової економіки:*

- а) товаровиробник;
- б) посередник;
- в) покупець (споживач);

г) продавець.

11. В економічній системі суспільства ринок, перш за все, забезпечує пропорційність між різними сферами і галузями економіки, тобто виконує функцію:

- а) стимулюючу;
- б) регулюючу;
- в) контролюючу;
- г) розподільчу.

12. У процесі еволюції ринкових відносин, на шляху від нерегульованого до регульованого ринку вирішальну роль у його становленні зіграла фаза:

- а) обміну;
- б) виробництва;
- в) споживання;
- г) розподілу.

13. Виберіть основні переваги ринкової економіки:

- а) висока економічна ефективність;
- б) економічна свобода;
- в) раціональна структура економіки;
- г) нестабільність.

14. Виберіть основні недоліки ринкової економіки:

- а) нерівномірність у розподілі багатства нації;
- б) мінімізація трансакційних витрат;
- в) перерозподіл доходів через податкову систему;
- г) байдужість до фундаментальних наукових досліджень.

15. Залежно від того, хто із суб'єктів ринку має більшу вагу у процесі обміну товарів виділяють ринки (як і стадії його історичного розвитку):

- а) виробника, продавця і покупця (споживача);
- б) вільний, монополізований, олігополістичний і монопольний;
- в) капіталів, кредитів, цінних паперів, валюти і золота;
- г) легальний (офіційний) і нелегальний ("чорний", "тіньовий" і т.п.).

16. За територіальною ознакою ринки називають:

- а) предметний, видовий, оптовий, біржовий;
- б) місцевий, регіональний, національний (внутрішній для країни), світовий (зовнішній), сільський, міський та ін. локальні ринки;
- в) цінних паперів, або фондовий ринок;
- г) науково-технічних розробок та інформації.

17. *Ринковий механізм саморегулювання економіки:*

- а) представляє собою об'єктивну систему таких взаємозалежних елементів, які дають відповіді усім суб'єктам, як діяти на ринку;
- б) є сукупністю таких принципів господарювання, як самоокупність, самофінансування, самозабезпеченість, матеріальна зацікавленість і відповідальність;
- в) це система державного регулювання ринкової економіки;
- г) акумулює комплексне вирішення проблем соціально-економічного розвитку суспільства.

18. *Важливішу роль у ринковому механізмі відіграє:*

- а) товар;
- б) гроші;
- в) вартість;
- г) ціна.

19. *Виберіть з представлених варіантів функції держави:*

- а) пред'являє попит на засоби виробництва для виробництва суспільних та інших благ;
- б) пропонує гроші та пред'являє попит на гроші;
- в) пропонують товари та послуги як для підприємницького й державного секторів, так і для домогосподарств;
- г) здійснює урядове регулювання ринкової економіки.

20. *До організаційно-технічної підсистеми ринкової інфраструктури відносяться:*

- а) товарні біржі;
- б) аукціони;
- в) ломбарди;
- г) рекламні агентства.

21. *До фінансово-кредитної підсистеми ринкової інфраструктури відносяться:*

- а) страхові компанії;
- б) валютні біржі;
- в) біржі праці;
- г) інвестиційні фонди.

22. *До державно-регулятивної підсистеми ринкової інфраструктури відносяться:*

- а) митна система;
- б) біржі праці;
- в) державні фонди для сприяння ділової активності;
- г) консалтингові компанії.

23. До науково-дослідного та інформаційного забезпечення ринкової інфраструктури відносяться:

- а) інформаційні центри;
- б) рекламні агентства;
- в) юридичні контори;
- г) ріелтерські фірми.

24. Біржі класифікують таким чином:

- а) товарні;
- б) універсальні;
- в) валютні;
- г) рекламні;
- д) земельні;
- е) юридичні.

25. Аукціони класифікують таким чином:

- а) товарні;
- б) земельні;
- в) валютні;
- г) магазин;
- д) торгівельно-промислові палати.

26. Зміст попиту на товари і послуги включає компоненти:

- а) наявність товарів і цін на них;
- б) необхідність благ і потреба в них;
- в) конкретна потреба і платоспроможність покупця;
- г) виробництво і представлення товару на ринок.

27. Крива попиту візуально показує:

- а) залежність між ринковими цінами і кількістю виробленої продукції;
- б) залежність між цінами і обсягом реалізованих товарів;
- в) характерну поведінку виробника (продавця) на ринку;
- г) дії, властиві для усіх суб'єктів ринку.

28. Якщо на ринку купуватиметься більше чи менше товару в залежності від величини ціни на нього, то попит буде:

- а) одиничним;
- б) еластичним;
- в) масовим;
- г) нееластичним.

29. Сукупний попит визначається:

- а) специфікою та загальним обсягом суспільних потреб і споживання;

- б) платоспроможністю працюючого населення;
- в) можливостями підприємницької діяльності;
- г) рівнем розвитку національного господарства.

30. *Закон попиту:*

- а) чим вишуканіші речі, тим вищий на них попит у більшості покупців;
- б) чим вища ціна товару, тим менший на нього попит;
- в) чим вищі потреби, тим більше реалізується благ;
- г) правильної відповіді немає.

31. *Закон попиту стверджує, що:*

- а) перевищення пропонування над попитом призводить до зниження ціни;
- б) якщо доходи споживачів зростають, вони зазвичай купують більше товарів;
- в) крива попиту має позитивний нахил;
- г) якщо ціна товару падає, обсяг запланованих купівель зростає.

32. *Ринковий попит не відбиває впливу:*

- а) доходів споживачів;
- б) цін на взаємопов'язані товари;
- в) цін на ресурси;
- г) численності покупців.

33. *Зміна якого фактора не викликає зсуву кривої попиту?*

- а) смаків і уподобань споживачів;
- б) розмірів чи розподілу доходу;
- в) ціни товару;
- г) кількості або віку споживачів.

34. *Пропозиція складається із таких компонентів:*

- а) потреби споживачів, які задовольняються грошима;
- б) достатня кількість продукції і низька її собівартість;
- в) вироблена на продаж продукція і доставлена на ринок;
- г) правильної відповіді немає.

35. *Крива пропозиції характеризує ринкову поведінку:*

- а) виробника(продавця);
- б) посередників;
- в) споживача (покупця);
- г) усіх суб'єктів ринку.

36. *Закон пропозиції:*

- а) фіксує залежність між ефективністю виробництва і обсягом реалізації товарів на ринку;

- б) чим вища ціна, тим більше виробляється товарної продукції для споживачів;
- в) обсяг пропозиції змінюється із підвищенням, або зниженням цін на товари;
- г) задоволення сукупного попиту здійснюється як за рахунок національної економіки, так і завдяки імпорту продукції.

37. *Одним із важливих стихійних регуляторів ринкової економіки служить закон попиту і пропозиції, який вимагає:*

- а) еквівалентності при обміні товарів на ринку;
- б) рівності вартості і ринкової ціни;
- в) рівноваги товарної і грошової маси у процесі обміну;
- г) відповідності попиту і пропозиції, їх рівноваги.

38. *Коливання співвідношення попиту та пропозиції, їх відхилення навколо точки рівноваги в часі і просторі називається:*

- а) динамічною ситуацією на ринку;
- б) ринковою кон'юнктурою;
- в) розбалансованістю ринкової економіки;
- г) стихійністю ринкового механізму.

39. *Якісне удосконалення технологія зсуває:*

- а) криву попиту вгору і вправо;
- б) криву попиту вниз і вправо;
- в) криву пропонування вниз і вправо;
- г) криву пропонування вгору і вліво.

40. *Ринок товарів і послуг перебуває в рівноважному стані, якщо:*

- а) попит дорівнює пропонуванню;
- б) ціна дорівнює витратам плюс прибуток;
- в) рівень технології змінюється поступово;
- г) обсяг пропонування дорівнює обсягу попиту.

41. *Якщо ринкова ціна нижча за рівноважну, то:*

- а) з'являються надлишки товару;
- б) виникає дефіцит товару;
- в) формується ринок споживача;
- г) падає ціна на ресурс.

42. *Якщо пропонування і попит на товар зростають, то:*

- а) ціна підвищиться;
- б) збільшиться загальна кількість товару;
- в) ціна залишиться стабільною;
- г) добробут суспільства зросте.

43. *Скорочення пропонування товару веде до збільшення:*

- а) попиту на взаємодоповнювальні товари;
- б) загальної виручки продавця, якщо попит на товар є еластичним за ціною;
- в) попиту на цей товар;
- г) попиту на взаємозамінні товари.

44. *Якщо будь-яка кількість товару продається за однаковою ціною, то попит на цей товар:*

- а) абсолютно нееластичний;
- б) абсолютно еластичні;
- в) еластичний;
- г) є попитом одиничної еластичності.

45. *Товар можна віднести до недоброякісних, якщо:*

- а) еластичність його попиту за доходом дорівнює $-0,5$;
- б) цінова еластичність попиту на нього дорівнює $1,3$;
- в) перехресна еластичність попиту на нього дорівнює $-0,7$;
- г) еластичність його попиту за доходом дорівнює $1,3$.

Питання для самоконтролю

1. Який із секторів економіки (ринковий чи бюджетний) кращий? Аргументуйте свою позицію.
2. Хто і як визначає пропорції між бюджетним і ринковим секторами економіки?
3. За яких умов виникає ринок?
4. Назвіть риси сучасної ринкової економіки й розкрийте їхній зміст.
5. Що таке економічна свобода? В яких формах вона проявляється?
6. Назвіть принципи функціонування ринкової економіки та розкрийте їхній зміст.
7. Дайте характеристику структури ринку за різними критеріями.
8. Назвіть функції ринку і розкрийте їхній зміст.
9. Які функції в ринковій економіці виконують домогосподарства?
10. Які функції у ринковій економіці виконують підприємці?
11. У чому полягає специфіка функцій держави в ринковій

економіці?

12. Назвіть переваги ринкової економіки, її недоліки і шляхи подолання недоліків ринку.
13. Дайте визначення поняття "ринкова інфраструктура" і розкрийте значення її для безперервного функціонування ринку.
14. Які функції виконують різноманітні угоди біржової торгівлі?
15. Які ви знаєте об'єкти біржової торгівлі (за видами бірж)?
16. Якими цінними паперами торгують на фондовійбіржі? Що таке котирування цінних паперів?
17. Що спільного та відмінного, з вашого погляду, в поняттях "потреба" і "попит"?
18. Що означає переміщення точки по кривій попиту?
19. Зв'язок яких явищ виражає закон попиту?
20. Що означають поняття "зміна обсягу попиту" і "зміни, що відбулися у попиті"?
21. Які чинники впливають на зсув кривої попиту? Коли відбувається зсув ліворуч, а коли — праворуч?
22. Дайте визначення категорії "пропозиція". Який вигляд має функція пропозиції?
23. Що означає переміщення точки по кривій пропозиції?
24. Порівняйте криву попиту і криву пропозиції. Що між ними спільного і відмінного?
25. Що означає зсув кривої пропозиції і які фактори його зумовлюють?

Тема 7
**КОНКУРЕНЦІЯ І МОНОПОЛІЯ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ.
ЦІНА ТА ЦІНОУТВОРЕННЯ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ**

Програмні питання

Поняття «конкуренція». Основне завдання конкуренції. Умови виникнення конкуренції. Негативні і позитивні риси конкуренції. Функції конкуренції.

Основні види конкуренції: внутрішньогалузева, міжгалузева та міжнародна. Сумлінна і несумлінна (нечесна) конкуренція. Основні методи сумлінної конкуренції. Способи конкурентної боротьби. Методи здійснення нечесної конкуренції.

Досконала та недосконала (монополістична й олігополістична) конкуренція. Види конкуренції в умовах ринку недосконалої конкуренції.

Економічний зміст категорії «ціна». Роль цінового механізму в координації попиту та пропонування на ринках. Функції ціни. Інформаційна функція. Еволюція теорії цін в концепціях основних економічних напрямів і шкіл. Сучасний погляд на теорію ціни. Види цін та їх класифікація.

Структура ціни. Чинники ціноутворення. Методи ціноутворення. Ціна як грошове вираження вартості та корисності товару. Особливості ціноутворення для різних типів ринкових структур. Ціноутворення на ринку досконалої конкуренції. Формування цін на ринку олігополії та монополістичної конкуренції. Ціноутворення в умовах природної й адміністративної монополій. Поняття «цінова еластичність».

Ціноутворення та чинники виробництва: праця, капітал, природні ресурси. Частка витрат у ціні підприємства в ринковій та командно-адміністративній економіці. Стратегія політики цін: преміальна, заохочувальна, виснажувальна, проникаюча, граничного ціноутворення.

Державні та регульовані ціни в ринковій економіці. Особливості ціноутворення та регулювання цін у трансформаційних економіках.

Мета вивчення теми — формування у студентів глибоких знань щодо функціонування законів конкуренції та методів конкурентної боротьби, регулювання конкурентно-монопольних відносин та антимонопольної політики держави, вмінню приймати вірні рішення в складних ринкових умовах; а також знань щодо функціонування цінового механізму у ринковій економіці, чинників ціноутворення, навчання студентів базовим методам визначення цін для різних типів ринкових структур, вмінню приймати обґрунтовані рішення щодо формування ціни на кінцеву продукцію фірми.

Основні поняття і категорії

Конкуренція. Віоленти. Патієнти. Комутанти. Експлеренти. Внутрішньогалузева і міжгалузева конкуренція. Досконала і недосконала конкуренція. Олігополія. Монопсонія. Олігонсонія. Дуополія. Білатеральна монополія. Диверсифікація.

Теорії сутності ціни. Функції ціни. Фактори, що впливають на підвищення і зниження цін. Система цін. Види цін. Особливі, або спеціальні ціни. Процес ціноутворення. Концепції утворення цін. Методи ціноутворення. Способи регулювання цін. Цінова політика держави.

План семінарського заняття

1. Конкуренція як основоположний атрибут ринкової економіки.
2. Внутрішньогалузева і міжгалузева, цінова і нецінова конкуренція.
3. Досконала конкуренція. Недосконала конкуренція та її типи.
4. Сутність, витоки і види монополізму.
5. Ціна: економічний зміст, функції та класифікація цін.
6. Еволюція економічних підходів та поглядів на визначення вартості та ціни товару в економічній теорії. Сучасні концепції ціноутворення.
7. Особливості ціноутворення для різних типів ринкових структур.

Тести для самоперевірки знань

1. *Передумовами виникнення конкуренції в економіці стали:*

- а) поглиблення суспільного поділу праці, зростання потреб людей, відокремлення товаровиробників, розвиток товарного виробництва і обміну;
- б) ринковий механізм саморегулювання економіки, підприємництво;
- в) створення додаткового продукту, боротьба за його присвоєння, наявність приватної власності;
- г) поява грошей, намагання їх накопичувати і таким чином збагачуватися.

2. *Економічна конкуренція - це:*

- а) певні зв'язки і залежності між товаровиробниками, посередниками, продавцями, покупцями, і споживачами на ринку;
- б) процес природного відбору в економічному житті суспільства;
- в) суперництво господарюючих суб'єктів за найвигідніші умови виробництва, розподілу, обміну і споживання життєвих благ;
- г) боротьба за підвищення ефективності суспільного виробництва і краще задоволення його потреб.

3. *Щоб перемагати на ринку, необхідно виготовляти товари, яким віддає перевагу споживач, спрямовувати капітали в галузі, де можливий найбільший прибуток. Це функція конкуренції:*

- а) мотивації;
- б) розподільча;
- в) контролю;
- г) регулююча.

4. *Закон конкуренції виражає істотні, внутрішньо необхідні і сталі зв'язки в ринковій економіці:*

- а) у боротьбі за ефективні індивідуальні результати усіх суб'єктів господарювання, привласнення найбільших доходів, не обмежуючи дії одне одного, не диктуючи свої «правила гри» на ринку;
- б) коли між контрагентами ринку виникає примусова сила отримувати переваги і вигоду від домінування якоїсь фірми;
- в) з приводу концентрації виробництва і ресурсів;
- г) з приводу централізації виробництва і капіталу.

5. *Визначте позитивні риси конкуренції:*

- а) дрібні виробники витісняються крупним капіталом: одні розоряються, інші збагачуються;
- б) регулюється рух капіталу, оптимальний розподіл ресурсів, досягається найвищий ефект підприємництва;
- в) прагнення досягти переваг на ринку любою ціною: «переможців не судять»;
- г) посилюється соціальне і майнове розшарування населення.

6. *Вкажіть негативні риси конкуренції:*

- а) слугує об'єктивною рушійною силою ринкової економіки;
- б) сприяє росту продуктивності праці, використанню досягнень науково-технічного прогресу, передових технологій;
- в) породжує свій антипод - монополізацію шляхом застосування нечесних методів боротьби;
- г) примушує постійно удосконалювати управління і організацію виробництва, мотивацію праці.

7. *Вільна (досконала) конкуренція - це:*

- а) економічне суперництво, за якого жоден суб'єкт господарського процесу не може суттєво впливати на загальну ситуацію на ринку, особливо на зміну цін;
- б) коли всі суб'єкти ринку поступають як завгодно, аби це їм було вигідно, приносило великі доходи;
- в) невтручання держави в ринкові відносини;
- г) досягнення високої конкурентоздатності продукції і конкурентоспроможності підприємства.

8. *Конкуренція стає недосконалою в результаті:*

- а) державного регулювання розвитку економіки;
- б) виникнення монополії на базі концентрації і централізації капіталу;
- в) намагання підприємців економічно використовувати ресурси, щоб перемагати на ринку;
- г) стихійної дії об'єктивних законів ринку.

9. *Недосконала конкуренція означає, що на ринку існує:*

- а) множина продавців і покупців ідентичного товару і ніхто з них не впливає самостійно на рівень цін;
- б) домовленість між сильними підприємцями проти слабких з метою отримання більшого прибутку;
- в) вплив держави, яка проводить антимонопольну політику;

г) боротьба за споживача з метою найкраще задовольнити його потреби.

10. Внутрішньогалузева конкуренція виникає між:

- а) усіма суб'єктами ринку;
- б) виробниками ідентичних товарів;
- в) виробниками біржових товарів;
- г) виробниками продукції однієї місцевості.

11. Міжгалузева конкуренція характеризується тим, що:

- а) боротьба виходить за моногалузі, ведеться між товаровиробниками різної за споживними вартостями продукції;
- б) суперничають економічні регіони;
- в) боротьба точиться між державним сектором економіки і комерційною сферою господарства;
- г) суперництво стосується ринку і держави.

12. Внаслідок міжгалузевої конкуренції єдина ринкова або суспільна вартість перетворюється на:

- а) ринкову ціну;
- б) середню норму прибутку;
- в) капітал;
- г) ціну виробництва.

13. Внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між рівновеликими капіталами, у процесі конкуренції яких підприємства, компанії отримують рівновеликий дохід, виражає закон:

- а) конкуренції;
- б) монополізації виробництва;
- в) середньої норми прибутку;
- г) нагромадження капіталу.

14. У масштабі світового господарства ведеться конкуренція:

- а) внутрішньогалузева;
- б) міжгалузева;
- в) вільна;
- г) міжнародна.

15. За наявності багатьох самотійних суб'єктів ринку, коли угоди між продавцями і покупцями здійснюються не за єдиною ринковою ціною, а в її широкому діапазоні, має місце конкуренція:

- а) монополістична;
- б) олігополістична;
- в) чиста монополія;
- г) монопсонія.

16. В сучасній ринковій структурі переважає:

- а) корпорація;
- б) квазіконкуренція;
- в) олігополія;
- г) білатеральна конкуренція.

17. Якщо суперництво на ринку ведеться нечесно, то дану конкуренцію називають:

- а) олігопсонія;
- б) недосконала;
- в) цивілізована;
- г) нецивілізована.

18. На ранніх етапах бізнесу набули розповсюдження методи конкуренції:

- а) нецінові;
- б) цінові;
- в) нечесні;
- г) відповіді немає.

19. Для цивілізованої конкуренції характерні методи боротьби на ринку:

- а) недобросовісні;
- б) нецінові;
- в) цінові;
- г) немає відповіді.

20. Нецивілізовані (нечесні, несумлінні і т.п.) методи конкуренції дають переваги на ринку шляхом:

- а) маніпулювання цінами з метою підвищення конкурентноздатності продукції;
- б) підтримання сталих цін і надання до-, під час і післяпродажних послуг(сервіс) споживачам;
- в) створення перешкод для входження і нормальній діяльності на ринку інших суб'єктів, за рахунок «гри без правил»;
- г) втручання держави у ринкові відносини.

21. Монополія має полімерний зміст, хоча буквально означає:

- а) владу одного на ринку;
- б) панування на ринку двох, або декількох суб'єктів;
- в) самостійну діяльність на ринку усіх його контрагентів;
- г) основну роль держави в економіці ринкового типу.

22. Головна мета монополії:

- а) найкраще задоволення потреб споживачів;

- б) реалізація найбільшої кількості продукції;
- в) отримання надприбутку;
- г) розвиток виробництва.

23. *Монополізм як негативне економічне явище зумовлене:*

- а) прагненням розширити сегмент ринку;
- б) винятковим становищем окремих суб'єктів ринку, які економічно володіють на ньому, обмежуючи конкуренцію;
- в) переростанням вертикальної інтеграції капіталу в диверсифікацію;
- г) децентралізацією капіталу і виробництва.

24. *Виникненню монополізму сприяли об'єктивні причини (кінець XVIII-початок XIXст.):*

- а) економічний і політичний розподіл світу;
- б) епоха вільної конкуренції;
- в) посилення ролі держави в розвитку економіки;
- г) концентрація і централізація виробництва та капіталу.

25. *Закон монополізації виражає об'єктивні зв'язки між:*

- а) конкуруючими могутніми суб'єктами ринку з метою зосередження у них все більшої частки створеної продукції і доходів;
- б) усіма господарюючими суб'єктами, які борються за ефективність виробництва;
- в) підприємцями і найманими робітниками;
- г) різними країнами на світовому ринку.

26. *Монополізація економіки глибинно пов'язана із:*

- а) ефективністю;
- б) вартістю;
- в) продуктивністю;
- г) власністю.

27. *Природною-виправданою, або економічно доцільною монополією може бути:*

- а) емісія(випуск) грошей і контроль їх обігу державою;
- б) концентрація в руках держави виробництва зброї, залізниць, ядерної енергетики та ін. стратегічних об'єктів;
- в) право на винаходи, патенти, фірмові марки і знаки;
- г) усі відповіді правильні.

28. *Об'єднання, союз (або навіть змова) підприємців, які окремо втрачають виробничу, комерційну і юридичну самостійність, підкоряючись єдиному контролю, представляють форму монополії:*

- а) картель;

- б) синдикат;
- в) трест;
- г) концерн.

29. На основі диверсифікації створюються велетенські багатогалузеві монопольні комплекси:

- а) конгломерати;
- б) корпорації;
- в) компанії;
- г) товариства.

30. Антимонопольна політика ведеться державою з метою:

- а) повного усунення монополізації в економіці;
- б) створення сприятливих умов для здорової конкуренції та протидії негативних проявів монополії;
- в) надання повної свободи підприємцям та іншим суб'єктам ринку;
- г) подолання суперечливого об'єктивного симбіозу конкуренції і монополії.

31. Класична економічна наука визначає ціну як:

- а) суму грошей, яку необхідно заплатити, купляючи товар, або оплачуючи послугу;
- б) грошовий вираз сукупних індивідуальних витрат підприємства на створення економічного блага;
- в) грошовий вираз суспільної вартості товару;
- г) грошову оцінку граничної корисності товару.

32. Неокласична теорія:

- а) віддає перевагу державі, суб'єктивному впливу на ціноутворення, чим і визначається природа ціни;
- б) поєднує класичний і маржиналістський підходи до розуміння ціни, визначаючи її за двома принципами: граничною корисністю і витратами виробництва;
- в) трактує ціну виключно як результат дії об'єктивного механізму ринку;
- г) розглядає ціну як полімерну категорію- субстанцію впливу на неї усіх інституцій суспільства.

33. Сучасне абстрактне розуміння ціни:

- а) синтезує виробництво (затрати), ринок (дію його механізму) і державу (економічну політику), як форму зв'язку між ними;
- б) вона є результатом ринкової ситуації, зокрема, співвідношення попиту і пропозиції;
- в) оцінка корисності речі для споживача за допомогою грошей;

г) відображення інтересів усіх суб'єктів ринку при купівлі-продажу товарів.

34. Важливішою і специфічною функцією ціни є:

- а) соціальна;
- б) обліково-інформаційна;
- в) розподільча;
- г) стимулююча.

35. Обліково-інформаційна, або аналітично-статистична, функція ціни здійснює:

- а) перерозподіл вартості, передусім додаткової, рух суспільного продукту, національного доходу;
- б) мотивацію до удосконалення виробництва, запровадження нових технологій;
- в) вимір суспільно-необхідної, а значить й корисної праці, її затрат, які визнаються споживачем, дає можливість визначити ефективність виробництва, встановлювати необхідне співвідношення між нагромадженням і споживанням тощо;
- г) регулювання доходів населення, його диференціацію на багатих і бідних.

36. Завдяки основній функції ціни:

- а) виражаються у єдиній грошовій формі різноманітні за натуральним змістом ресурси, витрати і результати, обсяги випуску продукції і доходи, усі показники соціально-економічної діяльності;
- б) забезпечується еквівалентний обмін на ринку;
- в) відбувається перелив капіталу між підприємствами і галузями;
- г) підвищується конкурентоспроможність підприємств.

37. Ціна дає можливість:

- а) підняти життєвий рівень усіх членів суспільства;
- б) не допустити економічні кризи, інфляцію, безробіття;
- в) уникнути дефіцитності бюджету, встановити ринкову рівновагу;
- г) отримати головну інформацію щодо вигідності виробництва, обґрунтувати господарські рішення на всіх рівнях.

38. Система цін представляє собою:

- а) значну кількість видів різних цін;
- б) сукупність цін у їх взаємодії та взаємозалежності;
- в) сукупність факторів, які визначають рівень цін;
- г) правильної відповіді немає.

39. Основу ринкової системи цін становлять ціни:

- а) вільні, регульовані і фіксовані;

- б) оптові, кошторисні і преїскурантні;
- в) монопольні, демпінгові і трансфертні;
- г) національні, місцеві та регіональні.

40. *Важливішою ознакою класифікації цін є:*

- а) сфера матеріального виробництва, використання ресурсів;
- б) сфера товарного обігу, яку вони обслуговують;
- в) соціальна сфера та інфраструктура;
- г) зовнішньоекономічна діяльність, світовий ринок.

41. *Плату за послуги найчастіше називають:*

- а) мито;
- б) податки;
- в) тарифи;
- г) кошторис.

42. *При реалізації продукції великими (крупними) партіями застосовуються ціни:*

- а) оптові;
- б) аукціонні;
- в) оптимальні;
- г) граничні.

43. *Між підрозділами фірми, компанії, корпорації для внутрішніх розрахунків використовуються ціни:*

- а) роздрібні;
- б) тарифи;
- в) локальні;
- г) трансфертні.

44. *Закупівельні та заготівельні ціни найчастіше використовуються при реалізації продукції:*

- а) промисловості;
- б) сільського господарства;
- в) в соціально-культурній сфері;
- г) в зовнішній торгівлі.

45. *Усі ціни знаходяться під безпосереднім впливом особливих цін, до яких конкретно відносяться:*

- а) світові, інтервенційні, конвертовані, преферентні;
- б) відпускні, відправні, викупні, відновлення, валові;
- в) договірні (контрактні), котирувальні, ліцензійні, перекупівельні;
- г) прибуток, рента, відсоток, зарплата, податки, мито, дивіденд.

46. *Ціноутворенням називається:*

- а) вивчення допустимого рівня ціни і якості товару на різних ринках;

- б) оцінка очікуваної маси доходу при можливих варіантах обсягів продаж;
- в) з'ясування і оцінка конкурентоздатності товарів і послуг;
- г) процес визначення і наукового обґрунтування рівня цін.

47. Згідно методології ціни можна виділити дві основні концепції ціноутворення:

- а) вартісна і маржиналістська;
- б) інноваційна та консервативна;
- в) державна і корпоративна;
- г) національна й міжнародна.

48. До методів ціноутворення загалом відносяться:

- а) формування ціни, орієнтуючись на ціни конкурентів;
- б) визначення ціни шляхом врахування „нових затрат“;
- в) універсальний підхід обґрунтування ціни за способом поточних цін;
- г) усі названі відповіді.

49. До прямих методів державного регулювання цін відносяться:

- а) загальний нагляд за цінами, захист прав споживача;
- б) встановлення мінімуму заробітної плати, відсотка центрального банку, розмірів податків;
- в) обмеження у торгівлі та підприємстві, підтримка вітчизняного товаровиробника;
- г) сприяння розвитку соціально-культурної сфери.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність та визначте основні риси конкуренції.
2. Назвіть умови виникнення конкуренції.
3. Визначте стратегії конкурентної боротьби в умовах ринкової економіки.
4. Який вплив міжгалузевої і галузевої конкуренції на ціноутворення?
5. Дайте характеристику основних способів ведення конкурентної боротьби.
6. Назвіть основні види ринкових структур.
7. Що характеризують показники монопольної влади?
8. Які характеристики бар'єрів входу до галузі вам відомі?

9. Охарактеризуйте економічний зміст ціни. У чому відмінність у трактуванні даної категорії різними економічними школами та підходами?
10. Які функції ціни в ринковій економіці? Чи відрізняються вони від функцій ціни в перехідній економіці?
11. Визначте чинники, що впливають на процес ціноутворення на продукцію підприємства.
12. Які механізми встановлення цін притаманні для ринку досконалої конкуренції та ринку монополії? Наведіть приклади таких товарних ринків.
13. У чому полягає ринкова влада продавця? Які чинники сприяють її реалізації?
14. Чи буде виникати цінова конкуренція на ринку досконалої конкуренції?
15. Як можна визначити рівноважну ціну? Продемонструйте графічно, як формується рівноважна ціна на ринку.
16. Де буде вище ціна на товар: в умовах монополії чи конкурентного ринку? Поясніть чому.
17. Чим оптові ціни відрізняються від роздрібних? Які ще види цін вам відомі?
18. У чому специфіка ціноутворення для суспільних благ? Хто несе витрати на фінансування виробництва суспільних благ?
19. Коли підприємство використовує метод «витрати плюс» при визначенні цін на свою продукцію. За якою формулою буде розраховуватися ціна реалізації? Поясніть переваги та недоліки такого методу ціноутворення порівняно з, наприклад, ринковим методом визначення ціни.

Тема 8
ДОМОГОСПОДАРСТВО
В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Програмні питання

Домогосподарства як економічна категорія. Сутність сім'ї. Основні економічні функції найманої сім'ї.

Доходи домогосподарств як політико-економічна категорія. Суб'єкти домогосподарств. Основні види доходів домогосподарств. Розподіл доходів домогосподарств в Україні.

Витрати домогосподарств як політекономічна категорія. Основні статті витрат домогосподарств.

Мета вивчення теми — формування у студентів знань щодо особливостей розвитку домогосподарств.

Основні поняття і категорії

Домогосподарство. Сім'я. Витрати домогосподарства. Доходи домогосподарства.

План семінарського заняття

1. Домогосподарства як суб'єкт регульованих ринкових відносин.
2. Доходи та витрати домогосподарств.

Тести для самоперевірки знань

1. Сектор домашніх господарств включає:

- а) усі приватні господарські осередки усередині країни, діяльність яких спрямована на задоволення потреб;
- б) фірми, що знаходяться в приватному володінні;
- в) ресурси, куплет підприємцями в домогосподарств;
- г) усі попередні відповіді неправильні.

2. Доходи домогосподарств розпадаються на:

- а) споживання, заощадження, інвестиції;
- б) споживання і заощадження;
- в) споживання й інвестиції;
- г) заощадження й інвестиції.

3. Формами доходів домогосподарств є:

- а) заробітна платня, трансферти, інвестиції;
- б) заробітна платня, відсотки, доходи від власності, земля;
- в) трансферти, зарплата, відсотки, доходи від цінних паперів, земельна рента, орендна плата.

4. Джерелом доходів домогосподарств є:

- а) додатковий продукт;
- б) необхідний продукт;
- в) необхідний і додатковий продукт;
- г) усі попередні відповіді неправильні.

5. В економічно розвинутих країнах співвідношення між споживанням і заощадженням розвивається в напрямку:

- а) збільшення частки заощадження в доході і зниження частки споживання;
- б) зменшення частки заощадження в доході і збільшення частки споживання;
- в) збільшення частки споживання в доході і сталості частки заощадження;
- г) зменшення частки споживання в доході і сталості частки заощадження.

6. В бідних країнах співвідношення між споживанням і заощадженням розвивається в напрямку:

- а) збільшення частки заощадження в доході і зниження частки споживання;

- б) зменшення частки заощадження в доході і збільшення частки споживання;
- в) збільшення частки споживання в доході і сталості частки заощадження;
- г) зменшення частки споживання в доході і сталості частки заощадження.

7. Використання системи прогресивного оподаткування в економічно розвинутих країнах створює основу для:

- а) збільшення частки трансфертів у доходах домогосподарств;
- б) зниження частки трансфертів у доходах домогосподарств;
- в) стабілізує частку трансфертів у доходах домогосподарств;
- г) не впливає на зміну частки трансфертів у доходах домогосподарств.

8. Структура доходів домогосподарств:

- а) не залежить від приналежності домогосподарств до визначеного соціального прошарку;
- б) повною мірою залежить від приналежності домогосподарств до визначеного соціального прошарку;
- в) приналежність домогосподарств до визначеного соціального прошарку не робить впливу на структуру його доходів;
- г) усі попередні відповіді неправильні.

9. Укажіть види економічної активності, властиві домогосподарствам:

- а) споживання доходу;
- б) споживання ресурсів;
- в) пропозиція ресурсів;
- г) заощадження доходу;
- д) пропозиція послуг.

10. Що поєднує поняття «індивідуальна трудова діяльність»?

- а) надання платних послуг у домашніх умовах;
- б) споживання платних послуг у домашніх умовах;
- в) виробництво товарів на невеликих підприємствах дрібнотоварної власності;
- г) споживання товарів на невеликих підприємствах дрібнотоварної власності;
- д) особиста праця власника факторів виробництва в будь-якому секторі економіки.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність домогосподарств (сім'ї) як категорії політичної економії?
2. Які основні функції виконує сучасна сім'я?
3. Які основні підфункції сім'ї?
4. Що таке доходи сім'ї в політекономічному аспекті?
5. Дайте стислу характеристику основних видів доходів домогосподарств у розвинених країнах світу.
6. Які основні види доходів домогосподарств в Україні?
7. Що таке витрати домогосподарств у політекономічному аспекті?
8. Яка динаміка основних видів витрат сімей в Україні впродовж 90-х років ХХ ст.?
9. Якою мірою середня заробітна плата покриває мінімальний прожитковий рівень в Україні на початку ХХІ ст.?
10. Які основні напрями руху домогосподарств у кругообороті ресурсів і доходу?

Тема 9 **ПІДПРИЄМНИЦТВО У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ**

Програмні питання

Підприємництво, його суть, основні принципи й ознаки. Теорія підприємництва. Класична та інноваційна моделі підприємництва. Мотивації підприємницької діяльності. Підприємництво і бізнес.

Економічні основи розвитку підприємництва в Україні.

Сучасні організаційно-правові форми підприємництва. Індивідуальне підприємництво (одноосібне володіння). Товариство (партнерство). Корпорація. Малий бізнес. Нові види підприємницької діяльності.

Ризик у підприємницькій діяльності та його види. Венчурний бізнес, тенденції його розвитку. Система франчайзингу. Підприємницькі мережі.

Підприємство, його сутність, головні ознаки й особливості. Форми підприємств. Маркетинг.

Мета вивчення теми — формування у студентів глибоких економічних знань щодо змісту економічних категорій «підприємництво» і «підприємство», а також форм організації бізнесу, їх переваг і недоліків, вміння приймати обґрунтовані економічні рішення щодо створення власної справи.

Основні поняття і категорії

Підприємництво. Бізнес. Підприємець. Індивідуальні підприємства. Товариства. Повне товариство. Товариство з обмеженою відповідальністю. Змішані товариства. Картель. Синдикат. Трест. Концерн. Конгломерат. Диверсифікат. Фінансово-промислові групи. Концентрація виробництва. Великі, середні та

дрібні підприємства. Венчурне підприємництво. Інжиніринг. Лізинг. Технопарки. Франчайзинг. Франчайзер. Франчайзі. Мерчендайзинг.

План семінарського заняття

1. Зміст, основні принципи та ознаки підприємництва.
2. Теорії та моделі підприємництва.
3. Організаційно-правові форми підприємництва.
4. Класифікація підприємств за розміром. Малий бізнес. Нові види підприємницької діяльності.

Тести для самоперевірки знань

1. *Основним видом економічної діяльності в ринковій економіці вважається:*
 - а) виробництво благ;
 - б) реалізація продукції;
 - в) підприємництво;
 - г) задоволення потреб.
2. *До поняття «підприємництво» відносяться:*
 - а) самостійна, ініціативна і систематична діяльність на ринку;
 - б) ризиковане господарювання і повна відповідальність за його результати аж до банкрутства;
 - в) мета – досягнення економічних і соціальних ефектів та отримання прибутку;
 - г) усі відповіді правильні.
3. *Здатність до підприємницької діяльності називається:*
 - а) покликання;
 - б) підприємливість;
 - в) харизматичність;
 - г) господарність.
4. *Суб'єктами підприємництва не можуть бути:*
 - а) працівники державних органів управління, військовослужбовці та представники силових структур;

- б) зайняті в особистому підсобному господарстві на селі;
 - в) особи індивідуальної трудової діяльності;
 - г) діячі науки, культури, освіти, охорони здоров'я.
5. *Об'єктами підприємництва не можуть бути:*
- а) предмети і засоби праці;
 - б) матеріальні і духовні блага;
 - в) зброя, боєзапаси, наркотичні засоби;
 - г) все, що дозволяється законом, але не приносить прибутку;
6. *Важливіші функції підприємницької діяльності:*
- а) інноваційна (творчість, новаторство, ініціативність, уміння ризикувати);
 - б) ресурсна (господарність, економія, ефективність);
 - в) організаційна (поєднання факторів виробництва, оптимізація товароруку, управління, дисципліна);
 - г) усі відповіді правильні.
7. *Інноваційна концепція підприємництва орієнтується на:*
- а) оцінку наявних ресурсів та власних ринкових можливостей для досягнення мети;
 - б) раціональне використання ресурсів, в т.ч. із залученням зовнішніх факторів, досвіду, передових технологій, інформації і т.п. для отримання переваг на ринку;
 - в) власні можливості і допомогу держави, її всебічну підтримку;
 - г) любі дії на ринку з метою отримання прибутку.
8. *Класичне розуміння підприємництва вбачає у підприємцеві:*
- а) власника фірми, який самостійно займається ділом, пов'язаним із ризиком та вигодою (капітал-функція);
 - б) менеджера з його корпоративною діяльністю, не обов'язково пов'язаного із власністю;
 - в) господаря, який вдало поєднує своє заняття справою при сприянні держави;
 - г) здатність на вибір між контрактними відносинами ринку й організацією фірми з метою заощаджень трансакційних витрат.
9. *Інституціональна модель «колективного підприємця» поєднує в його тлумаченні:*
- а) капіталіста-власника, який ризикує заради прибутку;
 - б) власника, менеджера, господаря, в т.ч. найманих робітників;
 - в) бізнесмена, який досягає успіху завдяки вмілому використанню об'єктивного ринкового механізму;

г) особу, яка діє на ринку в умовах принципової обмеженості необхідної інформації.

10. Державу як пріоритетного мультиплікатора підприємництва розглядає концепція:

- а) класична;
- б) неокласичного синтезу;
- в) кейнсіанська;
- г) інституціональна.

11. Форми підприємницької діяльності розрізняють за ознакою:

- а) статусу і власності суб'єктів підприємництва;
- б) розмірів капіталу і кількості виробленої товарної продукції;
- в) чисельності працівників фірми або іншої підприємницької структури;
- г) величини отриманого прибутку.

12. Якщо підприємство базується на добровільному об'єднанні майна двох і більше господарюючих суб'єктів, то дана його форма зветься:

- а) одноосібне володіння;
- б) товариство (партнерство);
- в) корпорація;
- г) компанія.

13. Переваги одноосібної форми підприємництва:

- а) відсутність спеціалізованого менеджменту, коли підприємець індивідуально приймає всі рішення;
- б) оперування незначним капіталом;
- в) широкі можливості для удосконалення технології і збільшення обсягів виробництва;
- г) усі відповіді неправильні.

14. Недоліки одноосібної форми підприємництва:

- а) обмеження капіталу утруднює конкуренцію з великими підприємствами;
- б) гнучкість реагування на запити місцевих споживачів;
- в) зосередження в одних руках прибутку і безпосереднє використання його в інтересах справи;
- г) невеликі затрати на організацію й управління виробництвом.

15. Логічним продовженням розвитку одноосібного володіння стало товариство або партнерство, яке має такі переваги:

- а) відповідальність у разі банкрутства загрожує усім партнерам;
- б) ускладнюється управління підприємством;

в) збільшення можливостей концентрації капіталу, в т.ч. й за рахунок кредитів;

г) частина прибутку фірми розподіляється серед акціонерів у вигляді дивідендів.

16. Провідною формою підприємницької діяльності у капіталістичному просторі сьогодні є:

а) одноосібне володіння;

б) корпорація;

в) товариство;

г) монополія.

17. Корпорація представляє собою:

а) колективну форму організації капіталістичних підприємств, яка існує у вигляді різних акціонерних товариств;

б) договірне об'єднання, створене на основі поєднання науково-виробничих, комерційних та інших інтересів його суб'єктів;

в) співтовариство з єдиним управлінням при делегуванні окремих повноважень централізованого регулювання його учасникам;

г) усі відповіді правильні.

18. Переваги корпоративної форми підприємництва:

а) стійкість, бо зміна власників акцій безпосередньо на діяльності підприємства не позначається;

б) відкриваються можливості для зловживань, особливо при випуску акцій;

в) використання могутності у боротьбі з конкурентами, монополізація виробництва і реалізації продукції;

г) усі відповіді правильні.

19. Недоліки корпорації як форми підприємництва:

а) як товариство з обмеженою відповідальністю, корпорація отримує переваги для більшого ризику в процесі господарювання;

б) створення умов для відокремлення управління від власності;

в) корпорація може нести затрати незалежно від того, кому належать її акції;

г) порівняно досконаліша організація та управління.

20. Види підприємництва досить різноманітні, узагальнено їх можна представити:

а) виробниче, комерційне і фінансове підприємництво;

б) малі, середні і великі підприємства;

в) індивідуальна, колективна і загальна форми власності;

г) матеріальне, нематеріальне виробництво і невиробнича сфера.

21. *Виробниче підприємництво характеризується:*
- а) просуванням товарів і послуг до споживачів;
 - б) рухом цінних паперів, валюти, золота;
 - в) безпосереднім створенням матеріальних та інших благ;
 - г) відтворенням сукупного працівника суспільства.
22. *Принципи організації підприємницької діяльності:*
- а) вільний вибір економічної зайнятості на основі комерційного розрахунку та власного ризику;
 - б) самостійне формування бізнес-плану, залучення ресурсів, встановлення цін тощо;
 - в) вільний найм працівників, розпорядження власним прибутком, в тому числі належної підприємцю частки валютної виручки від зовнішньоекономічної діяльності;
 - г) усі відповіді правильні.
23. *Суб'єкт підприємницької діяльності може бути визнаний банкрутом:*
- а) за власною ініціативою;
 - б) рішенням суду або арбітражу;
 - в) державними органами влади;
 - г) усі відповіді неправильні.
24. *Важливими рисами „оптимального підприємця“ сьогодні називають:*
- а) пошук і використання нових можливостей на ринку, готовність до ризику, ініціативність, інформативність;
 - б) орієнтація на ефективність і якість, цілеспрямованість, здатність до жертв в інтересах справи, повна відповідальність;
 - в) систематичне планування і спостереження, здатність переконувати, встановлювати та підтримувати ділові зв'язки;
 - г) усі відповіді правильні.
25. *Підприємництво пов'язане з власною працею:*
- а) завжди;
 - б) не обов'язково;
 - в) обмежується найманою робочою силою;
 - г) правильної відповіді немає.
26. *Мотиви підприємницької діяльності:*
- а) відчуття свободи господарювання у межах закону;
 - б) самореалізація таланту, можливості для розвитку особистості;
 - в) збільшення достатку і власності, задоволення в разі успіху справи;

- г) усі відповіді позитивні.
27. *До умов для вдалого підприємництва можна віднести:*
- а) відсутність державного регулювання економічної діяльності;
 - б) сприятливе економічне, державно-правове, соціально-психологічне середовище для діяльності ринку;
 - в) жорстке державне керівництво функціонуванням підприємств;
 - г) абсолютна свобода дій підприємця без будь-яких обмежень.
28. *Найбільш характерні сучасні тенденції розвитку підприємництва:*
- а) посилення монополізації виробництва і реалізації продукції;
 - б) наявність тіньового бізнесу, зрощування влади і власності;
 - в) інноваційність, інформативність, гуманність, екологічність;
 - г) економічна культура, всебічний розвиток особистості.
29. *Малий бізнес переважно базується на формі підприємництва:*
- а) одноосібній;
 - б) партнерській;
 - в) корпоративній;
 - г) відповіді немає.
30. *До нових видів підприємницької діяльності відносяться:*
- а) виробництво конкурентоздатної продукції;
 - б) надання послуг в соціально-культурній сфері;
 - в) венчурна діяльність, інжиніринг, лізинг, франчайзинг тощо;
 - г) підготовка висококваліфікованих кадрів з менеджменту і маркетингу.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте економічну категорію «підприємництво».
2. Зробіть порівняльний аналіз класичної та інноваційної моделей підприємництва.
3. Назвіть принципи й умови підприємницької діяльності.
4. Які переваги і недоліки таких форм організації бізнесу, як: одноосібне володіння, партнерство, корпорація?
5. Що таке підприємство? Його ознаки і особливості.
6. Наведіть основні критерії поділу підприємств на види.
7. Складіть бізнес-план підприємства.
8. Що включає маркетингова діяльність підприємства?

Тема 10
РИНКОВІ ВІДНОСИНИ
В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Програмні питання

Поняття «аграрні відносини», «земля». Фактори сільськогосподарського виробництва. Закони, що діють у сільському господарстві: природно-біологічні й соціально-економічні. Особливості сільськогосподарського виробництва. Суб'єкти аграрних відносин. Форми власності на землю. Види земельної ренти: диференційна, абсолютна та монопольна. Умови створення диференційної ренти I і II. Причини, умови формування, джерела та форми вилучення диференційної ренти. Причини, умови формування, джерела та форми вилучення абсолютної ренти. Причини, умови формування, джерела та форми вилучення монопольної ренти.

Орендна плата. Структура орендної плати. Економічна рента.

Мета купівлі землі. Пропозиція землі. Попит на землю.

Поняття «агропромисловий комплекс». Процес агропромислової інтеграції. Структура АПК. Взаємозв'язок галузей АПК.

Головні завдання державного регулювання в країнах з розвинутою ринковою економікою в аграрній сфері. Необхідність і особливості державного регулювання АПК. Головні важелі державного регулювання АПК.

Мета вивчення теми — розкриття змісту аграрних відносин, законів, що діють у сільському господарстві, розрізнення видів земельної ренти, причин, умов формування, джерел та форм вилучення диференційної, абсолютної та монопольної ренти, розкриття структури та взаємозв'язку галузей АПК, аналіз сучасного стану, необхідність і особливості державного регулювання АПК.

Основні поняття і категорії

Аграрні відносини. Суб'єкти аграрних відносин. Економічна рента. Земельна рента. Диференційна рента. Орендна плата. Монопольна рента. Земельний податок. Ціна землі. Агропромислова інтеграція. Агропромисловий комплекс.

План семінарського заняття

1. Аграрні відносини, їхній зміст і особливості
2. Земельна рента, її сутність, види і механізм утворення
3. Ринок земельних ресурсів. Ціна землі
4. Агропромислова інтеграція й агропромисловий комплекс

Тести для самоперевірки знань

1. *Аграрні відносини - це:*
 - а) економічні відносини в сільському господарстві з приводу перш за все володіння, розпорядження і користування землею з метою отримання сільськогосподарської продукції;
 - б) використання землі як головного предмету і засобу праці в сільському господарстві;
 - в) продуктивні сили сільського господарства та особливості їхнього розвитку;
 - г) ринкові відносини на селі за сучасних умов.
2. *За капіталізму головними суб'єктами аграрних відносин виступають:*
 - а) держава і суспільні інститути;
 - б) частина міського і сільського населення;
 - в) власники землі, підприємці (фермери) і наймані працівники;
 - г) складові елементи агропромислового комплексу.

3. *Специфіка сільського господарства зумовлена:*

- а) переплетенням технологій виробництва з природними процесами відтворення;
- б) великою залежністю результатів праці від якості землі та її розташування;
- в) особливостями використання техніки, фінансування, доходів і цін на продукцію галузі;
- г) усі відповіді правильні.

4. *Земля служить основним засобом праці на селі, коли вона:*

- а) обробляється людьми (ореться, сіється, садиться, збирається урожай тощо);
- б) служить поживним середовищем (біологічні, мікроелементи і та ін. чинники ґрунту) для с-г. культур у часі виробництва поза робочим періодом;
- в) виступає основною причиною зайнятості сільського населення;
- г) визначає сезонність сільськогосподарської праці і виробництва.

5. *Характер аграрних відносин і господарювання на землі визначається насамперед:*

- а) політикою держави у сільському господарстві;
- б) формою власності на землю як основного засобу виробництва;
- в) природно-кліматичними умовами, значним розривом між робочим періодом і часом виробництва;
- г) широкою комбінацією великих, середніх і дрібних господарських одиниць різних форм власності.

6. *Селянське (фермерське) господарство:*

- а) є провідною організаційною формою підприємництва на землі;
- б) ведеться, як правило, власними силами (сімейні ферми) або частково використовуються наймані працівники для виконання сезонних робіт;
- в) власники суто капіталістичних ферм присвоюють частину додаткової вартості у формі прибутку внаслідок експлуатації найманої праці;
- г) усі характеристики відповідають дійсності.

7. *Для результативності сільськогосподарського виробництва величезне значення має родючість землі, яка буває:*

- а) природна та економічна;
- б) постійна і тимчасова;
- в) екстенсивна та інтенсивна;
- г) усі відповіді правильні.

8. *Важливішою складовою, ядром аграрних відносин є:*

- а) аграрно-економічна політика держави;
- б) рентні відносини;
- в) відносини сільськогосподарських підприємств з іншими галузями економіки;
- г) відносини між містом і селом.

9. *Земельна рента - це:*

- а) передача частини доходу, створеного землекористувачем, власнику землі;
- б) форма економічної реалізації власності на землю;
- в) категорія, яка виражає економічні відносини між власником землі, суб'єктами господарювання і найманими працівниками з приводу присвоєння результатів праці на землі;
- г) усі положення вірні.

10. *Результатом підприємництва у сільському господарстві є земельна рента:*

- а) диференціальна I і II;
- б) абсолютна;
- в) монопольна та екологічна;
- г) усі відповіді невірні.

11. *Диференціальна рента утворюється:*

- а) залежно від аграрно-правової політики держави;
- б) внаслідок існування різних форм власності на землю;
- в) незалежно від форм власності на землю;
- г) в результаті поділу праці у сільському господарстві.

12. *Диференціальна рента I - це:*

- а) додатковий чистий дохід як результат продуктивнішої праці на кращих і середніх за природною родючістю і місцезнаходженням землях;
- б) додатковий чистий дохід, який виникає у результаті підвищення економічної родючості землі за рахунок додаткових вкладень капіталу в землю;
- в) різниця між ринковою вартістю сільськогосподарської продукції і ціною її виробництва;
- г) різниця між монопольно високою ціною рідкісних ресурсів та їх вартістю.

13. *Причиною диференціальної ренти є:*

- а) монополія приватної власності на землю;

б) монополія на землю, розташовану у виняткових природних умовах;

в) монополія на землю як об'єкт господарювання;

г) монополія на екологічно чисту землю.

14. Головна умова формування абсолютної земельної ренти:

а) відмінності в природній родючості ґрунтів і неоднакове місце розташування земельних ділянок;

б) відсутність вільного переливання капіталу з інших галузей економіки у сільське господарство;

в) монополійні ціни на рідкісні продукти;

г) монополійні ціни на економічно чисту продукцію.

15. Джерело монополійної ренти:

а) частина прибутку інших галузей, яка в результаті перерозподілу дістається землевласнику;

б) надлишок доходу над середнім прибутком;

в) надлишок додаткового продукту, що утворюється на якісних землях;

г) продуктивніші додаткові вкладення капіталу в кращі землі.

16. Форми вилучення екологічної ренти:

а) орендна плата, рентні платежі, зональні ціни;

б) орендна плата, податок на землю;

в) надвисока орендна плата, земельний податок;

г) вища орендна плата, земельний податок.

17. З інтенсифікацією землеробства безпосередньо пов'язана рента:

а) диференціальна I;

б) диференціальна II;

в) абсолютна;

г) монополійна та екологічна.

18. Диференціальну ренту II в основному протягом строку орендного договору отримує:

а) держава;

б) землевласник;

в) фермер (підприємець);

г) відповіді немає.

19. Всі без винятку ділянки землі приносять землевласникам ренту:

а) диференціальну;

б) монополійну;

в) екологічну;

г) відповіді немає.

20. *Орендна плата, частиною якої є рента, згідно умов договору:*

- а) вноситься орендарем (фермером) землевласнику (орендодавцю) за користування його земельною ділянкою;
- б) не залежить від терміну оренди та умов платежу;
- в) не включає амортизацію за використання капіталу, вкладеного раніше в землю, та відсоток на нього;
- г) не враховує умови експлуатації землі, розмір банківського відсотка та обкладання податками.

21. *При капіталізмі земля не лише здається в оренду, а й може бути об'єктом купівлі-продажу, тобто стає особливим товаром, ціна якого представляє собою:*

- а) капіталізовану земельну ренту;
- б) вартість землі;
- в) позичковий банківський відсоток;
- г) вартість освоєння і поліпшення землі.

22. *Агропромислова інтеграція - це:*

- а) об'єднання різноманітних видів економічної діяльності;
- б) об'єктивний процес встановлення прямих сталих зв'язків сільського господарства з іншими галузями на основі спільного виробничого циклу в єдиній системі відтворення;
- в) спеціалізація сільськогосподарського виробництва в економічній системі суспільства;
- г) різноманітна діяльність у сільському господарстві, включаючи зовнішньоекономічні зв'язки.

23. *Вищою формою агропромислової інтеграції є:*

- а) угоди, контрактне виробництво сільськогосподарської продукції;
- б) агропромислові підприємства, комбінати, агрофірми;
- в) регіональні агропромислові комплекси;
- г) агропромисловий комплекс країни (АПК).

24. *АПК як економічна категорія виражає:*

- а) сукупність галузей народного господарства, які мають відношення до землі;
- б) організаційно-економічну систему, яка забезпечує населення продовольством;
- в) сукупність виробничих відносин між сільським господарством і пов'язаними з ним галузями з приводу задоволення потреб людей благами, створеними на основі обробітку землі;
- г) відносини держави із сільськогосподарськими товаровиробниками.

25. *Аграрна сфера АПК включає:*

- а) галузі, які забезпечують сільське господарство промисловими засобами виробництва, здійснюють будівництво на селі тощо;
- б) власне сільське і лісове господарство, а також мисливство, рибальство, садівництво, городництво і т.п.;
- в) галузі, що займаються заготівлею, зберіганням, переробкою, транспортуванням та реалізацією сільгосппродукції;
- г) виробничу і соціальну інфраструктуру на селі.

26. *Життєво важливішою функцією АПК вважається:*

- а) забезпечення людей продуктами харчування;
- б) створення сировинної бази для інших галузей економіки;
- в) поліпшення соціальних умов працівників села;
- г) зовнішньоекономічне аграрне співробітництво.

27. *Досвід розвинутих країн показує, що їх система агробізнесу тривалий період формувалася:*

- а) без регулювання державою;
- б) під впливом держави;
- в) стихійно;
- г) відповіді немає.

28. *Гарантовані ціни для фермерів встановлюються державою на продукцію:*

- а) рослинництва;
- б) тваринництва;
- в) рослинництва і тваринництва;
- г) відповіді немає.

29. *На продукцію тваринництва держава застосовує ціни:*

- а) гарантовані;
- б) фермерські;
- в) підтримки;
- г) біржові.

30. *Головний мотив агробізнесу:*

- а) отримати підприємницький дохід;
- б) скористатися державною підтримкою фермерства;
- в) виробляти важливішу продукцію для людей;
- г) стати повним господарем на землі.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст аграрних відносин і покажіть їхню специфіку.
2. У чому полягає проблема власності на землю і як вона вирішується в Україні?
3. Які ви знаєте види сільськогосподарських підприємств?
4. Що таке земельна рента? Які її види ви знаєте?
5. Розкрийте суть диференційної земельної ренти і покажіть причини її виникнення.
6. Монопольна рента і причини її виникнення.
7. Що таке ціна землі й від чого вона залежить?
8. Прокоментуйте фактори, що впливають на зростання цін на землю.
9. Що таке агропромисловий комплекс і яка його структура?
10. Чому необхідна державна підтримка сільськогосподарського виробництва?
11. Які головні напрями державного регулювання АПК?
12. На що спрямована земельна реформа в Україні?

Тема 11 **ДОХОДИ, ЇХНІ ДЖЕРЕЛА І РОЗПОДІЛ**

Програмні питання

Фонд життєвих засобів населення, первинні форми його розподілу і перерозподілу. Джерела доходів населення. Заробітна плата. Форми, види і системи зарплати. Диференціація доходів населення. Індексація доходів. Соціальні програми як джерело формування сімейних доходів. Сімейний бюджет та його використання. Рівень життя. Державне регулювання розподілу доходів. Компенсаційна політика, соціальний захист і добробут населення.

Мета вивчення теми — формування у студентів знань щодо джерел формування і механізму розподілу доходів; сутності заробітної плати, її форм, видів і системи зарплати; диференціація та індексації доходів населення; бюджету сім'ї та його використання, рівня життя; державного регулювання розподілу доходів та вмінь щодо аналізу, оцінки рівня доходів, заробітної плати, рівня життя населення України.

Основні поняття і категорії

Дохід. Види доходів. Номінальні та реальні доходи. Заробітна плата. Форми заробітної плати. Системи заробітної плати. Мінімальна заробітна плата. Прожитковий мінімум. Фізіологічний мінімум. Індекс розвитку людини. Факторні доходи: заробітна плата, рента, процент, прибуток економічний, прибуток нормальний. Функціональний розподіл доходів. Персональний розподіл доходів. Валовий дохід. Середній дохід. Граничний дохід. Сімейний дохід. Крива Лоренца. Коефіцієнт Джині. Трансфертні платежі.

План семінарського заняття

1. Сутність, види і джерела формування доходів. Номінальні реальні доходи.
2. Функціональний розподіл доходів.
3. Персональний розподіл доходів. Сімейні доходи, їхній рівень, джерела і структура.
4. Диференціація доходів населення. Крива Лоренца і коефіцієнт Джині.

Тести для самоперевірки знань

1. *Що розуміють під функціональним розподілом доходу?*
 - а) розподіл доходу між споживанням і заощадженням;
 - б) розподіл національного доходу між різними чинниками виробництва;
 - в) розподіл доходів між основними економічними суб'єктами;
 - г) розподіл фірмою доходу на дивіденди й розвиток виробництва;
 - д) усі відповіді неправильні.
2. *Що належить до напрямів використання особистих доходів?*
 - а) споживання;
 - б) заощадження;
 - в) сплата податків;
 - г) усі напрями.
3. *Реальну заробітну плату обчислюють як:*
 - а) відношення номінальної зарплати до рівня цін;
 - б) відношення рівня цін до номінальної зарплати;
 - в) відношення номінальної зарплати до суми цін товарів і послуг, куплених за неї;
 - г) відношення суми цін товарів і послуг, куплених за номінальну зарплату, до рівня цін;
 - д) усі відповіді неправильні.

4. У країнах із розвинутою ринковою економікою у структурі доходів сім "і" найвищу питому вагу мають:

- а) заробітна плата;
- б) доходи від підсобного господарства;
- в) майнові доходи;
- г) трансферні державні платежі;
- д) доходи від тіньової економіки.

5. Крива Лоренца відображає:

- а) ступінь рівності в розподілі доходів у суспільстві;
- б) ступінь диференціації доходів працівників різних галузей;
- в) залежність між розміром доходу та рівнем споживання;
- г) залежність між кількістю членів домогосподарства та обсягом їхніх доходів;
- д) усі відповіді неправильні.

6. Яке твердження правильне?

- а) що ближча крива Лоренца до бісектриси, то вищий ступінь рівності розподілу доходів у країні;
- б) у перехідній економіці України рівень диференціації доходів у 1990-х роках знижувався;
- в) розрив у рівнях доходів між 20 % найбагатшого і 20 % найбіднішого населення у розвинутих країнах більший, ніж у країнах, що розвиваються;
- г) частка заробітної плати у доходах населення в Україні вища, ніж у країнах з розвинутою ринковою економікою;
- д) коефіцієнт Джині в економіці України прямує до нуля.

7. Диференціація доходів населення — це:

- а) неоднаковий рівень доходів домогосподарств або працівників;
- б) висока частка майнових доходів у структурі доходів населення;
- в) зміна співвідношення між мінімальною зарплатою і мінімальною пенсією;
- г) висока частка соціальних трансферів у структурі доходів населення;
- д) усі твердження неправильні.

8. Диференціація доходів населення:

- а) є недоліком певної економічної системи;
- б) простежується в усіх економічних системах;
- в) є неминучою, але держава може цілком її усунути;
- г) є результатом неправильної економічної поведінки окремих суспільних груп;
- д) усі твердження неправильні.

9. Який показник найповніше характеризує рівень життя?

- а) коефіцієнт участі в робочій силі;
- б) номінальні особисті доходи;
- в) номінальні використовувані доходи;
- г) натуральні доходи;
- д) реальні використовувані доходи на душу населення.

10. Що є джерелом заробітної плати, яку робітник отримує на підприємстві?

- а) накопичені грошові кошти роботодавця;
- б) прибуток;
- в) новостворена робітником вартість.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення сутності доходу як економічної категорії.
2. Назвіть види та джерела формування доходів населення.
3. У чому полягає функціональний та персональний розподіл доходів?
4. Які форми розподілу доходів за трудові результати та економічну діяльність Ви знаєте?
5. Що таке заробітна плата? Яких форм вона набуває?
6. Дайте визначення рентного доходу та підприємницького доходу. Які умови їх виникнення?
7. Охарактеризуйте структуру та напрями використання сімейних доходів.
8. Які Ви знаєте методи відображення та виміру нерівномірного розподілу доходів між різними верствами населення?
9. Дайте визначення рівня та якості життя населення. Що таке прожитковий мінімум?
10. Назвіть основні елементи механізму соціального захисту населення.

Тема 12
СУСПІЛЬНЕ ВІДТВОРЕННЯ І
ЦИКЛІЧНІ КОЛИВАННЯ В ЕКОНОМІЦІ

Програмні питання

Національна економіка: поняття, основні ознаки, мета. Структура національної економіки. Система національних рахунків (СНР). Методологічні основи побудови СНР, її структура. Основні макроекономічні показники: валовий внутрішній продукт (ВВП) та методи його виміру: виробничий (продуктивний), за потоком витрат (кінцевого використання) та за потоком доходів (розподільчий); валовий національний продукт (ВНП), чистий національний продукт (ЧНП), національний дохід (НД), особистий дохід (ОД), дохід кінцевого використання (ДКВ). ВВП та чистий економічний добробут. Номінальні та реальні макроекономічні показники.

Національне багатство і його структура. Природне багатство. Проблеми розширеного відтворення національного багатства.

Довгі, середні і короткі економічні цикли. Циклічний характер суспільного відтворення в ринковій економіці. Економічний цикл, його фази і матеріальна основа. Зовнішні і внутрішні причини циклу.

Особливості економічних циклів в сучасних умовах. Антикризове регулювання в Україні.

Мета вивчення теми — формування у студентів знань щодо закономірностей функціонування національної економіки, засвоєння студентами базових методів розрахунку макроекономічних показників, набуття вміння аналізувати економічний розвиток країни, його складові; формування знань щодо суті і причин економічних циклів, навчання студентів базовим методам аналізу економічних циклів і криз, умінню обґрунтовувати власне розуміння шляхів стабілізації економічної ситуації в країні.

Основні поняття і категорії

Сутність економічного відтворення. Фази відтворення, його основні елементи та їх взаємозв'язок. Типи суспільного відтворення. Проблеми та умови реалізації сукупного суспільного продукту при простому і розширеному відтворенні. Закон переважного зростання виробництва засобів виробництва. Нагромадження. Закон нагромадження капіталу. Структурна політика. Циклічність як закономірність розвитку господарства. Види і теорії економічних циклів. Фази циклу. Економічні кризи та шляхи їх подолання. Особливості аграрної кризи. Антициклічне регулювання.

План семінарського заняття

1. Національна економіка: зміст, ознаки, структура і особливості.
2. Національні рахунки — цілісна система показників для макроекономічного аналізу.
3. Зміст та методи вимірювання ВВП і ВНП.
4. Номінальні та реальні макроекономічні показники. Індекси цін. Дефлятор. ВВП та чистий економічний добробут (ЧЕД).
5. Циклічні коливання та їх види. Теорії економічного циклу.
6. Класифікація основних макроекономічних змінних щодо їх циклічних властивостей.
7. Державне антициклічне регулювання в Україні.

Тести для самоперевірки знань

1. Суспільне відтворення - це:
- а) раціональному використанні природних і людських ресурсів виробництва на всіх етапах розвитку суспільства;
 - б) постійному зростанні добробуту населення;
 - в) безперервному відновленні і повторенні суспільного виробництва, усіх елементів економічної системи в їхній взаємодії;

г) повному задоволенні зростаючих потреб людей, колективів і країни в цілому.

2. Важливішою фазою суспільного відтворення є:

- а) обмін;
- б) розподіл;
- в) виробництво;
- г) споживання.

3. Об'єктивною причиною необхідності розширення суспільного відтворення є те, що:

- а) розвиток науки і техніки;
- б) постійно зростаючі потреби людей;
- в) обмежені ресурси виробництва;
- г) бажання людей випереджують їх можливості.

4. Характер суспільного відтворення у загальному визначається:

- а) національним багатством країни;
- б) рівнем матеріально-технічної бази господарства;
- в) плануючою системою відносин власності;
- г) трудовою діяльністю всіх членів суспільства.

5. За натуральним складом суспільний продукт поділяється:

- а) матеріальне і нематеріальне виробництво;
- б) основне виробництво та інфраструктура;
- в) засоби виробництва і предмети народного споживання;
- г) продуктивні сили і виробничі відносини.

6. Форми нагромадження:

- а) експлуатація найманих працівників і отримання прибутку;
- б) концентрація капіталу та його централізація;
- в) монополізація виробництва і присвоєння надприбутку;
- г) заощадження та інвестиції.

7. Закономірністю розвитку суспільного виробництва є його:

- а) відставання у порівнянні із зростаючими потребами людей;
- б) надмірна монополізація і тінізація, збільшення нетрудових доходів за рахунок нечесної діяльності на ринку;
- в) нерівномірність економічного зростання;
- г) недостатнє державне регулювання.

8. Економічний цикл - це:

- а) технологічний період виробництва продукції;
- б) термін використання основних фондів до повного їх зношення;
- в) процес відновлення і повторення суспільного виробництва;

г) період від однієї кризи до наступної у процесі суспільного відтворення.

9. *За тривалістю розрізняють економічні цикли:*

- а) тимчасові і постійні;
- б) короткі, середні і довгі;
- в) динамічні й статичні;
- г) об'єктивні і суб'єктивні.

10. *Економічна криза - це:*

- а) порушення ринкової рівноваги, неефективність підприємницької діяльності, банкрутства частини підприємств;
- б) недостатнє державне регулювання економіки, нездатність забезпечити планомірний розвиток господарства;
- в) негативний вплив зовнішніх факторів на розвиток національного виробництва, загострення економічної безпеки суспільства;
- г) спад виробництва, глибокий розлад економічної системи.

11. *Економічна криза несе в собі:*

- а) лише руйнівну силу для господарства;
- б) позитивний вплив на підприємницьку діяльність;
- в) руйнівну силу і виконує конструктивну функцію;
- г) нові можливості для оптимізації виробництва.

12. *Розрізняють наступні види економічних криз:*

- а) недовиробництва і перевиробництва;
- б) внутрішні і зовнішні;
- в) низхідні і висхідні;
- г) випадкові і закономірні.

13. *Антициклічне регулювання економіки - це:*

- а) невтручання держави в економічні процеси, коли господарська діяльність регулюється виключно об'єктивними економічними законами ринку;
- б) коли держава централізовано контролює і регулює суспільне виробництво, забезпечуючи його планомірний розвиток;
- в) цілеспрямовані дії держави, що спрямовані на зменшення глибини коливань, стабілізацію господарської кон'юнктури і темпів економічного зростання;
- г) проведення кардинальних економічних реформ з метою удосконалення господарського механізму суспільства.

14. Сформуйте алгоритм, що дозволяє скласти визначену послідовність понять. Згрупуйте нижче приведені положення таким чином, щоб пояснити порядок дій менеджера з керування ризиком:

- вибір способів зниження ризиків і методів контролю за ризиком;
- оцінка імовірності втрат;
- перетворення розроблених заходів для керування ризиком у життя;
- контроль виконання розроблених заходів для керування ризиками;
- розрахунок можливих збитків;
- визначення видів ризиків (на власне утримання тих ризиків, які потрібно застрахувати).

15. Сформуйте алгоритм, що дозволяє скласти визначену послідовність понять. Складіть послідовність розгляду проблеми реалізації суспільного продукту:

- розподіл суспільного продукту на два підрозділи;
- визначення економічного змісту сукупного суспільного продукту;
- визначення складових частин суспільного продукту по вартості й у натуральному вираженні;
- визначення вихідних методологічних передумов аналізу проблеми реалізації суспільного продукту;
- з'ясування суті проблеми реалізації суспільного продукту;
- виведення умов реалізації суспільного продукту при простому відтворенні;
- виведення умов реалізації суспільного продукту при розширеному відтворенні.

Питання для самоконтролю

- 1. У чому полягає сутність національної економіки?*
- 2. Що є системою національних рахунків та які принципи її побудови?*
- 3. Дайте характеристику основним показникам системи національних рахунків.*

4. Аргументуйте помилковість тверджень про обмеженість частки послуг у системі балансу народного господарства.
5. У чому полягає зв'язок між економічним зростанням та нагромадженням основного капіталу?
6. Охарактеризуйте елементи, з яких формується структура кінцевих споживчих витрат.
7. Що таке чисте кредитування або чисте запозичення?
8. Проаналізуйте структуру промислового виробництва України у 1991—2004 роках.
9. Визначте пріоритети структурної перебудови України.
10. Які ви знаєте теорії циклічного розвитку економіки?
11. Назвіть причини циклічних коливань економіки.
12. Дайте визначення і характеристику фаз ділового циклу.
13. Які ви знаєте види економічних криз?
14. Назвіть основні важелі державного антициклічного регулювання економіки.

Тема 13
ГОСПОДАРСЬКИЙ МЕХАНІЗМ
У СИСТЕМІ СУСПІЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ.
ДЕРЖАВА ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНІ ФУНКЦІЇ

Програмні питання

Необхідність і суть державного втручання у розвиток суспільного виробництва та відтворення. Сучасні теоретичні уявлення про роль держави в економіці. Удосконалення економічної системи та її господарського механізму. Важливіші соціально-економічні функції держави. Держава і ринок. Держава як суб'єкт економічних відносин. Моделі державного регулювання господарства. Основні форми, види і методи регулювання державою ринкової економіки. Зовнішньоекономічна роль держави.

Мета вивчення теми — формування у студентів знань щодо сучасних теоретичних уявлення про роль держави в економіці, її важливіші соціально-економічні функції, моделі державного регулювання господарства та основні форми, види і методи регулювання державою ринкової економіки, вмінь приймати обґрунтовані рішення щодо удосконалення економічної системи та її господарського механізму.

Основні поняття і категорії

Державне регулювання економіки (ДРЕ). Адміністративно-командна система управління економікою. Змішана система макроекономічного регулювання. Цілі ДРЕ. Макроекономічна ефективність. Соціальна справедливість. Основні економічні функції держави. Об'єкти ДРЕ. Суб'єкти ДРЕ. Форми ДРЕ. Методи ДРЕ. Інструменти ДРЕ. Державний сектор економіки. Державне підприємство.

План семінарського заняття

1. Еволюція теоретичних уявлень про роль держави в економіці.
2. Економічні функції держави.
3. Форми і методи державного регулювання економіки.
4. Державний сектор економіки й державне підприємництво як спосіб реалізації економічних функцій держави.

Тести для самоперевірки знань

1. *Держава - це:*

- а) організація політичної, економічної, правової та ідеологічної влади у суспільстві;
- б) централізований механізм реалізації суспільних функцій у країні, примноження національного багатства;
- в) спеціальний орган насильства, уособленням якого стали чиновницькі апарати, армія, поліція, суди, в'язниці тощо;
- г) правильні усі відповіді.

2. *Необхідність державного втручання в економіку спричинена:*

- а) обмеженням виробництва і природних ресурсів;
- б) недосконалістю суспільної організації права;
- в) неспроможністю ринкового механізму стихійно вирішувати нагальні соціально-економічні проблеми;
- г) необхідністю забезпечення економічного суверенітету країни.

3. *Основний зміст державного регулювання економіки полягає у:*

- а) сприянні розвитку суспільного виробництва;
- б) забезпеченні добробуту всього населення країни;
- в) виконанні державою своїх функцій щодо ефективного впливу на процес розширеного відтворення економіки;
- г) недопущенні криз, інфляції, безробіття та інших негативних явищ у житті суспільства.

4. *Класична теорія віддає перевагу у системі регулювання господарства:*

- а) праву;

- б) ринку;
- в) державі;
- г) менеджменту.

5. *Згідно з кейнсіанською концепцією:*

- а) держава має повністю, свідомо та цілеспрямовано контролювати економічну діяльність, розподіл ресурсів, доходів тощо;
- б) роль держави має обмежуватись жорсткою грошово-кредитною політикою;
- в) максимально можливу зайнятість та економічне зростання може забезпечити активне втручання держави в економіку;
- г) держава не повинна займатися відносинами власності, для забезпечення стійкості економічного розвитку вона повинна регулювати сфери обігу, перерозподілу доходів та ін.

6. *Соціально-інституціональний напрям пропонує:*

- а) посилити вплив соціально-психологічних, культурних та політичних факторів на розвиток економіки, створивши для цього відповідну систему народного контролю;
- б) мінімізувати державне втручання в економіку, зменшити прибутковий податок, соціальні виплати, регулювати переважно грошовий обіг;
- в) змішану систему державного регулювання економіки;
- г) основну роль держави звести до підтримки розвитку сільського господарства.

7. *Провідною ціллю «дерева цілей» є:*

- а) рентабельне функціонування підприємств;
- б) досягнення макроекономічної сталості та ефективності;
- в) розвиток зовнішньоекономічних зв'язків;
- г) випуск якісних товарів і надання послуг населенню.

8. *Основні форми державного регулювання економіки такі:*

- а) планування, програмування і прогнозування;
- б) грошовий обіг і кредитування;
- в) науково-технічна політика;
- г) збалансування й оптимізація структури господарства.

9. *Основні форми державного планування такі:*

- а) науковість, об'єктивність, цілеспрямованість;
- б) обґрунтованість, оптимальність та ефективність;
- в) директивне, індикативне та стратегічне;
- г) місцеве, регіональне, загальне.

10. Види державного регулювання економіки:

- а) держконтракт, держзамовлення, ліцензування;
- б) бюджетно-податкова, грошово-кредитна і цінова;
- в) нормування і регламентування господарської діяльності;
- г) встановлення державних стандартів, сертифікація і контроль за якістю продукції.

11. Методи державного регулювання економіки:

- а) прямі і непрямі;
- б) правові;
- в) адміністративні;
- г) усі відповіді вірні.

12. Держава як суб'єкт економічних відносин:

- а) регулює бізнес;
- б) бере активну участь у підприємстві;
- в) не є суб'єктом ринкових відносин;
- г) відсутня правильна відповідь.

13. За участю державного сектора економіки вирішуються проблеми:

- а) забезпечення національної безпеки і цілісності економіки;
- б) збалансування господарства, підвищення його конкурентоздатності;
- в) соціалізація виробництва, задоволення потреб у суспільних благах;
- г) усі відповіді вірні.

14. Держава у розвинутих країнах із ринковою економікою активно реалізує соціальні цілі:

- а) охорона праці, регулювання зайнятості і доходів населення;
- б) підготовка і перепідготовка кадрів, допомога бідним сім'ям, вирішення демографічної проблеми;
- в) дотримання прав і свобод людини, боротьба із злочинністю, соціальний захист в умовах стихійності ринку;
- г) усі відповіді вірні.

15. Роль держави у зовнішньоекономічній діяльності:

- а) суттєва і постійно зростає;
- б) великого значення не має;
- в) незначна;
- г) другорядна взагалі.

Питання для самоконтролю

1. Що таке державне регулювання економіки?
2. Чим зумовлена необхідність ДРЕ?
3. Чим викликана еволюція теорії і практики регулювання національної економіки?
4. Чим відрізняються основні типи макроекономічного регулювання?
5. Назвіть основні елементи змішаної системи макроекономічного регулювання.
6. У чому полягає специфіка національних систем ДРЕ?
7. Які головні економічні функції держави у ринковій економіці змішаного типу?
8. Які основні цілі ДРЕ?
9. Що є об'єктами ДРЕ? Чому?
10. Хто виступає суб'єктами ДРЕ?
11. Дайте класифікацію методів ДРЕ.
12. У чому полягає суть економічних і адміністративних методів ДРЕ?
13. Що є інструментами прямих методів ДРЕ?
14. Що є інструментами непрямих (опосередкованих) методів ДРЕ?
15. Що таке неформальні і специфічні методи ДРЕ?
16. Дайте найповніше визначення ДРЕ.
17. Що таке державний сектор економіки? Його призначення.
18. Назвіть види державних підприємств.

Тема 14
**ЗАЙНЯТІСТЬ І ВІДТВОРЕННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ.
ФІНАНСОВА СИСТЕМА. КРЕДИТНА СИСТЕМА**

Програмні питання

Економічне самовизначення індивіда як умова становлення ринкових відносин у сфері праці. Ринок праці та особливості його функціонування. Соціально-економічний зміст і форми прояву зайнятості. Безробіття, його види і наслідки. Цілі, принципи та механізм державного регулювання зайнятості. Еволюція теоретичних концепцій ринку праці, зайнятості та безробіття.

Необхідність, зміст, структура та функції фінансів. Фінансова система. Державний бюджет. Бюджетний дефіцит і державний борг. Теорія оподаткування.

Необхідність, зміст і принципи функціонування кредиту. Форми і функції кредиту. Кредитна система та її структура.

Мета вивчення теми — формування у студентів знань щодо сутності основних понять та категорій ринку праці, особливості функціонування ринку праці в Україні та державного регулювання зайнятості; сутності та побудови фінансово-кредитної системи, структури доходів на видатків державного бюджету, особливостей функціонування кредитного та фондового ринків; вмінь мнофакторно аналізувати ринок праці, приймати обґрунтовані рішення щодо управління зайнятістю, безробіттям; вирішенням складних соціально-економічних проблем, а також особливості функціонування фінансової та кредитної систем в Україні.

Основні поняття і категорії

Безробіття. Фрикційне безробіття. Структурне безробіття. Циклічне безробіття. Зайнятість. Конкуренція на ринку праці.

Ефективна зайнятість. Повна зайнятість. Продуктивна зайнятість. Попит на робочу силу. Пропозиція робочої сили. Ринок праці. Соціальний захист. Рівень безробіття. Суб'єкти ринку праці. Ціна робочої сили.

Фінанси. Фінансова система. Функції фінансів. Державний бюджет. Державне казначейство. Дефіцит державного бюджету. Профіцит державного бюджету. Збалансований бюджет. Консолідований бюджет. Державний борг. Внутрішній та зовнішній державний борг. Управління державним боргом. Податки. Податкова система. Функції податків. Джерела оподаткування. Податкова ставка. Податкові пільги. Податкова квота. Крива Лаффера. Класифікація податків. Розкладні та окладні, прямі та непрямі податки. Фіскальні монополії. Акцизи. Мита. Пропорційне, прогресивне та регресивне оподаткування.

Позичковий капітал. Кредит: комерційний, банківський, іпотечний, лізинговий, ломбардний, державний, міжнародний, "стенд-бай". Кредитна система. Центральний банк. Комерційні банки. Спеціалізовані фінансово-кредитні інститути. Небанківські фінансові інститути. Активні, пасивні та посередницькі банківські операції. Ощадний, іпотечний, інноваційний, інвестиційний, зовнішньоторговельний банки. Страхові компанії. Пенсійні фонди. Фінансові компанії. МВФ, Світовий банк, БМР — міжнародні фінансово-кредитні інституції.

План семінарського заняття

1. Ринок праці та особливості його функціонування.
2. Соціально-економічний зміст і форми прояву зайнятості. Безробіття, його види і наслідки. Цілі, принципи та механізм державного регулювання зайнятості. Еволюція теоретичних концепцій ринку праці, зайнятості та безробіття.
3. Необхідність, зміст, структура та функції фінансів.
4. Фінансова система. Державний бюджет. Бюджетний дефіцит і державний борг.
5. Необхідність, зміст і принципи функціонування кредиту. Форми і функції кредиту.
6. Кредитна система та її структура.

Тести для самоперевірки знань

1. *Економічним змістом процесу відтворення робочої сили є:*
 - а) збільшення народжуваності і населення країни;
 - б) постійне відновлення здатності людей до праці;
 - в) витрати суспільства на розвиток робочої сили;
 - г) турботи сімей про освіту, виховання і розвиток дітей.
2. *Відтворення робочої сили може мати такі фази:*
 - а) виробництво, розподіл, обмін і споживання благ;
 - б) формування і використання фонду суспільного споживання;
 - в) формування, розподіл, обмін і використання;
 - г) мобільність, еміграція та імміграція працівників.
3. *Головною продуктивною силою суспільства вважаються:*
 - а) наука і техніка, інновації;
 - б) основні фонди (капітал) підприємств;
 - в) працівники, зайняті у народному господарстві;
 - г) держава, право, мораль, духовність, культура.
4. *Можливості частини населення країни, яке здатне працювати, прийнято називати:*
 - а) сукупний працівник;
 - б) працездатне населення;
 - в) люди економічні;
 - г) трудові ресурси.
5. *Активну частину трудових ресурсів складають особи:*
 - а) безпосередньо зайняті суспільно корисною працею;
 - б) фізично розвинуті люди, здатні працювати;
 - в) найбільш кваліфіковані працівники;
 - г) учасники основного виробництва.
6. *Суб'єкти відносин економічної зайнятості:*
 - а) покупці робочої сили - власники робочих місць (роботодавці);
 - б) особи, що продають свій товар робочу силу (наймані працівники);
 - в) особи, що займаються індивідуальною (сімейною) трудовою діяльністю;
 - г) усі відповіді правильні.

7. *Робоче місце визначається функціонально як:*

- а) офіційно встановлене місцезнаходження працівника на роботі;
- б) наявність умов і засобів виробництва, необхідних для реалізації робочої сили;
- в) окреслене коло обов'язків, функцій працівника;
- г) ресурси, що використовуються працівником при створенні благ.

8. *Розрізняють такі форми зайнятості у суспільному виробництві:*

- а) повна, ефективна, і раціональна;
- б) матеріальна, нематеріальна і невиробнича сфера;
- и) постійна, тимчасова і періодична; і) усі відповіді правильні.

9. *Раціональною (найбільш оптимальною) вважається зайнятість, коли:*

- а) забезпечені робочими місцями й оплачуваною роботою всі, хто бажає і вміє працювати;
- б) найефективніше використовуються ресурси, досягається найбільша віддача робочих місць;
- в) реалізується адекватна структура робочих місць і трудових ресурсів, відповідність основних факторів виробництва;
- г) усі відповіді правильні.

10. *Економічним антиподом зайнятості є:*

- а) відпочинок;
- б) безробіття;
- в) дозвілля;
- г) бездіяльність.

11. *В політекономічному аспекті безробіття означає:*

- а) неспроможність капіталістичної системи забезпечити частину працездатного населення умовами для реалізації власності на свою робочу силу;
- б) небажання певної категорії людей застосовувати власну здатність до праці;
- в) надто швидке зростання населення, яке випереджає збільшення кількості засобів до існування (закон Т. Мальтуса);
- г) явище, породжене надто високим рівнем заробітної плати.

12. *За визначенням Міжнародної організації праці (МОП) безробітними вважаються особи, які:*

- а) залишили роботу за власним бажанням;
- б) хочуть і можуть працювати, не мають роботи (робочого місця), шукають її і готові приступити до трудової діяльності;

- в) відмовилися від працевлаштування за фахом із-за низької заробітної плати, або несприятливих інших умов для праці;
- г) не мають потреби в робочих місцях, бо існують інші джерела матеріального життєзабезпечення.

13. *Природний рівень безробіття складають такі його види:*

- а) циклічне, загальне, регіональне;
- б) молодіжне, жіноче, чоловіче, серед людей старшого віку;
- в) фрикційне, структурне, інституціональне;
- г) усі відповіді правильні.

14. *До вимушеного безробіття відносяться:*

- а) плинне і застійне;
- б) приховане і сезонне;
- в) технологічне і конверсійне;
- г) усі відповіді правильні.

15. *Для реальної оцінки безробіття застосовуються два основні показники:*

- а) рівень безробіття (відношення кількості безробітних до числа працездатного населення) і його тривалість;
- б) кількість робітників, що працює неповний робочий день, і які знаходяться у вимушеній відпустці;
- в) особи, котрі не зареєстровані у державній службі зайнятості як безробітні, і деградовані (бомжі);
- г) зайняті у тіншовій економіці, інші злочинні елементи, що не ввійшли до офіційно визначеного реєстру безробітних.

16. *Державне регулювання зайнятості населення в умовах ринкової економіки є:*

- а) зайвим, оскільки існує ринок праці;
- б) об'єктивним, бо діють закони ринку;
- в) суб'єктивним щодо регламентування праці;
- г) не потрібним в разі соціального захисту людей.

17. *До активних (прямих) методів впливу на зайнятість і безробіття відносяться:*

- а) перепідготовка і підвищення кваліфікації, стимулювання створення нових робочих місць;
- б) неоплачувані відпустки, виплати вихідної допомоги;
- в) безпека праці, матеріальна підтримка бідних сімей;
- г) лобізм, корупція, зрощування влади і власності.

18. *Пасивні методи регулювання зайнятості включають:*

- а) сприяння в пошуку роботи і заповненні вакансій;

б) надання допомоги по безробіттю, дострокове оформлення пенсій за віком;

в) організація громадських робіт;

г) підтримка мобільності робочої сили.

19. Фінанси як економічна категорія - це:

а) гроші і відповідні доходи від трудової діяльності;

б) грошові кошти, які обслуговують товарообіг, сприяють просуванню продукції до споживача;

в) кошти, що належать різним суб'єктам і забезпечують їх внутрішні потреби;

г) відносини з приводу задоволення потреб суспільного відтворення у грошових ресурсах.

20. Основними принципами фінансування служать:

а) обов'язковість, платність, строковість, гласність;

б) добровільність, безоплатність, самозабезпечення, відповідальність;

в) контрольність, поверненість, заставність, гарантованість;

г) плановість, економність, безповоротність, ефективність, цілеспрямованість.

21. Фінансова система країни:

а) домогосподарства, підприємства та інші суб'єкти господарювання;

б) система фінансових відносин усіх рівнів та інститутів, що забезпечують їхнє функціонування;

в) установи, які створюють, акумулюють і надають грошові засоби на засадах позики;

г) держава, яка формує централізований фонд грошових ресурсів.

22. До складу фінансової системи входять:

а) загальнодержавні фінанси, включаючи місцеве самоврядування;

б) фінанси підприємств, установ і організацій;

в) фінанси населення, домогосподарств і т.п.;

г) усі відповіді правильні.

23. Фінанси держави - це:

а) особливі відносини розподілу виручки від реалізації продукції, утворення фонду заміщення, валового доходу, формування інших фондів, які забезпечуються виробничо-господарську діяльність на мікрорівні;

- б) грошові фонди громадян, отримані від трудової та іншої діяльності, які спрямовуються на примноження їх власності та підвищення добробуту;
- в) сукупність грошових ресурсів, які централізовано використовуються на управління, оборону, соціальні гарантії, охорону природи тощо;
- г) кошти, за рахунок яких виконують свої функції політичні партії, громадські організації і профспілки.

24. Провідна роль у системі фінансів країни належить:

- а) державному бюджету;
- б) позабюджетним цільовим фондам;
- в) заощадженням населення;
- г) усі відповіді правильні.

25. Державний бюджет як економічна категорія-це:

- а) головний фінансовий план країни;
- б) система відносин між усіма суб'єктами відтворення з приводу формування і використання централізованого фонду грошових ресурсів для задоволення суспільних потреб;
- в) грошові кошти, які перебувають у розпорядженні уряду;
- г) усі відповіді правильні.

26. Держбюджет як фінансовий план складається із:

- а) коштів фізичних і юридичних осіб;
- б) податків на прибуток підприємств і додану вартість, доходів від зовнішньоекономічної діяльності, акцизів, мита, податків з населення, надходжень від реалізації цінних паперів тощо;
- в) доходів (надходжень) і видатків (витрат);
- г) усі відповіді правильні.

27. Державний бюджет може бути:

- а) профіцитний;
- б) збалансований;
- в) дефіцитний;
- г) усі відповіді правильні.

28. Державний борг впливає на економіку:

- а) позитивно;
- б) негативно;
- в) позитивно і негативно;
- г) відсутня правильна відповідь.

29. Бюджетний дефіцит буває:

- а) структурний;

- б) циклічний;
- в) фактичний (реальний);
- г) усі відповіді правильні.

30. *Кредит як економічна категорія виражає:*

- а) систему відносин з приводу акумуляції та використання тимчасово вільних грошових засобів на основі повернення і платності у формі позичкового відсотка;
- б) рух грошового капіталу в ринковій економіці;
- в) грошові доходи і заощадження приватних осіб;
- г) динаміку бюджетних засобів, цільових фондів та резервів.

31. *Важливіші функції кредиту:*

- а) розподільча і контрольна;
- б) мотиваційна і соціальна;
- в) перерозподільча та емісійна;
- г) планова та організаційна.

32. *Принципи кредитування:*

- а) плановість, економічність, неповерненість, ефективність і цілеспрямованість;
- б) поверненість, строковість, платність, заставність (гарантованість) і цілеспрямованість;
- в) відповідальність, обов'язковість, безоплатність;
- г) усі відповіді правильні.

33. *Кредитна система - це:*

- а) управління емісійною, розрахунковою та інвестиційною діяльністю;
- б) поєднання активних і пасивних операцій банків;
- в) сукупність відносин і установ, які здійснюють рух грошових ресурсів на засадах позики;
- г) грошова-кредитна політика держави.

34. *Розрізняють наступні форми кредиту:*

- а) товарний і грошовий;
- б) виробничий і споживчий;
- в) внутрішньоекономічний і зовнішньоекономічний;
- г) міжгосподарський і комерційний.

35. *Провідним видом кредиту є:*

- а) грошовий;
- б) банківський;
- в) державний;
- г) усі відповіді вірні.

Питання для самоконтролю

1. Що являє собою ринок праці, які умови його існування?
2. У чому полягає специфіка робочої сили як товару?
3. Які фактори визначають попит і пропозицію на ринку праці?
4. Назвіть особливості руху заробітної плати як ринкової ціни.
5. Визначте функції ринку праці.
6. Які ознаки економічної активності населення?
7. Охарактеризуйте види безробіття.
8. За допомогою яких методів держава регулює рівень зайнятості?
9. Охарактеризуйте спільні та відмінні риси категорій "фінанси" і "гроші". Розкрийте основні структурні елементи фінансів.
10. Що таке фінансова система, які її складові?
11. Дайте визначення державного бюджету і розкрийте його функції.
12. Охарактеризуйте принципи бюджетного фінансування.
13. Що таке бюджетний дефіцит, яких форм він набуває?
14. Який зв'язок між бюджетним дефіцитом і державним боргом?
15. Які позитивні й негативні наслідки державного боргу ви знаєте? Хто і як здійснює управління державним боргом?
16. Дайте визначення податків і розкрийте їхні функції.
17. Зв'язок яких явищ віддзеркалює крива Лаффера?
18. За якими критеріями класифікують податки і чим визначається доцільність класифікації їх за різними критеріями?
19. Охарактеризуйте структуру мита й розкрийте доцільність застосування різних його форм
20. Назвіть принципи оподаткування, охарактеризуйте їх.
21. Які методи оподаткування ви знаєте? Яке їхнє цільове призначення?
22. Яку роль в економічному та соціальному житті відіграють податки?
23. Чим зумовлена об'єктивна необхідність виникнення кредиту?
24. Назвіть джерела формування кредитних ресурсів і розкрийте їхній зміст.
25. На яких принципах функціонує кредит?
26. Назвіть спільні й відмінні риси між комерційним і банківським кредитом.

27. Розкрийте структуру банківського кредиту за різними критеріями класифікації.
28. Розкрийте зміст державного кредиту.
29. За яких умов застосовують безпроцентний кредит? Хто виступає суб'єктами цього кредиту? Яка його мета?
30. Що таке кредитна система?
31. Дайте характеристику функціональної та інституціональної структури кредитної системи.
32. Які функції та операції здійснює центральний банк?
33. Поясніть функціональне призначення комерційних банків.
34. Розкрийте зміст і структуру пасивних банківських операцій.
35. Розкрийте зміст і структуру активних банківських операцій.
36. Яке функціональне призначення спеціалізованих банків?
37. У чому полягає особливість функціонування небанківських фінансово-кредитних інститутів? Розкрийте їхній зміст.

Тема 15

СУТЬ І СТРУКТУРА СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА. ФОРМИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН. ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Програмні питання

Сутність, етапи становлення та основні риси світового господарства. Сучасна структура світового господарства.

Міжнародний поділ праці та інтернаціоналізація економіки як основа формування світового господарства. Транснаціональні корпорації і розвиток міжнародних виробничих зв'язків. Міжнародна економічна інтеграція та її організаційні форми.

Світова торгівля: сутність та структура. Всесвітній ринок товарів і послуг. Сучасні тенденції розвитку світової торгівлі. Торговельна політика, її види та інструменти. Теорія порівняльних витрат. Торговельний і платіжний баланс. Сучасні тенденції розвитку світової торгівлі.

Міжнародні кредитні відносини і механізм їх регулювання. Зміст і структура світової валютної системи. Валютні курси. Конвертованість валют. Валютні ринки.

Міграція населення і світовий ринок праці. Сутність і причини, форми і тенденції розвитку міграції робочої сили.

Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство.

Сучасна глобалізація світогосподарських зв'язків і виникнення загальноцивілізаційних проблем людства. Природа і види глобальних проблем сучасності. Необхідність і форми міжнародного співробітництва у вирішенні глобальних економічних проблем.

Мета вивчення теми — формування у студентів знань щодо закономірностей функціонування світового господарства та його законів, навчання студентів базовим методам аналізу конкурентоздатності країни, вмінню приймати обґрунтовані рішення в умовах глобалізації світогосподарських зв'язків для вирішення загальноцивілізаційних проблем людства.

Основні поняття і категорії

Світове господарство. Суб'єкти світового господарства. Міжнародний поділ праці. Міжнародні економічні відносини. Міжнародна економічна безпека. Світова торгівля. Міжнародний рух капіталу. Міграція трудових ресурсів. Науково-технічне і виробниче співробітництво. Міжнародні валютні відносини. Міжнародна економічна інтеграція. Фрітредерство. Протекціонізм. Експорт. Імпорт. Реекспорт. Реімпорт. Торговельний баланс. Платіжний баланс. Розрахунковий баланс. Золотий стандарт. Форми золотого стандарту. Курс валюти. Котирування. Режими курсів валют. Режими конвертованості валют.

Глобалізація. Фактори глобалізації. Глобалізація економіки. Глобальна економіка. Рівні глобалізації економіки. Форми прояву глобалізації економіки. Неоліберальна модель глобалізації. Синергетична модель глобалізації. Класифікація глобальних проблем. Екологічна криза. Екологічний неоколоніалізм. Екологічний протекціонізм. Стратегії екорозвитку. Форми міжнародного співробітництва у вирішенні глобальних проблем. Концепція сталого розвитку.

План семінарського заняття

1. Міжнародний поділ праці та інтернаціоналізація економіки як основа формування світового господарства.
2. Форми міжнародних економічних відносин.
3. Всесвітній ринок товарів та послуг.
4. Торговельний і платіжний баланси країни.
5. Зміст і структура світової валютної системи.
6. Суть, причини, форми і тенденції розвитку міграції робочої сили.
7. Глобалізація як новий етап розвитку інтеграційних процесів у світовій економіці.
8. Сучасна глобалізація світогосподарських зв'язків і загострення

загальноцивілізаційних проблем людства. Міжнародне співробітництво у розв'язанні глобальних проблем.

Тести для самоперевірки знань

1. Сучасне світове господарство - це:

- а) поступальний розвиток економіки усіх країн на ринкових засадах шляхом раціонального використання ресурсів;
- б) система економічних законів, яка управляє розвитком всесвітнього господарства;
- в) система відносин національних господарств, які органічно поєднані, що взаємодіють завдяки наднаціональному господарському механізму на основі інтернаціоналізації технологічного способу виробництва;
- г) міжнаціональний механізм регулювання світового економічного співробітництва.

2. Світовий ринок представляє собою:

- а) механізм дії закону вартості у глобальному просторі;
- б) місце, де відбувається купівля-продаж товарів різних країн;
- в) розвинуту сферу товарного обміну, що ґрунтується на міжнародному поділі праці;
- г) функціонування національних ринків окремих країн, які співробітничать між собою, самостійно.

3. Основні групи країн такі:

- а) країни, що розвиваються в напрямі ринкового господарства;
- б) країни з перехідною економікою;
- в) розвинуті держави із соціальною ринковою економікою;
- г) усі відповіді невірні.

4. Забезпечення певних гарантій щодо належної економічної безпеки країни дає політика:

- а) реекспорту та реімпорту;
- б) позбавлення можливості споживати ті блага, виробником яких вона не є;
- в) захисту інтересів національного виробника (протекціонізм);
- г) свобода торгівлі (фрітредерство).

5. До сучасних тенденцій розвитку світового господарства можна віднести:

- а) розширення сфери дії принципів ринкової економіки;
- б) включення у світогосподарський процес абсолютної більшості країн планети;
- в) посилення координації господарської діяльності та співробітництва між державами;
- г) усі відповіді невірні.

6. Процес глобалізації нині означає:

- а) вищий ступінь інтернаціоналізації суспільного життя;
- б) зростаючу взаємозалежність, поступове просування до однорідності господарства різних країн;
- в) втягування усього світу у відкриту систему економічних, політичних та культурних зв'язків на основі інноваційних, комунікативних та інформаційних технологій;
- г) усі відповіді невірні.

7. Вищим проявом глобалізації є міжнародна економічна інтеграція, тобто:

- а) Європейський союз та інші міжнародні організації;
- б) процес поступового зближення і взаємодії національних господарств, спрямованих на створення єдиної світової (наднаціональної) економічної системи;
- в) транснаціональні корпорації;
- г) виникнення транснаціонального монополістичного капіталу, просування за кордон підприємницької діяльності.

8. Цивілізаційна глобалізація повинна зводитися до:

- а) фритредерської комерціалізації усіх сфер людської діяльності;
- б) взаємозбагачення соціально-економічного і духовно-культурного життя всіх народів;
- в) підкорення соціокультурних цінностей одних країн іншим на підґрунті інтеграції;
- г) усі відповіді невірні.

9. Система міжнародних економічних відносин виражає:

- а) сукупність господарських зв'язків і залежностей, які склалися у зовнішньому просторі внаслідок співробітництва між різними суб'єктами всесвітнього господарства;
- б) об'єднання економік окремих держав під керівництвом наднаціональних органів управління;

в) спеціалізацію країн на виробництві та експорті тих товарів, у виготовленні яких вони мають абсолютні переваги;

г) усі відповіді невірні.

10. Найпершою формою міжнародного співробітництва між країнами стала:

а) конвертованість валюти;

б) міграція робочої сили;

в) світова торгівля;

г) освоєння джерел енергії та сировини.

11. На сьогодні першочерговою стратегічною формою міжнародних економічних відносин слід вважати:

а) спільну боротьбу із злочинністю.

б) світові валютно-фінансові зв'язки;

в) науково-технічне співробітництво;

г) ввіз і вивіз капіталу;

12. Найзагальнішою метою державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є:

а) встановлення високих митних тарифів на товари, що ввозяться з-за кордону;

б) створення сприятливих умов для розширеного відтворення всередині країни за рахунок вигідного міжнародного співробітництва;

в) валютні обмеження, підвищення вимог до технічних, санітарних та інших стандартів щодо якості продукції;

г) забезпечення необхідними робочими місцями висококваліфікованих працівників у межах країни.

13. Найгострішою загальною проблемою міжнародного співробітництва в сучасний період стає:

а) дотримання прав, свобод працівника, утвердження соціальної справедливості;

б) забезпечення рівного доступу усіх країн на світовий ринок, усунення дискримінації;

в) спільне вирішення глобальних проблем людства;

г) усунення циклічності суспільного відтворення.

14. Глобальними проблемами вважаються:

а) ті, що сприяють виживанню і розвитку людей за екстремальних умов;

б) ті, що є всезагальними, загрожують людству в цілому і потребують об'єднання зусиль усіх країн для їх вирішення;

в)ті, що породжені науково-технічними революціями, оновленнями технологій виробництва;

г)ті, що означають міжнародне співробітництво в усіх сферах економіки задля добробуту людей.

15. Розрізняють глобальні проблеми:

- а) національні;
- б) регіональні;
- в) континентальні;
- г) усі відповіді невірні.

16. Під залежністю національної економіки розуміють головним чином:

- а) такі причинні зв'язки, при яких внутрішній процес виробництва у країні контролюється силами зовні;
- б) наявність зовнішнього державного боргу;
- в) використання іноземної валюти у грошовому обігу країни;
- г) вплив світового ринку на розвиток національного господарства.

17. Глобальні проблеми світу класифікують по сферах:

- а) суспільних взаємовідносин;
- б) взаємодії суспільства з природою;
- в) розвитку людини та забезпечення її майбутнього;
- г) усі відповіді невірні.

18. Першочерговою для людства є надпроблема:

- а) демографічна;
- б) продовольча;
- в) енергетична;
- г) забезпечення миру.

19. Для вирішення глобальних проблем світу необхідно:

- а) усунення злочинності, голоду, неграмотності людей;
- б) забезпечення екологічного розвитку господарства;
- в) запровадження енергозберігаючих технологій;
- г) демілітаризація економіки, конверсія.

20. Для розв'язання глобальних проблем:

- а) пріоритетність загальнолюдських цінностей у відтворенні суспільства;
- б) оптимізація управління процесом зростання народонаселення;
- в) припинення процесів маргіналізації та подальшої поляризації багатства і бідності;
- г) усі відповіді невірні.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «світове господарство».
2. У чому полягає сутність міжнародного поділу праці, які причини його виникнення і форми прояву?
3. Дайте визначення інтернаціоналізації господарського життя, назвіть основні форми її прояву.
4. Що таке міжнародні економічні відносини? Охарактеризуйте їх структуру.
5. Що таке торговельний баланс, які його складові?
6. Назвіть принципи складання платіжного балансу країни.
7. У чому полягає суть сучасної глобалізації світогосподарських зв'язків?
8. Що таке глобальна економіка, чим вона відрізняється від світової економіки?
9. Охарактеризуйте чинники та форми прояву глобалізації.
10. Розкрийте основні форми міжнародного співробітництва у розв'язанні глобальних економічних проблем.

Рекомендована література

1. Агеев В.М., Кочетков А.А., Новичков В.И. Основы экономической теории: Курс лекций / Под общ. ред.: А.А.Кочетков. М.: Дашков и К, 2004, 488 с.
2. Арутюнова Г.И. Экономическая теория: для студентов техн. вузов. М.: Международные отношения, 2003, 366 с.
3. Архієреєв С.І., Вініцька С.Г., Двінських В.М. Курс економічної теорії: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред.: С. І. Архієреєв, Н. Б. Решетняк; Нац. техн. ун-т "Харк. політехн. ін-т". Х.: НТУ "ХПІ", 2008, 331 с.
4. Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Ігнатюк А.І., Слухай С.В. Мікроекономіка: Підручник / За ред.: В. Д. Базилевич; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К.: Знання, 2007, 677 с.
5. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Навч. посіб./В.Д. Базилевич, Л. О. Баластрик . -2-ге вид., допов. К.: Атіка, 2006, 367 с.
6. Базилевич В.Д., Попов В.М., Базилевич К.С., Гражевська Н.І. Економічна теорія. Політекономія: Підручник / За ред.: В.Д. Базилевич. -7-ме вид., стер. К.: Знання-Прес, 2008, 719 с.
7. Базылев Н.И., Базылева М. Н. Экономическая теория: Учеб. для студентов экон. специальностей высш. учеб. заведений. Минск: Книжный Дом, 2004, 607 с.
8. Базылев Н.И., Гурко С.П., Базылева М.Н. Макроэкономика: [Учеб. пособие для экон. специальностей вузов]. М.: ИНФРА-М, 2003, 189 с.
9. Базылев Н.И., Гурко С.П., Базылева М.Н. Микроэкономика: Учеб. пособие [для студентов экон. спец. вузов]. М.: ИНФРА-М, 2003, 205 с.
10. Башнянин Г. І., Лазур П. Ю., Медведев В. С Політична економія. Київ: Ніка-Центр-Ельга, 2002.
11. Башнянин Г.І., Щедра О.В., Бойчук І.В. Мікроекономічна теорія: Навч. посіб. / За ред.: Г.І. Башнянин, О.В. Щедра. Львів: Новий Світ-2000, 2007, 639 с.
12. Беляев О. О., Бебело А. С. Політична економія: Навч. посіб. — К:

КНЕУ, 2001.

13. Бережний В.М., Кушнір В.С., Сухомлин Л.Є. Історія економічних вчень. Макроекономіка. Харків: Еспада, 2007, 320 с.
14. Борисов Е.Ф. Экономическая теория в вопросах и ответах: Учеб. пособие. М.: Юристъ, 2003, 270 с.
15. Бревнов А.А. Основы экономической теории: Учеб. пособие [для вузов]. Ин-т проблем рынка и экон.-экол. исслед. Нац. акад. наук Украины, Одес. нац. политехн. ун-т . -2-е изд. Х.: Одиссей, 2006, 511 с.
16. Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика: [Учеб. для вузов]. ова . -2-е изд. СПб. :Питер, 2004, 539 с.
17. Воробйов Є.М., Гриценко А.А., Лісовицький В.М., Соболев В.М. Економічна теорія. Посібник вищої школи. / Під заг.ред. Воробйова Є.М. Харків-Київ, 2001, 704 с.
18. Воробьев Е.М. Экономическая теория в вопросах и ответах: [Учеб. пособие]. Х.:Р.И.Ф., 2002, 640 с.
19. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія / Кер. авт. кол. Т.М. Циганкова. К.: КНЕУ, 2003, 660 с.
20. Голиков А.П., Черномаз П.А. Международные экономические термины: слов.-справ. /Харьк. нац. ун-т им. В. Н. Каразина. Х.: ХНУ, 2007, 329 с.
21. Горенко Т.И., Карпов В.А., Кучеренко В.Р. Государственное регулирование экономики переходного периода. Севастополь: Просвита, 2000, 181 с.
22. Гуревичов М.М., Решетняк Н.Б., Архиреев С.И. Основы экономической теории: [Учеб. пособие для вузов]; Нац. техн. ун-т "Харьк. политехн. ин-т". Х.: НТУ "ХПИ", 2003, 287 с.
23. Дідківська Л. І., Головка Л. С. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. -3-тє вид., випр. К.: Знання-Прес, 2003, 213 с.
24. Добрынин А.И., Журавлева Г.П. Общая экономическая теория: Учеб. пособие. СПб.: Питер, 2003, 282 с.
25. Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Макроэкономика: Учебник. -2-е изд., стер. К.: Знання, 2006, 368 с.
26. Ивашковский С.Н. Макроэкономика. Учебник. М.: Дело, 2002, 472 с.
27. Киреев А.П. Международная экономика: [Учеб. пособие для вузов]: В 2 ч.. Ч.2: Международная макроэкономика: открытая

- економика и макроэкономическое программирование. 2003, 484 с.
28. Кривцов О.С., Бережний В.М. Економічна теорія у запитаннях та відповідях: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Харк. нац. автомоб.-дорож. ун-т. Х.: Факт, 2004, 209 с.
 29. Кривцов О.С., Бережний В.М. Ринкова економіка: теоретичні аспекти. Навчальний посібник. Х.: Факт, 2001.
 30. Кривцов О.С., Бережний В.М., Онегіна В.М. Макроекономіка у запитаннях та відповідях: Навч. посіб. / Харк. нац. автомоб.-дорож. ун-т. Х.: Факт, 2003, 199 с.
 31. Курс экономической теории. Учебник /Под ред. Чепурина М. – Киров: АСА, 2005.-832с.
 32. Мамалуй О.О., Гриценко О.А., Гриценко Л.В. Основи економічної теорії: Підручник / За заг. ред.: О.О. Мамалуй. К.: Юрінком Інтер, 2006, 480 с.
 33. Мировая экономика: Учебник / Под ред. А.С.Булатова. М.: Юристь, 2002, 734 с.
 34. Мочерний С. В., Устенко О.А. Основи економічної теорії: Навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. -2-ге вид., допов. К.: Академія, 2006, 502 с.
 35. Мочерний С.В. Економічна теорія: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. -3-тє вид., допов. і перероб. К.: Академія, 2008, 639 с.
 36. Нуреев Р.М. Курс микроэкономики: Учеб. для вузов. -2-е изд., изм. М.: НОРМА, 2005, 561 с.
 37. Отрошко О.В. Основи економічної теорії: макроекономічний аспект: Навч.посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Знання, 2006, 222 с.
 38. Панчишин С. М. Макроекономіка: [Навч. посіб. для вищ. навч. закл.]. -2-е вид., стер. К.: Либідь, 2002, 614 с.
 39. Плотницкий М.И., Воробьева Л.В., Сухарева Н.Н. Микро- и макроэкономика: Учеб. пособие. Минск: Книжный Дом, 2004, 222 с.
 40. Предборський В.А., Гарін Б.Б., Кухаренко В.Д. Економічна теорія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.: Кондор, 2007, 492 с.
 41. Рузавин Г.И. Экономическая теория: Учеб. для студентов вузов. М.: Проект, 2004, 382 с.
 42. Савельев Є.В. Міжнародна економіка: теорія міжнародної торгівлі і фінансів: Підручник / За ред.: О.А.Устенко. Тернопіль: Економічна думка, 2002, 495 с.

43. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. -3-тє вид., випр. К.: Знання, 2006, 262 с.
44. Сушко Л.М., Алексєєва Т.І. Міжнародна економіка: Конспект лекцій / Харк. нац. екон. ун-т. Х.: ХНЕУ, 2005, 216 с.
45. Тарасевич Л.С., Гребенников П.И., Леусский А.И. Макроэкономика: Учеб. [для вузов по экон. специальностям] / С.-Петербург. гос. ун-т экономики и финансов . -[4-е изд.]. М.: Юрайт-Издат, 2003, 652 с.
46. Тарасевич Л.С., Гребенников П.И., Леусский А.И. Микроэкономика: Учеб. [для вузов по экон. спец.] / С.-Петербург. гос. ун-т экономики и финансов . -[3-е изд., перераб. и доп.]. М.: Юрайт-Издат, 2003, 374 с.
47. Федоренко В.Г., Ніколенко Ю.В., Діденко О.М. Основи економічної теорії: [Підруч. для вищ. навч. закл.] / За наук. ред.: Федоренко В.Г.. К.: Алерта, 2005, 510 с.
48. Хохлов Н.П., Ефремова Л.В., Гиль С.Е. Государственное регулирование экономики: Учеб. пособие / Под общ. ред.: Н.П. Хохлов, Л.В. Ефремова; Харьк. нац. экон. ун-т . Х.: ИНЖЭК, 2005, 206 с.
49. Шевченко Л.С., Гриценко О.А., Макуха С.М. Основи економічної теорії: Підруч. / За заг. ред.: Л.С. Шевченко; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х.:Право, 2008, 447 с.
50. Шибаева Н.В., Максименко Я.А. Международная экономика: учеб. пособие для студ. экон. специальностей / Нац. техн. ун-т "Харьк. политехн. ин-т" . Х.: НТУ "ХПИ", 2007, 175 с.

А також періодичні видання за 2004-2009 рр.:

1. Журнал «Економічна теорія».
2. Журнал «Економіка України».
3. Журнал «Економіст».
4. Журнал «Економіка. Фінанси. Право».

Термінологічний словник

"Бики" — спекулянти і хеджери, що розраховують на підвищення цін, скуповуючи угоди, товари та інші цінності.

"Ведмеді" — спекулянти і хеджери, що розраховують на зниження цін, скуповуючи товари, угоди та інші цінності.

Абсолютна рента утворюється як надлишок суспільної вартості сільськогосподарської продукції над ціною виробництва (затрати виробництва плюс середній прибуток).

Абстракція – відмова від поверхневих, несуттєвих сторін явища з метою розкриття його внутрішніх, істотних, сталих і загальних зв'язків.

Аграрні відносини — це складова частина економічних відносин, які виникають у сільському господарстві з приводу володіння й використання землі як головного засобу сільськогосподарського виробництва, а також виробництва, розподілу, обміну й споживання сільськогосподарської продукції та послуг.

Агропромисловий комплекс — це організаційно-економічна форма інтеграції сільськогосподарських і промислових видів діяльності; сукупність галузей народного господарства, зайнятих виробництвом сільськогосподарської продукції, її зберіганням, переробкою і доведенням до споживача, а також виробництвом відповідних засобів виробництва.

Акції — цінні папери, випущені акціонерними товариствами, які засвідчують вкладення певної кількості капіталу і дають право їхньому власникові на отримання певного доходу (дивіденду) з прибутку акціонерного товариства.

Амортизаційний фонд — грошовий фонд, призначений для відновлення вартості спожитих елементів основного капіталу, які вибувають із виробничого процесу в міру свого фізичного та морального зношування.

Амортизаційні відрахування — щорічне списання частини вартості основного капіталу; частина валових витрат підприємства.

Амортизація основного капіталу — процес поступового перенесення вартості основного капіталу на новостворену продукцію в міру його зношування.

Аналіз і синтез як метод дослідження застосовується в єдності двох його складових.

Асигнування — видатки на утримання підприємств та установ.

Аудиторська фірма здійснює консультування з питань бухгалтерського обліку та контролю фінансової діяльності щодо проведення господарсько-фінансових ревізій; управління через систему обліку; готує висновки стосовно достовірності фінансового звіту фірм, що підлягають аудиторському контролю.

Аукціон — форма організації реалізації товарів та послуг, що ґрунтується на проведенні публічних торгів, де право купити має той, хто пропонує найвищу ціну.

Банкнота — це вексель банку, за яким пред'явник може в будь-який час одержати гроші і яким банк замінює комерційний вексель.

Безробіття — соціально-економічне явище, пов'язане з перевищенням пропозиції робочої сили відносно попиту на неї, стан незайнятості частини економічно активного населення.

Білатеральна монополія — це тип ринкової структури, при якій виникає протиборство єдиного постачальника і єдиного споживача. Такий ринок виникає на ринку електроенергії, водо- та газопостачання.

Білонна монета — розмінна монета, що виготовляється з недорогоцінних металів або їх сплавів, номінальна вартість якої перевищує вартість вміщеного в неї металу та витрат на її чеканку.

Біметалізм — це система, у якій роль загального еквівалента закріплюється на рівних правах за двома благородними металами — золотом і сріблом.

Біржа — організаційно-правова форма оптової торгівлі масовими товарами за стандартами та зразками (товарна біржа) або систематичних операцій з купівлі-продажу цінних паперів (фондова біржа), валюти (валютна біржа), робочої сили (біржа праці), угод із фрахтування (фрахтова біржа).

Біржа праці — державна структура, яка опосередковує стосунки між роботодавцями і найманою робочою силою.

Благо — матеріальні та нематеріальні цінності, що приносять людям користь, щастя тощо, необхідні для нормальної життєдіяльності.

Брокер — торговий посередник, який забезпечує укладання угод за бажанням клієнтів та за їхній рахунок.

Бухгалтерський прибуток визначається як різниця між валовим доходом (виручкою від реалізації продукції) та бухгалтерськими (зовнішніми) витратами виробництва.

Бюджет сім'ї — це баланс сімейних доходів та витрат.

Бюджетна система України — це сукупність бюджетів різних рівнів: державного; бюджету Автономної Республіки Крим; обласних; бюджетів міст Києва та Севастополя; міських бюджетів; районних; районних бюджетів у містах; сільських та селищних.

Валовий внутрішній продукт, ВВП — загальна ринкова вартість усіх кінцевих товарів та послуг, вироблених у країні за рік.

Валовий дохід — сумарний річний дохід підприємства (фірми), отриманий у результаті виробництва і продажу продукції та послуг.

Валовий дохід дорівнює виторгу від реалізованих товарів і послуг.

Валовий національний продукт, ВНП — загальна ринкова вартість усіх кінцевих товарів та послуг, вироблених за рік за допомогою факторів виробництва, що належать резидентам країни незалежно від того, де ці фактори застосовуються, — у національній економіці чи за кордоном.

Валютна біржа — біржа, що здійснює на регулярній та впорядкованій основі купівлю-продаж іноземної валюти за , ринковими цінами.

Валютний курс — це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошових одиницях іншої країни.

Варрант — цінний папір, що випускається разом з облігацією чи привілейованою акцією і дає її власникові право на додаткові пільги у визначений час.

Вартість товару — це уречевлена в товарі суспільна праця виробника.

Ваучер — майновий купон, що видається в процесі приватизації державного майна для придбання акцій підприємств, які підлягають приватизації.

Вексель — письмове боргове зобов'язання за встановленою законом формою, яке видається позичальником (боржником, векселедавцем) кредитору (векселеотримувачу), що надає

останньому право вимагати від боржника повернення зазначеної у векселі суми в певний строк.

Вексель — це письмове боргове зобов'язання суворо встановленої законом форми, в якому вказані величина грошового боргу, строки сплати цього боргу, а також право власника вимагати від боржника сплати боргу при настанні встановленого строку.

Венчурне підприємництво здійснюється у сфері фінансування високотехнологічних проектів з метою отримання максимального прибутку.

Виробнича функція — це технологічне співвідношення, що відображає залежність між сукупними витратами факторів виробництва та максимальним обсягом випуску продукції.

Витрати виробництва — вартісна оцінка затрат економічних ресурсів, здійснених підприємцями задля виробництва продукції.

Відкрита інфляція – інфляція, яка розвивається вільно, ніким не стримується.

Відкрита монополія — це економічне явище, при якому фірма на деякий період стає єдиним постачальником певного продукту, не володіючи при цьому ніяким спеціальним захистом від конкуренції, як це має місце у випадку закритої або природної монополії.

Відрядна заробітна плата — це форма, що заохочує збільшення обсягів виробництва продукту. Вона застосовується тоді, коли саме від інтенсивності праці робітника залежить обсяг виробництва.

Відсотковий дохід — це дохід, що виплачується власникам цінних паперів і банківських депозитів.

Відчуження – це позбавлення суб'єкта права на володіння, користування і розпорядження тим чи іншим об'єктом власності.

Віолентна (силова) стратегія – стратегія, яка характерна для фірм, що діють у сфері великого стандартного виробництва товарів та послуг.

Власний капітал — капітал, вкладений власником фірми, визначений як різниця між сукупними активами фірми та її зобов'язаннями.

Власність – це сукупність відносин між суб'єктами господарювання з приводу привласнення умов та результатів виробництва.

Власність трудового колективу – спільна власність, передана державою чи іншим суб'єктом у розпорядження колективу

підприємства (на умовах викупу чи оренди), яка використовується відповідно до чинного законодавства.

Внутрішні (неявні) витрати — витрати фірми на використання власних ресурсів. Вони включають недоотримані підприємцем доходи при найвигіднішому альтернативному застосуванні власних ресурсів.

Внутрішній борг — борг перед юридичними та фізичними особами країни.

Внутрішньогалузева конкуренція — це конкуренція між товаровиробниками, що діють в одній галузі народного господарства. Через різний рівень техніки, організації виробництва, продуктивності та інтенсивності праці тощо у кожного з них встановлюється індивідуальна вартість виробництва певного товару.

Всезагальний економічний закон зростання потреб відбиває внутрішньо необхідні, суттєві й сталі зв'язки між виробництвом та споживанням, потребами та існуючими можливостями їхнього задоволення.

Галопуюча інфляція — інфляція, коли ціни зростають швидко, а саме: щорічно на 20—100 %.

Гіперінфляція — інфляція, коли ціни зростають астрономічно, а саме: щодня на 1—2 % або на 500 % і більше на рік.

Господарський механізм є структурним елементом економічної системи, що складається із сукупності форм і методів регулювання економічних процесів та суспільних дій господарюючих суб'єктів на основі використання економічних законів, економічних важелів, правових норм та інституційних утворень.

Гранична корисність — додаткова корисність, яку отримує споживач від додаткової одиниці товару чи послуги.

Граничний дохід — приріст валового доходу від продажу додаткової одиниці реалізованих товарів чи послуг:

Гроші — особливий товар, який є загальним еквівалентом при обміні товарів, їхньою формою вартості.

Грошова маса — це сукупність усіх грошових засобів у готівковій і безготівковій формах, які забезпечують реалізацію товарів, послуг і всі нетоварні платежі у народному господарстві.

Грошова система — це форма організації грошового обігу, яка історично склалася в певній країні й законодавчо закріплена державою.

Грошовий дивіденд — це платіж із прибутку компанії після сплати нею встановленого податку на прибуток корпорації та відсотків за борговими зобов'язаннями.

Грошовий обіг — це рух грошей у готівковій і безготівковій формах, який обслуговує нетоварні платежі та реалізацію товарів у господарстві.

Демонополізація - діяльність держави, спрямована на обмеження і послаблення монополістичних тенденцій в економіці та посилення конкуренції. Втілюється в антимонопольній політиці.

Державна власність — це така система відносин, за якої абсолютні права на управління і розпорядження власністю здійснюють органи (інститути) державної влади.

Державне казначейство — орган, на який покладено функції використання державного бюджету; обліку його касового виконання; управління державним внутрішнім та зовнішнім боргом.

Державне підприємство — підприємство, основні засоби якого є державною власністю, а керівники призначаються державними органами або працюють за контрактом.

Державний борг - нагромаджена сума позичених урядом коштів для фінансування дефіциту державного бюджету.

Державні фінанси — особлива сфера розподільчих відносин, пов'язана з первинним і вторинним розподілом та використанням ВВП з метою утворення фонду грошових засобів, необхідного для здійснення державою покладених на неї функцій.

Дефіцитний бюджет, коли видатки перевищують доходи;

Дефляція — загальне зниження середнього рівня цін в економіці. Процес, протилежний інфляції.

Диверсифікати — багатогалузеві корпорації, об'єднані системою участі, виробничою кооперацією, патентно-ліцензійними угодами, спільними виробничими та науково-дослідними програмами, єдиною системою фінансування.

Дивіденди — виплати акціонераві, які здійснює компанія як у формі готівки, так і у формі акцій.

Диференційна рента II — виникає в результаті штучного підвищення продуктивності землі завдяки використанню ефективніших засобів виробництва, тобто за рахунок додаткових вкладень капіталу в землю.

Диференційна рента І — це додатковий чистий дохід, одержуваний у результаті продуктивнішої праці на кращих за природною родючістю і місцезнаходженням землях.

Диференційна рента утворюється незалежно від форм власності на землю.

Додаткова вартість — вартісна форма додаткового продукту, створеного додатковою працею найманих робітників.

Домашні господарства (домогосподарства) - господарства, які ведуть одна або кілька осіб, що мають спільне житло. За рекомендацією ООН вони повинні базуватися на побутовому укладі, в межах якого задовольняються потреби відтворення робочої сили та розвитку особистості.

Досконала конкуренція передбачає, що ринок складається з великої кількості конкурентів (виробників, продавців). Вони пропонують покупцям товарний продукт з однаковими якісними параметрами або ж цілком ідентичні товари. Причому частка кожного з них настільки мала, що практично ніхто не може впливати на ціну ринку.

Дотації — допомога підприємствам, організаціям, установам для покриття збитків з метою підтримки.

Дохід розглядається як грошові та натуральні надходження до суб'єктів господарського життя.

Дуополія — це тип ринкової структури, при якій існує тільки два постачальники певного товару і між ними повністю відсутні монополістичні угоди про ціни, ринки збуту та інше.

Економіка – найважливіша сфера суспільного життя, в якій на основі використання різноманітних ресурсів здійснюється виробництво, розподіл, обмін та споживання продуктів людської діяльності, формується і постійно розвивається система продуктивних сил і економічних відносин, якими управляють різні типи економічних законів.

Економікс – суспільна наука про використання обмежених ресурсів з метою максимального задоволення необмежених матеріальних потреб суспільства.

Економічна наука – це сфера розумової діяльності людини, функцією якої є пізнання та систематизація об'єктивних знань про закони і принципи розвитку реальної економічної дійсності.

Економічна політика — це цілісна система заходів держави, спрямованих на розвиток національної економіки в інтересах усіх

соціальних груп суспільства. Вона має визначати оптимальні варіанти вирішення економічних проблем.

Економічна система – це сукупність взаємопов'язаних і відповідним чином упорядкованих елементів економіки, що утворюють певну цілісність, економічну структуру суспільства.

Економічне зростання - розвиток національної економіки протягом певного періоду, котрий вимірюється абсолютним приростом чи темпами приросту валового внутрішнього продукту, валового національного продукту і національного доходу в цілому або темпами приросту цих показників у розрахунку на душу населення.

Економічне мислення — це сукупність поглядів, уявлень та суджень людини про реальну економічну дійсність, які визначають її господарську поведінку.

Економічне моделювання – це формалізований опис і кількісний вираз економічних процесів і явищ (за допомогою математики й економетрики), структура якого абстрактно відтворює реальну картину економічного життя. Економічні моделі дають можливість наочно і глибше дослідити основні риси й закономірності розвитку реального об'єкта пізнання.

Економічний експеримент – штучне відтворення економічних процесів і явищ з метою вивчення їх за оптимально сприятливих умов та подальшого практичного впровадження.

Економічний прибуток визначається як різниця між валовим доходом та економічними (зовнішніми і внутрішніми, включаючи нормальний прибуток) витратами виробництва.

Економічний прибуток —чистий прибуток, що залишається після вилучення з виторгу від реалізації всіх витрат, включаючи і нормальний прибуток.

Економічний цикл (цикл ділової активності) — це коливання рівня ділової і активності, коли за зростанням активності настає її зниження, яке знову змінюється зростанням.

Економічні відносини – це відносини між людьми з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних та нематеріальних благ.

Економічні закони відбивають найсуттєвіші, стійкі, постійно повторюванні, причинно-наслідкові взаємозв'язки і взаємозалежності економічних процесів і явищ. Закони виражають сутність економічних відносин.

Економічні інтереси – усвідомлене прагнення економічних суб'єктів задовольнити певні потреби, що є об'єктивним спонукальним мотивом їхньої господарської діяльності.

Економічні інтереси – усвідомлені економічні потреби окремих людей, колективів, суспільства; об'єктивні спонукальні мотиви трудової діяльності.

Економічні категорії – це абстрактні, логічні, теоретичні поняття, які виражають суттєві властивості економічних явищ і процесів. Наприклад: власність, товар, капітал, прибуток, ринок, попит, робоча сила, заробітна плата та ін.

Економічні потреби – це потреби в економічних благах.

Економічно активне населення за визначенням МОП (Міжнародної організації праці), — це частина працездатного населення, яка пропонує свою робочу силу для виробництва товарів та послуг.

Експлерентна (піонерська) стратегія пов'язана зі створенням нових або радикальною зміною старих сегментів ринку.

Еластичність – здатність однієї економічної змінної реагувати на зміни, що відбулися в іншій економічній змінній.

Еластичність попиту за ціною (E_{Dp}) показує, на скільки відсотків зміниться обсяг попиту, якщо ціна зміниться на один відсоток.

Еластичність пропозиції — це чутливість пропозиції до змін, що відбуваються в ціні товару, який підприємець готовий поставити на ринок.

Ефективність виробництва — категорія, яка характеризує віддачу, результативність виробництва. Вона свідчить про приріст обсягів виробництва; а також про те, якою ціною, якими витратами ресурсів досягається цей приріст, тобто свідчить про якість економічного зростання.

Зайнятість — сукупність економічних, правових, соціальних, національних та інших відносин, пов'язаних із забезпеченням економічно активного населення робочими місцями та їхньою діяльністю в суспільному виробництві з метою одержання доходу.

Закон вартості — це закон, який передбачає, що виробництво і обмін товарів мають здійснюватися на основі їхньої вартості, тобто як обмін еквівалентів.

Закон граничної корисності — закон, який визначає характер динаміки в часі граничної корисності, тобто корисності останньої одиниці певного продукту.

Закон грошового обігу передбачає, що протягом певного періоду в обігу має бути певна, об'єктивно зумовлена грошова маса. Він з'ясовує внутрішні зв'язки між кількістю грошей в обігу і масою товарів, рівнем цін, швидкістю обороту грошей.

Закон попиту – причинно-наслідковий зв'язок між ціною товару і величиною попиту.

Закон пропозиції – сталий причинно-наслідковий зв'язок між ціною та обсягом товарів (послуг), який товаровиробник здатний поставити на ринок.

Закрита монополія — це галузь, захищена від конкуренції за допомогою юридичних обмежень. Прикладом може слугувати патентний захист, інститут авторських прав.

Залучений капітал створюється за рахунок розміщення цінних паперів та отримання банківського кредиту.

Засоби праці — це річ або комплекс речей, якими людина діє на предмети праці.

Збалансована інфляція — ціни товарів різних товарних груп відносно один одного не змінюються. Ціни підвищуються досить повільно і одночасно на більшість товарів та послуг.

Звужене відтворення - повторення суспільного виробництва в обсягах, що є меншими, ніж у попередньому періоді.

Змінний капітал — частина авансового промислового капіталу, вкладена в найм робочої сили, яка змінює свою вартість у процесі виробництва і є джерелом додаткової вартості.

Зміст закону пропозиції полягає в тому, що чим вища ціна (за інших однакових умов), тим більше товару за такою ціною товаровиробники готові запропонувати на ринок упродовж певного проміжку часу, і навпаки, чим нижча ціна, тим менше товарів виробник бажатиме і зможе поставити на ринок.

Зміст перехідної економіки — формування нових елементів та системоутворення їх, яке дає можливість зайняти новому панівне місце в ієрархії підсистем та системи як цілого.

Змішане товариство (командитне) — об'єднання кількох фізичних і (або) юридичних осіб для спільної діяльності на основі договору. Воно складається із дійсних членів (комплементарів), які несуть повну (необмежену) відповідальність за зобов'язаннями

товариства, та членів-вкладників (командитистів), які відповідають за зобов'язаннями товариства тільки своїми внесками.

Зовнішні (явні) витрати — витрати на оплату економічних ресурсів, постачальники яких не є власниками фірми (грошові витрати на придбання сировини, палива, обладнання, трудових та транспортних послуг тощо).

Зовнішній борг — борг перед іноземними країнами (міжнародними фінансовими організаціями, урядами іноземних країн та іноземними приватними особами й організаціями).

Індекс Лернера — індикатор монопольної влади, який визначається за формулою

Індекс Херфіндаля—Хіршмана — показник концентрації галузевого ринку, або, інакше кажучи, розподілення "ринкової влади" між усіма учасниками ринку.

Індивідуальний попит — це попит окремого споживача.

Індивідуальні підприємства є власністю однієї особи, котра покладає на себе не тільки фінансовий ризик, а й виключну відповідальність за управління. Підприємець є водночас і власником, і працівником, і бухгалтером, і управлінцем.

Індукція і дедукція — діалектичний метод дослідження. Індукція — спосіб пізнання, що ґрунтується на отриманні загальних висновків, сходження від абстрактного до конкретного; дедукція — навпаки. Між собою вони так само органічно пов'язані.

Інжиніринг — система надання послуг фірмою-консультантом фірмі-клієнту при будівництві промислових та інших об'єктів.

Інституціоналізм — один із напрямів сучасної економічної думки, представники якого (Т. Веблен, Дж. Коммонс, У. Мітчелл, Дж. Гелбрейт, Я. Тінберген, Г. Мюрдаль та ін.) розглядають економіку як систему, в якій відносини між господарюючими суб'єктами складаються під впливом як економічних, так і правових, політичних, соціологічних і соціально-психологічних факторів. Об'єктами вивчення для них є "інститути", під якими вони розуміють державу, корпорації, профспілки, а також правові, морально-етичні норми, звичаї, інстинкти і т. ін.

Інтерес — форма вияву потреби, усвідомлення прагнення людини до задоволення її.

Інфляція — це знецінення грошей, спричинене диспропорціями в суспільному виробництві та порушенням законів грошового обігу, яке виявляється у стійкому зростанні цін на товари і послуги.

Інфляція попиту — це порушення рівноваги між попитом і пропозицією з боку попиту.

Інфляція пропозиції — зростання цін внаслідок підвищення витрат виробництва або скорочення сукупної пропозиції.

Інфраструктура ринку — комплекс інститутів, служб, підприємств, організацій, які забезпечують нормальний режимі безперебійного функціонування ринку.

Капітал — самозростаюча авансована вартість; вкладення, які дають змогу отримати дохід.

Картель — угода (гласна або негласна) між незалежними підприємствами щодо проведення єдиної цінової політики, розподілу ринків збуту, узгодження умов обміну патентами, ліцензіями тощо. Виробнича діяльність картельною угодою не регламентується.

Кейнсіанство — одна з провідних сучасних теорій, яка обґрунтовує об'єктивну необхідність активного втручання держави в регулювання ринкової економіки шляхом стимулювання сукупного попиту й інвестицій через проведення певної кредитно-бюджетної політики. Засновником теорії є видатний англійський економіст Дж. М. Кейнс, ідеї якого, викладені в його головній праці "Загальна теорія зайнятості, процента і грошей" (1936 р.).

Класична політична економія - один із провідних наукових напрямів світової економічної думки, який виник з розвитком капіталізму. Засновники У. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо зосереджують увагу на аналізі економічних явищ і закономірностей розвитку всіх сфер суспільного виробництва, прагнуть розкрити економічну природу багатства, капіталу, доходів, кредиту, обігу, механізму конкуренції. Саме вони започатковують трудову теорію вартості, а ринок розглядають як саморегулюючу систему.

Коефіцієнт еластичності — міра реагування однієї змінної на зміни іншої, виражена як відношення процентних змін. Іншими словами, це відношення відсоткової зміни однієї величини до відсоткової зміни іншої.

Коефіцієнт еластичності попиту за доходом визначається як відношення відсоткової зміни обсягу попиту на товар до відсоткової зміни обсягу доходу споживача.

Коефіцієнт перехресної еластичності попиту — це відношення відсоткової зміни попиту на товар А до відсоткової зміни ціни товару В.

Командна економіка – економічна система, що функціонує на засадах абсолютизації принципу централізму, тотального одержавлення економіки, недооцінки товарно-грошових відносин і ринкових механізмів.

Комунальні підприємства є власністю влади адміністративно-територіальних утворень.

Комутантна (локальна) стратегія переважає в умовах звичайного бізнесу в місцевих (локальних) масштабах.

Конвертованість валюти – це ступінь здатності валюти вільно обмінюватися на національні грошові одиниці інших країн.

Конгломерат — багатогалузеве об'єднання, яке виникає на основі інтенсивної експансії головної фірми у чисельні, мало пов'язані між собою галузі економіки шляхом скуповування пакетів акцій інших підприємств.

Конкуренція – економічне суперництво між відокремленими виробниками продукції, робіт, послуг щодо задоволення інтересів, пов'язаних з продажем продукції, виконанням робіт, наданням послуг одним і тим самим споживачам.

Консалтингові фірми надають послуги суб'єктам економіки з питань: дослідження і прогнозування ринку; оцінки торговельно-політичних умов здійснення експортно-імпортних операцій; розробки і впровадження маркетингових програм тощо.

Консолідований бюджет — це об'єднаний бюджет центрального уряду і бюджети місцевих органів влади.

Концентрація виробництва — це зосередження засобів виробництва, працівників і обсягів виробництва на великих підприємствах.

Концерн — об'єднання багатьох промислових, фінансових, торговельних підприємств, які формально зберігають свою самостійність, але фактично підпорядковані фінансовому контролю та керівництву головної фірми, яка несе відповідальність за господарську діяльність об'єднаних підприємств у межах пакетів акцій кожного з них.

Кооператив — об'єднання громадян з метою спільного виробництва та збуту продукції, закупівлі та споживання товарів і послуг, будівництва, споживання житла тощо.

Кооперативна власність – це об'єднана власність членів окремого кооперативу, створена на добровільних засадах для здійснення спільної діяльності. Власність кооперативу формується в

результаті об'єднання майна, грошових внесків його членів і доходів, одержаних від їхньої спільної трудової діяльності. Кожен член кооперативу має однакові права на управління та дохід, який розподіляється відповідно до внесеного паю і трудового вкладу членів і кооперативу.

Корисність – це ступінь задоволення або приємності, які отримує конкретна людина від споживання того чи іншого товару або послуги.

Корпорація (акціонерне товариство) — форма об'єднання капіталів учасників акціонерного товариства. Вона засвідчує внесення капіталу у формі акцій і дає право акціонеру на отримання доходу та участь в управлінні товариством.

Кредитна картка — це іменний платіжно-розрахунковий документ, який засвідчує особу власника рахунка в банку і надає йому право на придбання товарів і послуг у кредит без сплати готівкою.

Кредитні гроші — це знаки вартості, які функціонують на основі кредитної угоди та виражають відносини між кредитором і боржником.

Крива Лоренца — графічне зображення фактичного стану в розподілі доходів між окремими частинами населення.

Крос-курс — це співвідношення між двома валютами, яке встановлюється, виходячи з їхнього курсу відносно третьої валюти.

Кругооборот промислового капіталу — безперервний рух капіталу по трьох стадіях із послідовною зміною форм та поверненням у свою початкову форму у збільшеному, як правило, розмірі.

Лібералізація економіки - необмежене розширення свободи господарської діяльності, у першу чергу підприємництва. Під час економічної кризи це призвело до руйнівних процесів у народному господарстві України.

Лізинг — форма довгострокової оренди, де орендодавцем є лізингова компанія. Орендатор бере на себе відповідальність за збереження орендованого майна, сплату орендних платежів, податків та страхових платежів. Строк оренди майна визначається від 40 до 90 % тривалості звичайного терміну експлуатації об'єктів, що здаються в оренду.

Магазин — підприємство роздрібною торгівлі.

Маклер (дилер, джобер) — біржовий посередник, котрий купує і продає тільки для себе й за свій рахунок.

Макроекономіка вивчає закономірності функціонування господарства в цілому, тобто на рівні національної економіки. Об'єктом її дослідження є валовий національний продукт, національний дохід, національне багатство, рівень життя населення, проблеми безробіття, інфляція та її причини, грошовий обіг, рух процента, податкова політика, кредитно-банківська система та ін.

Маржиналізм — теорія, яка пояснює економічні процеси і явища, виходячи з універсальної концепції використання граничних, крайніх ("max" чи "min") величин, які характеризують не внутрішню сутність самих явищ, а їхню зміну у зв'язку зі зміною інших явищ. Дослідження маржиналістів ґрунтуються на таких категоріях, як "гранична корисність", "гранична продуктивність", "граничні витрати" і т. ін. Представники — К. Менгер, Ф. Візер, У. Джевонс, Л. Вальрас.

Маркетинг — різновид діяльності фірм, пов'язаний із продажем та збутом продукції, що включає: розробку товару, дослідження ринку, налагодження комунікацій, організацію розподілу, встановлення цін, розгортання сервісного обслуговування тощо.

Марксизм, або політична економія праці — засновники цього напрямку К. Маркс і Ф. Енгельс досліджують систему законів капіталістичного суспільства з позицій робітничого класу. Продовжуючи дослідження трудової теорії вартості, зробили аналіз розвитку форм вартості, запропонували свої концепції додаткової вартості, грошей, продуктивності праці, відтворення, економічних криз, земельної ренти.

Маса прибутку — це абсолютний розмір прибутку в грошовому вираженні.

Мегаекономіка вивчає закономірності функціонування і розвитку світової економіки в цілому, тобто на глобально-планетарному рівні.

Мезоекономіка вивчає окремі галузі й підсистеми національної економіки (агропромисловий комплекс, військово-промисловий комплекс, торговельно-промисловий комплекс, територіально-економічні комплекси, вільні економічні зони та ін.).

Меркантилізм — перша економічна школа, яка вважала джерелом багатства торгівлю, а саме багатство ототожнювала із

золотом; розробляла рекомендації щодо розвитку міжнародної торгівлі. Представники: А. Монкретьєн, Т. Манн, Д. Юм.

Мерчендайзинг — система форм та методів активізації торгівлі.

Метод економічної теорії – засіб пізнання як певна сукупність або комплекс прийомів і операцій з метою теоретичного відтворення, мисленого уявлення і моделювання господарських явищ і процесів, відтворення економічної системи, її законів, дійсного соціально-економічного розвитку суспільства.

Міжгалузєва конкуренція — це конкуренція між товаровиробниками, які діють у різних галузях народного господарства.

Міжнародна конкуренція — це конкуренція виробників на світовому ринку, яка поєднує внутрішньогалузєву і міжгалузєву конкуренцію.

Мікроекономіка вивчає економічні процеси і поведінку економічних суб'єктів первинної ланки: домогосподарства, підприємства, фірми. Вона аналізує ціни окремих товарів, витрати на їхнє виробництво, прибуток, заробітну плату, попит і пропозицію на товари та ін.

Мінімальна заробітна плата — грошовий еквівалент, що забезпечує задоволення потреб на рівні простого відтворення робочої сили найнижчої кваліфікації, за умови здійснення трудового процесу в межах суспільно-нормативної інтенсивності праці.

Мінова вартість є певним кількісним співвідношенням (пропорцією), в якому товар одного роду обмінюється на товар іншого роду.

Монетаризм – економічна школа неоліберального напрямку, що доводить доцільність непрямого та обмеженого втручання держави в економіку шляхом регулювання грошового обігу; теорія, яка приписує грошовій масі, що перебуває в обігу, роль визначального фактора у формуванні економічної кон'юнктури, розвитку виробництва і змінах обсягів валового внутрішнього продукту (ВВП).

Монометалізм — це грошова система, в якій роль загального еквівалента закріплюється за одним благородним металом — золотом.

Монополістична конкуренція діє на ринку з відносно великою кількістю економічних суб'єктів (від 10 до 100), кожен з яких має певний вплив на ціни внаслідок специфічного товару, який він виготовляє, й може мати і реалізовувати монопольну владу. Крива попиту має спадний характер.

Монопольна (ринкова) влада полягає у здатності фірми впливати на ринкову ціну. Чистий монополіст має абсолютну ринкову владу, його здатність впливати на ціну обмежує лише попит споживачів. Тому фірма-монополіст є ціноутворювачем, тобто встановлює ціну на ринку.

Монопольна рента утворюється на землях особливої якості чи в особливих кліматичних умовах.

Монопольний прибуток — прибуток фірми, яка займає монопольне (виключне) становище на ринку.

Монопсонія — це тип ринкової структури, при якій існує монополія одного покупця товару. Обмежуючи свої закупівлі, покупець забезпечує собі монопольний прибуток за рахунок втрати частини доходів продавця.

Муніципальна (комунальна) власність — це власність, яка перебуває в розпорядженні регіональних державних органів (області, міста, району тощо).

Натуральне господарство — це такий тип організації виробництва, при якому люди виробляють продукти для задоволення своїх власних потреб, тобто продукти праці не набувають товарної форми та призначені для власного і внутрішнього господарського споживання виробниками.

Національне багатство — це сукупність створених та нагромаджених у країні працею всього суспільства матеріальних благ, розвіданих природних ресурсів, досягнутого рівня освіти людей, їхнього досвіду, майстерності, творчих здібностей, які призначені для розширеного відтворення з метою підвищення добробуту нації.

Незбалансована інфляція — інфляція, коли співвідношення цін у різних товарних групах змінюється на різні відсотки і по-різному на кожний вид товару.

Неокласичний напрям — одна з основних сучасних економічних теорій, яка отримала ще назву «суб'єктивна школа», виступає проти активного втручання держави в економіку. Виник у 70-і роки XIX ст.

Неокласичний синтез — узагальнююча концепція, представники якої (Д. Хікс, Дж. Б'юкенен, П. Самуельсон та ін.) обґрунтовують принцип поєднання ринкового і державного регулювання економічних процесів, наголошують на необхідності руху до змішаної економіки. Дотримуються принципу раціонального синтезу неокласичного і кейнсіанського напрямку економічної теорії.

Неочікувана інфляція характеризується раптовим стрибком цін, зумовленим збільшенням суспільного попиту населення на споживчі товари під впливом інфляційних очікувань.

Нецінова конкуренція пов'язана зі стратегією боротьби, спрямованої не на зміну цін, а на створення зовнішніх умов, які поліпшують реалізацію продукції.

Номінальна заробітна плата — суму грошей, яку отримує власник робочої сили за певний проміжок часу (годину, день, місяць);

Номінальний дохід — загальна сума доходу в цінах поточного періоду.

Норма амортизації — виражене у відсотках відношення річної суми амортизації до вартості елементів основного капіталу.

Норма прибутку характеризує ступінь прибутковості капіталу і визначається як відсоткове відношення маси прибутку до всього авансованого капіталу.

Нормальний (збалансований) бюджет - коли надходження і видатки бюджету врівноважені.

Нормальний прибуток — звичайний для галузі дохід від економічних ресурсів; мінімальний дохід, який стимулює підприємця продовжувати справу, залишаючись у певній сфері бізнесу.

Нормальний прибуток визначається як сума всіх мінімальних потенційних доходів, що є втратами від альтернативних варіантів використання можливостей підприємця, тобто це альтернативні, або неявні, витрати.

Об'єкт підприємництва — сукупність певних видів економічної діяльності, в межах якої шляхом комбінації ресурсів підприємець домагається максимізації доходу.

Об'єкти власності — це все те, що можна привласнити чи відчужити.

Об'єкти економічних інтересів — економічні блага (товари, послуги, інформація тощо).

Облігація — документ, що засвідчує передачу грошей у борг на певний строк з правом отримання щорічного фіксованого доходу та зобов'язання про повернення суми боргу у визначений строк.

Оборот капіталу — це безперервно повторюваний кругообіг капіталу, в результаті якого авансовані кошти повністю повертаються до своєї початкової форми.

Оборотний капітал — частина промислового капіталу, що функціонує у вигляді предметів праці, незавершеного виробництва,

готової продукції, грошових коштів (у тому числі заробітної плати), обертаючись і переносячи свою вартість на новостворену продукцію протягом одного виробничо-технологічного циклу.

Олігополія — це тип ринкової структури, коли декілька великих фірм монополізують виробництво та збут основної маси продукції і ведуть між собою нецінову конкуренцію.

Олігопсонія — це тип ринкової структури, при якій існує невелика вузькоспеціалізована група покупців певного товару. Обмежуючи закупівлі товару, покупці забезпечують собі монопольний прибуток за рахунок втрати частини доходів продавця.

Онкольні угоди — система купівлі реального товару або цінних паперів, за якою ціна не фіксується аж до вимоги покупця. Продавець страхує себе хеджуванням продажу. Ціна, за якою він закриває хедж, стає ціною закупівлі реального товару.

Опціон — договірне зобов'язання купити або продати певний вид цінностей чи фінансових прав за встановленою на момент підписання угоди ціною в межах певного періоду.

Організаційно-економічні відносини — це відносини між людьми з приводу застосування способів і методів організації та управління суспільним виробництвом (відносини обміну діяльністю між людьми, спеціалізація праці, кооперування, концентрація та комбінування виробництва).

Орендна плата — це платіж, який орендар вносить власнику землі за користування земельною ділянкою.

Основне завдання конкуренції — завоювати ринок у боротьбі за споживача, перемогти своїх конкурентів, забезпечити одержання сталого прибутку.

Основний капітал — складова промислового капіталу, яка функціонує у натуральній формі засобів виробництва протягом кількох виробничо-технологічних циклів, частинами переносячи свою вартість на новостворену продукцію.

Очікувана інфляція — інфляція, яку можна спрогнозувати на будь-який період часу (зазвичай це прямий результат антиінфляційних дій уряду).

Паперові гроші — це знаки, символи, представники повноцінних (золотих) грошей в обігу, які наділені державною владою примусовим курсом обігу. Паперові гроші не мають власної вартості, тому що затрати на виготовлення їх незначні, але мають купівельну спроможність.

Патієнтна (сегментна) стратегія притаманна фірмам, що обрали шлях вузької спеціалізації. Вона передбачає виготовлення особливої, унікальної продукції для обмеженого кола споживачів.

Перехресна еластичність попиту — це чутливість споживчого попиту на товар А до змін, що відбулися в ціні супутнього товару В.

Персональний розподіл доходів — це розподіл доходів між окремими фізичними особами, сім'ями або домогосподарствами. Аналіз персонального розподілу доходів дає можливість виявити фактори, що визначають рівень і структуру доходів окремих сімей.

Підприємець — основний господарюючий суб'єкт ринку.

Підприємництво — самостійне організаційно-господарське новаторство, використання різних можливостей для випуску конкурентоздатної продукції, отримання переваг на ринку з метою найкращого задоволення потреб споживача, отримання прибутку і самореалізації власної мети.

Підприємство — основна ланка народного господарства, яка забезпечує виробництво переважної маси благ, здійснює науково-дослідницьку, комерційну та ін. діяльність з метою отримання доходу (прибутку). Є юридичною особою. Існує багато видів підприємств, які розрізняють за багатьма критеріями, починаючи з власності.

Повзуча інфляція — інфляція, що розвивається поступово, коли ціни зростають незначною мірою, але неухильно, а саме: до 10 % на рік.

Повна зайнятість — максимально можливе залучення в суспільне виробництво економічно активного населення; визначається як така кількість умов природного рівня безробіття.

Повне товариство — об'єднання громадян та (або) юридичних осіб з метою здійснення спільної господарської діяльності на основі угоди (договору) між ними. Повне товариство не є юридичною особою, його члени зберігають повну самостійність, але несуть повну солідарну відповідальність за зобов'язаннями не тільки майном підприємства, а й своїм власним майном.

Погодинна форма заробітної плати застосовується там, де потрібно виробляти продукту саме стільки, скільки того вимагає технологія. Надлишок виробленої продукції є порушенням технології і не стимулюється.

Політика експансії — заходи держави, що спрямовані на розширення сукупного попиту; використовуються тоді, коли економіка перебуває у фазі спаду; держава прагне підвищити рівень

ділової активності, для цього вона використовує такі важелі, як зниження податків, збільшення державних витрат, зменшенні норми обов'язкових банківських резервів та облікової ставки центрального банку. Політика експансії створює передумови для подолання кризи і переходу економіки у фазу пожвавлення та зростання.

Політика стримування — заходи держави, що спрямовані на обмеження сукупного попиту; застосовуються в тому разі, коли економіка перебуває у фазі піднесення, для запобігання виникнення інфляційного вибуху держава використовує підвищення ставок оподаткування, скорочення державних витрат, підвищення облікової ставки центрального банку та норми обов'язкових резервів тощо.

Політична економія – наука про виробничі відносини та економічні закони, які об'єктивно регулюють процес суспільного відтворення. У більш широкому розумінні – це наука про загальні закономірності розвитку господарства в умовах обмеженості ресурсів, підвищення ефективності економіки та забезпечення добробуту людей. Різні школи економічної думки допускають відмінності у формулюванні предмету. Політекономія є базовою, фундаментальною наукою для решти економічних дисциплін.

Помірна інфляція – це така інфляція, яка у розвинутих країнах Заходу не розглядається як негативний фактор, а навпаки, вона стимулює розвиток економіки, надає їй необхідного динамізму (3—5 % на рік).

Попит – (в економічній науці) платоспроможна потреба, тобто потреба, яку суб'єкт здатний сплатити.

Постійний капітал — частина авансового промислового капіталу, яка вкладається у засоби виробництва і переноситься конкретною працею на новостворений продукт, не збільшуючи його вартості.

Потреба – це нужда в чому-небудь, об'єктивно необхідному для підтримки життєдіяльності і розвитку людини, колективу, нації, суспільства в цілому.

Право власності – це сукупність узаконених державою прав та норм економічних взаємовідносин фізичних і юридичних осіб, які складаються між ними з приводу привласнення й використання об'єктів власності.

Праця — це свідомо доцільна діяльність людини, спрямована на створення тих чи інших благ з метою задоволення потреб.

Предмети праці — це всі речовини природи, на які спрямована праця людини; вони становлять матеріальну основу майбутнього продукту.

При аналізі об'єкт дослідження розкладається на складові частини, кожна з яких вивчається окремо; при синтезі відбувається об'єднання різних елементів, сторін об'єкта в єдине ціле з урахуванням взаємозв'язків між ними.

Прибуток на капітал — складна економічна категорія, багатогранна за своєю сутністю та конкретними формами вияву. Еволюція наукових уявлень про природу та джерела прибутку відображає розвиток теоретичних досліджень сутності та динаміки руху капіталу.

Прибуток підприємця - плата за організаційну та управлінську діяльність, новаторство та ризик.

Приватна власність – це такий тип власності, коли виключне право на володіння, користування і розпорядження об'єктом власності та отримання доходу належить приватній (фізичній чи юридичній) особі.

Привласнення – процес, що виникає у результаті поєднання об'єкта і суб'єкта привласнення, тобто це конкретно-суспільний спосіб оволодіння річчю; відношення суб'єкта до певних речей як до власних.

Прихована інфляція — це така інфляція, коли держава вживає заходи, спрямовані на безпосереднє стримування цін на товари і послуги.

Продуктивні сили – це сукупність засобів виробництва, працівників з їхніми фізичними і розумовими здібностями, науки, технологій, інформації, методів організації та управління виробництвом, що забезпечують створення матеріальних і духовних благ, необхідних для задоволення потреб людей.

Продуктивність праці – це ефективність трудової діяльності людей у процесі створення життєвих благ.

Пропозиція — це обсяг товарів та послуг, який виробники хочуть і можуть поставити на ринок за різною ціною за певний проміжок часу.

Просте відтворення - відновлення суспільного продукту в незмінних обсягах і незмінній якості.

Просте товарне виробництво — це дрібне виробництво самостійних ремісників і селян, що працюють на ринок.

Профіцитний бюджет, коли доходи перевищують видатки.

Процес агропромислової інтеграції — це встановлення сталих прямих зв'язків селянських господарств із підприємствами й організаціями суміжних галузей (сфери заготівлі, зберігання, переробки й реалізації продукції, а також обслуговування сільського господарства).

Процес суспільного відтворення — це постійне та безперервне відновлення продукту, робочої сили, засобів виробництва, природних ресурсів, інформації, форм та методів організації праці.

Реальна заробітна плата — грошовий еквівалент маси товарів і послуг, які можна придбати за номінальну заробітну плату.

Реальний дохід — дохід з урахуванням зміни цін, або дохід у цінах базового року.

Реальний капітал обслуговує насамперед рух промислового капіталу, відіграє визначальну роль у створенні доходу, втілюючись у матеріально-речові, грошові та духовні цінності.

Рента — це передача частини доходу, створеного землекористувачем, власнику землі.

Ринкова рівновага — ситуація на ринку, коли підприємці пропонують за певною ціною стільки товарів, скільки споживачі

Ринкова система — сукупність ринків та зв'язків між ними; ціновий механізм розподілу обмежених економічних ресурсів, узгодження інтересів та координування рішень економічних суб'єктів.

Ринковий попит — це сума індивідуальних попитів, які пред'являються кожним споживачем при різних цінах.

Ринок — система економічних відносин, пов'язаних з обміном товарів та послуг на основі широкого використання різноманітних форм власності, товарно-грошових і фінансово-кредитних механізмів.

Рівень життя — це рівень забезпеченості людей матеріальними та духовними благами, які необхідні для їхнього нормального існування.

Робоча сила — сукупність фізичних та духовних здібностей людини до найманої праці.

Робоча сила — це здатність людини до праці, сукупність її фізичних та розумових здібностей.

Робоча сила — це сукупність здібностей людини як фізичних, так і інтелектуальних, які вона використовує у процесі праці.

Робоча сила – це сукупність фізичних і розумових здібностей людини, її здатність до праці.

Розвинута форма товарного виробництва — це вищий і ефективніший ступінь товарної організації господарства, заснований на великій приватній власності, найманій праці й машинній індустрії.

Розширене відтворення - виробництво відновлюється у зростаючих масштабах.

Рушійні сили економічного розвитку – взаємодія потреб та інтересів економічних суб'єктів.

Самозайнятість — діяльність з метою отримання доходу, що здійснюється поза наймом.

Середній дохід дорівнює валовому доходу, поділеному на кількість реалізованих товарів і послуг:

Сертифікат (депозитний) — фінансовий документ, випущений банком, який засвідчує наявність грошового депозиту і зобов'язання виплатити цю суму тримачеві сертифікати у певний строк. Це цінний папір на пред'явника. Процент за депозитні сертифікати сплачується щорічно або одночасно із погашенням боргу.

Синдикат — форма об'єднання підприємств, які виробляють однорідну продукцію, що передбачає збереження виробничої самостійності при втраті права на збут продукції. Створена спільна структура займається реалізацією товарів, а доходи розподіляються за часткою кожного підприємства у реалізованій продукції.

Сімейний дохід — сума доходів свідомо організованої на основі родинних зв'язків та спільності побуту невеликої групи людей, життєдіяльність яких спрямована на реалізацію соціальних, економічних та духовних потреб індивідів, сім'ї, суспільства в цілому.

Сім'я - усвідомлено організоване на основі шлюбу і родинних стосунків об'єднання невеликої кількості людей, члени якого пов'язані спільністю проживання, ведення домашнього господарства, майна і цілей. Це складна, динамічна і в значній мірі автономна система, якій найбільше властиві якості самовідтворення та досконалості.

Соціально-економічні відносини – відносини власності зумовлюють історичну специфіку економічної системи, її соціальну структуру, систему влади.

Споживча вартість — це здатність товару задовольняти будь-яку потребу людини.

Споживчий кошик — це вартість основних матеріальних та духовних благ, які необхідних для нормального існування людини певної країни в конкретно-історичний період часу.

Спот-курс — це ціна валюти однієї країни, виражена у валюті іншої країни, встановлена на момент укладення товарної угоди за умови оплати на наступний робочий день після дня укладення угоди.

Стагфляція — це інфляція, яка супроводжується стагнацією виробництва та одночасним зростанням рівня цін і безробіття.

Стратегія віолентів — це така стратегія, коли спираючись на свою силу гіганта, фірма намагається домінувати на загальному ринку, витісняючи з нього конкурентів.

Стратегія експлерентів — це не просто поліпшення якості товарів та послуг, а пошук у край ризикованих, але неймовірно вигідних (у випадку успіху) революційних рішень.

Стратегія комутантів полягає в тому, що вони легко йдуть на кардинальну зміну сфери комерційної діяльності, на яку інші фірми неспроможні.

Стратегія патієнтів — не просто спеціалізація, а зосередження всіх ресурсів на виробництві економічних благ, що користуються обмеженим попитом.

Структурний бюджет — показує, якими мають бути надходження, урядові витрати і дефіцит при потенційному обсязі національного виробництва.

Субвенції — державна грошова допомога місцевим органам влади або окремим галузевим господарським органам для розвитку.

Суб'єктами економічних відносин в аграрному секторі є суспільство в цілому в особі держави; сільськогосподарські підприємства; індивідуальні виробники сільськогосподарської продукції (фермери, сімейно-індивідуальні господарства).

Суб'єкти власності – це персоніфіковані носії відносин власності.

Суб'єкти економічних інтересів – окремі індивіди, сім'ї, домогосподарства, колективи, групи людей, держава, суспільство в цілому.

Субсидії — державна допомога організаціям, установам, громадянам.

Суспільна власність означає спільне привласнення засобів виробництва і його результатів. Суб'єкти суспільної власності відносяться один до одного як рівноправні співвласники.

Суспільне виробництво — це сукупна організована діяльність людей із перетворювання речовин і сил природи з метою створення матеріальних і нематеріальних благ, які необхідні для їх існування та розвитку.

Суспільний поділ праці – відокремлення різних видів трудової діяльності в межах підприємства, національної економіки та світового господарства (в т.ч. окремих регіонів).

Сучасні електронні гроші — це магнітні носії платіжної інформації, які чудово замінюють паперові гроші, чеки та інші грошові документи у безготівкових розрахунках між клієнтами і банками за допомогою електронно-інформаційних систем.

Техніко-економічні відносини – це відносини між людьми з приводу створення та використання ними знарядь та предметів праці у процесі виробництва, за допомогою яких вони впливають на сили природи і виробляють необхідні життєві блага.

Технопарк – сучасна організаційна форма взаємодії науки, освіти, техніки і виробництва, у результаті якої виникають, науково-інноваційні комплекси для розроблення новітніх технологій, швидкого запровадження науково-технічних розробок і виробництва найновішої продукції у передових і наукомістких галузях економіки.

Тимчасова зайнятість — робота з визначеним у трудовому договорі (контракті) терміном її закінчення.

Товар — це економічне благо, що задовольняє певну потребу людини та використовується для обміну.

Товариства (партнерства) — форма організації підприємництва, що ґрунтується на спільному (пайовому) формуванні громадянами чи юридичними особами статутного капіталу, на розподілі прав та відповідальності залежно від частки у статутному фонді та місця у структурі управління товариством.

Товариство з обмеженою відповідальністю ґрунтується на відповідальності, яка обмежується тільки капіталом підприємства, і підприємець не відповідає своїм майном. Ця форма менш ризикова для підприємця і тому більш поширена.

Товарна біржа — це оптовий товарний ринок, для якого характерні такі особливості: торгівля товарами за стандартами та зразками, що дає можливість реалізувати не сам товар, а контракт на його поставку; регулярність торгів на основі певних правил; формування цін на основі зіставлення попиту і пропозиції

(котирування); свобода вибору контрагента за угодою; стандартизація контрактів і мінімальних партій поставок.

Товарне виробництво — це така форма організації суспільного господарства, при якій продукти виробляються не для споживання їх виробниками, а для обміну, для продажу на ринку.

Торговельна мережа — два чи більше магазинів під загальним володінням та контролем, які продають товари аналогічного асортименту, мають спільну службу закупівель та збуту, а можливо, й аналогічне архітектурне оформлення.

Торговельно-промислові палати — комерційні організації, головним завданням яких є сприяння розвитку економічних і торговельних зв'язків із партнерами зарубіжних країн. Вони є юридичними особами і здійснюють надання цільових інформаційних послуг.

Торговий дім — торговельні фірми, які закупають товари у виробників або оптовиків і перепродують їх всередині своєї держави або за її межами.

Традиційна економіка — економічна система, в якій традиції та звичаї визначають реальне використання обмежених ресурсів.

Трансформаційна економіка — це особливий стан еволюційного процесу суспільного розвитку в період зміни його соціально-економічних форм.

Трансформація - процес перетворення однієї економічної системи на іншу, як правило, за ініціативою владних структур.

Трест — форма об'єднання, яка передбачає втрату юридичної та економічної самостійності як у виробництві, так і в реалізації. Трест несе повну відповідальність усім своїм майном за результати господарської діяльності всіх підприємств, що входять до його складу. Частка кожного підприємства визначається пакетом акцій, пропорційно цій частці розподіляються і доходи.

Угода (операція) — домовленість про взаємну передачу прав та зобов'язань стосовно біржового товару, яка супроводжується передачею фінансового інструмента (банківських документів чи грошей) від однієї особи до іншої.

Універсальна біржа — біржа, яка здійснює операції не тільки з широким асортиментом товарів, а й з валютою, цінними паперами та фрахтовими контрактами.

Фактичний бюджет — відображає реальні надходження і видатки за певний період часу.

Фактори виробництва — це всі необхідні елементи, які використовуються для виробництва матеріальних і духовних благ.

Фізіократи — на відміну від меркантилістів, перенесли акценти дослідження зі сфери обігу безпосередньо в сферу виробництва. вважали джерелом багатства тільки працю у сільськогосподарському виробництві; промисловість, транспорт і торгівля — безплідні сфери, а праця людей у цих сферах лише покриває витрати на їхнє існування і не прибуткова для суспільства. Представники: Ф. Кене, А. Тюрго, В. Мірабо, Д. Норе.

Фіктивний капітал — капітал, який не функціонує безпосередньо у виробничому процесі, уречевлюється у цінні папери та дає їхнім власникам право на отримання прибутку.

Фінанси - система економічних відносин між державою, юридичними та фізичними особами, а також між окремими державами і міжнародними економічними інститутами й організаціями щодо акумуляції та використання грошових засобів на основі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) і національного доходу (НД).

Фінанси громадських об'єднань — система відносин між громадськими об'єднаннями та їхніми членами; щодо сплати членських внесків, отримання різних виплат, надання пільг; за напрямками використання грошових фондів об'єднання; громадськими об'єднаннями і підприємствами, організаціями й установами (добровільні внески, пожертвування тощо); між різними рівнями громадських об'єднань; між громадськими об'єднаннями і підвідомчими господарськими об'єднаннями.

Фінанси домогосподарства — грошові відносини щодо формування та використання громадянами (членами сім'ї), які разом проживають і ведуть домашнє господарство, спільного грошового фонду, який називають сімейним бюджетом.

Фінанси підприємств, установ та організацій — система відносин між юридичними особами, між юридичними особами і державою, між юридичними і фізичними особами з приводу формування та використання певних грошових фондів (фінансових ресурсів). На цьому рівні формується переважна частка фінансових ресурсів країни.

Фінансова система країни - система фінансових відносин різних рівнів та інститутів, що забезпечують їхнє функціонування.

Фінансово-промислові групи — організаційна форма об'єднання великих промислових фірм із банківськими структурами, в якій кожний член-учасник самостійно вирішує власні завдання, але не нехтує при цьому інтересами групи. Координаційну діяльність може здійснювати банк або промислове підприємство.

Фондова біржа — організований ринок цінних паперів, що виконує функцію мобілізації грошових засобів для довгострокових інвестицій в економіку та для фінансування державних програм.

Форвард-курс — це тимчасовий курс валют, що показує, яку вартість матиме валюта через певний час після укладення угоди.

Форвардна угода — строкова угода за готівковою формою розрахунку, відповідно до якої покупець і продавець погоджуються на поставку товару обумовленої якості та кількості (або валюти) на певну дату в майбутньому. Ціна товару, курс, валюти тощо фіксуються в момент укладання угоди.

Форма суспільного виробництва — це певний спосіб організації господарської діяльності.

Франчайзинг — найпоширеніша форма інтеграції малого і великого підприємництва у галузі збуту.

Фрахтова біржа — постійно діючий ринок, на якому укладаються угоди щодо фрахтування та відфрахтування суден.

Ф'ючерсні угоди — угоди про купівлю-продаж фінансових інструментів або товарів обумовленої марки на біржах на умови оплати їх за узгодженою ціною через певний проміжок часу після укладання угоди. Ф'ючерсні угоди укладаються не з метою купівлі чи продажу, а з метою страхування (хеджування) угоди стосовно наявного товару, або з метою отримання різниці від перепродажу ф'ючерсної угоди, або для отримання прибутку від зміни цін і курсів, що відбуваються на кінець ліквідаційного періоду.

Хедж — строкова угода, укладена для страхування від можливого коливання цін.

Цивілізація — історично конкретний стан суспільства, який характеризується досягнутим рівнем продуктивних сил, особливою формою виробництва і відповідною духовною культурою людей.

Циклічний бюджет — відбиває вплив циклічних коливань на надходження, видатки та дефіцит і визначається як різниця між фактичним і структурним дефіцитом.

Ціна – форма грошового вираження вартості і цінності товару.

Ціна землі — це дисконтований потік її доходу (ренти).

Цінні папери — документи, що виражають майнові (боргові) зобов'язання.

Цінова дискримінація — принцип ціноутворення, коли той самий товар або послуга продається різним категоріям покупців за різними цінами.

Цінова конкуренція означає, що головним методом боротьби проти конкурентів є ціна. У такій боротьбі перемагає той, хто домагається нижчої, ніж ринкова ціна, вартості своєї продукції. Це, по суті, боротьба за скорочення витрат виробництва завдяки використанню досягнень науково-технічного прогресу, наукової організації праці, підвищенню її продуктивності.

Часткова зайнятість - регулярна зайнятість за наймом при скороченій тривалості роботи.

Чек — це письмове розпорядження власника поточного рахунка в банку про виплату готівки чи перерахування з його рахунка на інший рахунок певної суми грошей.

Юридична особа — це ділове підприємство, що має власний статут, рахунок у банку і занесене у державний реєстр, тобто пройшло процедуру офіційного заснування.

Ярмарок — періодично організована в одному й тому самому місці виставка зразків товарів широкого вжитку і (або) устаткування, транспортних засобів, засобів зв'язку, ноу-хау, де експоненти укладають угоди в національному та міжнародному масштабі.

Навчальне видання

ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

для самостійного вивчення дисципліни
студентами напрямів підготовки
«Економіка підприємства», «Облік і аудит», «Міжнародна економіка»
денної та заочної форм навчання
та для слухачів факультету підвищення кваліфікації

Укладачі:

В.М. Бережний
Ю.Б. Кравчук

Відповідальний за випуск:

В.М. Бережний

Підп. до друку

Друковано на ризографі

Зам №

Формат

Умовн. - др..арк.

Тираж прим.

Папір офсетний

Обл.. - вид. арк.

Ціна договірна

Адреса редакції видавництва і поліграфічного підприємства
ХНАДУ 61002 Харків - 02, вул.. Петровського,25

Надруковано видавництвом Харківського національного автомобільно -
дорожнього університету